

**МАРГАРИТА РАНГЕЛОВА,
НЕШКА РОБЕВА
ОТ РОТЕРДАМ ДО
АМСТЕРДАМ**

chitanka.info

От Амстердам до Ротердам разстоянието е съвсем кратко. Не си спомням точно колко, но не беше много. Пътувахме с автобус и бяхме учудени от това, че в припадащия здрач, когато вече във всички къщи палеха лампите, в никоя не беше спуснато пердето. Двуетажни къщи, зелени поляни и отново двуетажни къщи. И във всяка къща все едно и също — мъж, който чете вестник, жена, която плете, телевизор, който върти своите програми... От време на време мъжът поглежда към екрана, от време на време — жената. Така бяхме увлечени в тази картина, която ни изглеждаше като натраплива щампа, като безкрайна реклама на спокоен, защитен, осигурен живот, че трябваше да мине доста време, докато се попитаме — не сме ли много любопитни, не е ли неприлично това вторачване в чуждите, незащитени от пердета прозорци. После видяхме, че и другите, които пътуваха в същия автобус, представители на още три страни, са лепнали носове, на прозорците. Е добре, щом тази скука е интересна не само на нас, няма за какво толкова да се тревожим. По-късно в Ротердам виждахме все същите сгради с все същите прозорци, с все същата картина — мъжът, който чете, жената, която плете, любопитните чужденци, които надничат, и безразличните холандци, които отминават. Напразно очаквахме някъде тази безкрайно еднаква картина да се смени. Не, нямаше такава опасност. Но скоро и ние престанахме да се интересуваме от това, което ставаше зад прозорците на холандците.

Започна световното първенство по художествена гимнастика и много скоро градът престана да ни интересува. Всичко бе съсредоточено в спортната зала, където холандците не бяха така тихи и безразлични. Напротив, много бързо отделяха своите любимки независимо от съдийските решения.

Тук Нешка Робева трябваше да усети горещия дъх на залата за последен път на голямо състезание. Това беше прощалното ѝ световно първенство. По-късно трябваше да се яви на още една спартакиада в София, да присъствува на тържествената церемония, с която нашата публика изпращаше една голяма гимнастичка към новото ѝ поприще. Тогава публиката не знаеше към какво я изпраща, знаеше само, че това момиче, което в продължение на толкова много години беше носило радост в залата, няма вече да играе.

Нешка повече присъществуваше, отколкото участвуваше. Беше току-що играла за последен път отречения от съдийките и толкова

харесван от публиката казачок с въже. Аплодисментите не стихаха. Хората не искаха да признаят правото на това момиче да се оттегли. Защо, когато точно нейната гимнастика толкова вълнува? Какво налага това напускане на голямата „сцена“, когато трибуните така горещо те приветствуват? Кой можеше да предположи, че това лъчезарно момиче се оттегля от огорчение?

Изминаха седем години и ето че отново слизахме на същото това амстердамско летище. Сега нямаше да пътуваме с автобус до Ротердам. Оставахме в този град за Второто европейско първенство по художествена гимнастика. Нешка Робева идваше като старши треньор на националния отбор на България. Водеше своите гимнастички, които щяха да покорят този град, който бяхме зърнали съвсем бегло преди седем години...

Два дни преди състезанието нашата треньорка трябваше да гони двама, които ѝ бяха изтръгнали чантата от ръцете наред с оживена улица. Нешка беше потресена от това, че хората кротко правели „шпалир“ и на крадците, и на нея. После се сепваше — с кой акъл хукнах да ги гоня, можеха да ме пребият — после пак се връщаше към тази гонитба, в която всички били такъв невероятен декор. И все пак между хилядите тихи холандци се намерили двама, които настигнали крадците и върнали чантата на Нешка. Може би са се трогнали от това, че тази жена, която гони двама мъже, все повтаряла: „Паспорта ми!“ Накрая, когато ѝ подавали чантата, казали: „Мадам, ето паспорта ви. Това ли е най-важното?“ „А какво по-важно?“ — учудила се Нешка. Онези само повдигнали рамене.

По-късно подобни грабители срещнали и една югославянка — тя даже не усетила кога само дръжките на чантата останали у нея. Бяха ѝ подхвърлили паспорта. Същата участ сполетя една белгийка, още една югославянка. Започнахме да се питаме — къде сме попаднали? Това ли е същата мирна, тиха, осигурена страна? Къде отиде идилията, която само преди седем години ни удивляваше със своята универсалност?

Не, наистина бе същата страна, тиха и мирна. И сега вечер можеше да се види онази позната картина — мъжът с вестника, жената с плетката, телевизорът. Прозорците и балконите бяха отрупани с цветя, никъде никакво пране. Чисто, спретнато, тихо и мирно. Откъде се бяха появили онези пладнешки разбойници? Нямахме време да мислим дълго по тези въпроси.

Започваше европейското първенство и цялото ни внимание се съсредоточаваше около Зюид хале. И отново тази промяна на хората, които се разминаваха така тихо по улиците, че едва можеш да доловиш някое кимване между познати. В залата бяха темпераментни, живи, настойчиви. В залата бяха чудесни, освободени от задръжки и комплекси. Не от доброто възпитание. Любезно съчувстваха на неуспелите, шумно приветстваха победителките, нямаше свирене, нямаше викове. Е, разбира се, това бе зала за художествена гимнастика, а не боксов ринг, не футболен стадион. Тук се показваше красота и ако тази красота, която момичето мисли, че носи, не стигаше до сърцата, пак се намираха неколцина, които да го изпратят с ръкопляскане. Винаги, във всяка зала ще се намерят хора, които съчувствуват на всяко усилие. Затова пък каква възторжена канонада предизвикваха българките!

Едно малко момиче трудно заспива преди състезанието. Кой ли заспива! Но Илиана ще бъде след два дни европейска шампионка. Абсолютна шампионка с четири златни медала. Никоя преди нея не е постигала това. Сега не може да знае какво точно ще стане сле два дни. Не ѝ се спи.

— Баща ми ми е разказвал, че когато Нешка играела, хората ставали на крака да я приветствуват. Вярно ли е?

— Вярно е. Спи.

— Дали и аз ще мога някога така да запаля залите?

— Ще можеш, ти вече ги палиш. Спи...

— Какво ще стане утре?

— Ще станеш шампионка.

— Наистина ли толкова много ми вярвате?

— Дори повече от толкова. Спи.

— Какво значи повече от толкова?

— Много нещо. Някога, след години ще разбереш. Ама няма ли да заспиваш най-сетне? Утре те чака тежък ден, тежка борба.

— Нали Амстердам е много красив град?

— Кога успя да го видиш?

— Не съм го видяла. Усещам го...

Дали Илиана не умее да усеща и победата, преди да е дошла! Може би! Това е нещо, което никой никога няма да разбере — как може едно седемнадесетгодишно момиче да има толкова много

самообладание, такава концентрация, та под блесналите прожектори, под грохота на многохилядната зала да бъде така съвършена. Така точно и вдъхновено да играе! Хем да се хвърли цялата в една битка, хем да не трепне. Това е нещо, което Фредерико Гарсия Лорка нарича „дуенде“ — тайнствена сила, която всеки чувства, но нито един мислител не може да обясни... И въпреки това Лорка се опитва да я опише — дуенде е сила, а не действие, борба, а не размишление... другар на натоварените с пясък ветрове... то не е въпрос на дарба, а на истински жив стил, на кръв, на прастара култура, на непрекъснато създаване... това е духът на земята... И все пак, когато изчерпва всички определения на това неопределимо нещо, дуендето, Лорка стига отново до това, че никой мислител не може да го определи точно, но в Андалузия хората го различават безпогрешно. Струва ми се, не само в Андалузия. Хората по цял свят долавят това толкова рядко дуенде, защото наистина го имат малцина. Това е умението да хвърлиш шепа жарава в една гореща зала и да накараш хиляди хора да те следват задъхано, да накараш хиляди хора да ти желаят успеха, да са с теб във всяка частица от секундата. Впрочем да не се опитваме да даваме определение на това неуловимо, неопределимо дуенде, което ни кара да пошуряваме. Няма такава зала в света, която да не е доловила точно дуендето, няма такава зала, която да не му е дала заслуженото.

Имала съм рядкото щастие да видя зали в различни краища на света, подвластни на българското дуенде. Имат го малцина. Имаше го Нешка Робева, имаше го Мария Гигова. Има го сега Илиана Раева. Това са трите, които са успели да докажат ярко своето дуенде. Имаха го Валентина Ганева, Кристина Гюрова... Има го сега едно друго момиче — Анелия Раленкова, може би скоро ще узрее за него и онова свръхталантливо дете Лилн Игнатова.

При Илиана Раева то дойде в онези два амстердамски дни, усети го публиката, усетиха го и съдийките. Така Илиана стана най-категоричната шампионка в историята на този спорт, истинска кралица на художествената гимнастика — не само защото имаше най-завършените композиции, не само защото нейната гимнастика беше изпреварила другите, не само защото беше блестящо подготвена, а защото носеше онова непреодолимо, но силно обаяние, което нямаше никоя друга гимнастичка в тези дни и в тази зала.

Преди седем години съвсем близко до Амстердам в една друга холандска зала Нешка Робева се беше почувствувала щастлива от своите два бронзови медала и от това, че публиката така горещо приветствува нейната гимнастика. Сега в Зюид хале Нешка наблюдаваше как двете нейни гимнастички шествуват победоносно — Илиана Раева с четири златни и един сребърен медал, Лили Игнатова с два златни и два сребърни медала. Шест от пет възможни златни — това бе сензация не само на Амстердамското първенство. Историята на този спорт не познава такава победа.

Затова сега, когато се връщаме по този път — от Ротердам до Амстердам, всички неприятности, всички трудности, с които се е срещала младата треньорка Нешка Робева, изглеждат по-леки, отколкото са били в момента. Впрочем да оставим Нешка да разкаже за тях.

От осемте години, в които бях гимнастичката Нешка Робева, най-често си спомням онези седем минути, в които комендантът на Световното първенство в Ротердам ни държеше за ръцете — мене и Наташа Крашениникова, и чакаше съдийките да обявят коя от нас ще вземе бронзовия медал. В моята оценка имаше пак недопустимо голяма разлика. Това бе четвъртото ми, последното световно първенство. Така започна с мене още при първото ми участие през 1967 г. в Копенхаген. Така и щях да завърша — оспорвана, с дълги съдийски конференции. През цялото време съдийките се чудеха да признаят ли или да отрекат моята гимнастика.

Никога не съм излизала на подиума с желанието да правя революция в художествената гимнастика. Защо съдийките и някои наши специалисти смятаха, че моята поява е предизвикателство, и досега не ми е ясно. Жулиета Шишманова, моята треньорка, казваше, че у всеки човек има нещо, което само той си носи. За режисьора в театъра, за балетмайстора в балета, за диригента на оркестъра това винаги е било важен проблем. И все пак всички те са зависими от пиесата, от партитурата. Треньорът по художествена гимнастика има това предимство, че сам си е и сценарист, и постановчик. Жулиета търсеше във всяка от нас специфичното, за да го изнесе в най-добрата му светлина. През цялото време, докато тренирах и се състезавах, й вярвах, че наистина прави винаги най-доброто.

И така, когато ме питат (а и когато не ме питат) какво е най-яркото, най-силното, което е останало в спомените ми от тези осем състезателни години, отговарям — това са точно тези седем минути, в които съдийките спореха дали да ми дадат или не бронзовия медал на обръч. Хората често искат да знаят възможно ли е добро чувство към съперница, с която „делиш мегдан“. Възможно е. Изпитвах искрени симпатии към упоритостта, трудолюбието, стабилността на Наташа. Към толерантността. Та на нея и личеше колко е добра и когато се състезаваше! В тези безкрайни седем минути ядът ми не беше насочен към нея. Нещо в това очакване ни сродяваше. Не зная какво е бил за нея този медал, но за мен означаваше много. Как щях да слеза на летището, как щях да погледна хората, ако се върна от четвъртото си световно първенство без медал?

Много по-късно, години след това разбрах, че хората никак не помнят какви медали съм взимала. Помнеха играта ми, беше останало нещо, някаква искрица от онзи огън, който гореше в мене през целите тези осем години. Човешката памет не е счетоводство, особено когато се отнася до художествената гимнастика. Публиката си спомня движението, музиката, ритъма и съвсем не се е интересувала каква точно оценка вдигат съдийките. Тогава не можех да зная това.

Изпитвах някакво непонятно чувство на жал и към себе си, и към Наташа. Божичко, как ще се покажа на летището! След едно от тези хиляди „божичко“ чух: „Нешка Робева“. Комендантът пуска ръката на Наташа и ме поведе като малко момиче към почетната стълбичка. Толкова бях щастлива, че вече забравих какво щеше да стане, ако аз бях останала там, където бе Наташа. По-късно ми се щеше да се извиня за вината, която не бе моя, но не намерих нищо свястно, което да ѝ кажа. Наташа бе умна, чувствителна, усмихна ми се разбиращо. Не бяха нужни думи.

После на това мое последно световно първенство взех още един бронзов медал — на топка. Съвсем неочаквано. С Мария имахме еднаква оценка преди шампионата, а аз отдавна бях разбрала, че там, където имаме равни шансове, съдийките винаги ще предпочетат нея. При това за топката на Мария вече цяла година се говореше като за връх, шедьовър в художествената гимнастика. Специалистките у нас ахкаха и охкаха на всяко състезание, тичаха да я гледат дори когато загряваше. И ето че, освободена вече от напрежението (как ще слеза на

аерогарата), сигурно съм играла така, че най-сетне съдийките да ми дадат едно малко предимство пред нея без спор. Радвах се, разбира се, на този неочакван медал, но това не беше онова изстрадано и затова толкова разтърсващо щастие.

Зная, че може да ми се възрази — та ти беше световна вицешампионка, как след това можеш да се вълнуваш толкова от един бронзов медал? Не зная как може, но може. Това ме е разтърсило най-много през тези осем години. Може би защото при нас се създаде ненормална ситуация, която ме държеше непрекъснато в това напрежение — непременно първа. Побеждавах в международните турнири между две световни първенства и после това „непременно първа“ ми изиграваше някоя лоша шега. Защо през тези осем години смятах, че всичко, което не е първото място, непременно е поражение? Не, не мога да обвиня треньорката си, че ме е затормозвала с това напрежение. И все пак исках първото място колкото за себе си, толкова и за нея. И може би от прекомерно желание не го получавах точно когато най-много ми трябваше.

* * *

Често се връщам назад да си изясня някои неща, защото пожелах да стана треньорка и животът ми още по-тясно се свърза с художествената гимнастика. Ще ми се налага много пъти да се вглеждам в миналото, да търся откъде са дошли грешките, откъде — сполуките, та което може от грешките да не се повтаря, а успехите да се множат.

Бях на двадесет години, когато реших да тренирам художествена гимнастика. Защо? Много ми е трудно да отговоря сега. Не мога да кажа, че е била някаква непреодолима потребност. Може би по-скоро любопитство. Бях в хореографското училище, исках да опитам, да видя как ще изглеждам в индивидуална изява. Ако Жулиета беше отказала да се занимава с мене, нямаше да се почувствувам нещастна. Може би щях да се амбицирам и да потърся друга треньорка. Но едва ли друга би ме взела. Просто попаднах на единствената, която можеше да си разреши такъв експеримент. Защо Жулиета се съгласи без никакви уговорки, защо само след месец се запали да ме прави голяма гимнастичка — и досега не зная. Въпреки че през тези осем години съм била поне по триста дни в годината до нея, и сега много неща си остават неясни в характера, в поведението, в противоречията, в импулсите ѝ. Попаднала, съм, изглежда, в добър ден в залата на ЦСКА.

На Богдана Тодорова и на Стела Милошева беше предоставено да ме запознаят с техниката на уредите. Тогава Богдана беше безспорният лидер в първи разред. Когато няколко месеца след появата си в ъгъла на залата, където Боги добросъвестно ми показваше как се държи обръчът, как — въжето, я победих, тя по-скоро учудено, отколкото ядосано, повтаряше: „И като си помисли човек, че не знаеше откъде да хване уредите...“ Когато след само едногодишна подготовка заминах за първото си световно първенство в Копенхаген и се върнах с медал, Богдана пак повтаряше: „Можете ли да си представите, аз ѝ показах най-елементарните неща в гимнастиката, а сега трябва да я гледам как играе и тази зала ще се срути от аплодисменти“. Интересно е, че никога не усетих някаква злоба в това учудване. Може би Боги е най-незлобливата гимнастичка, която съм срещала. Казвали са ми, че

като са я питали — „Добре де, не смяташ ли, че ти трябваше да играеш в Копенхаген?“ — тя още повече се учудвала:

— Но как, та Нешка наистина е по-добра! Аз само се иненадвам как можа така бързо да отиде на световно първенство, да навакса пропуснатото, което ние с години усвояваме.

Струва ми се, че едно нещо само не можах да наваксам. Те бяха тренирали години преди мене — това можеше да се догони, но бяха се и състезавали дълго, преди да стъпя на килима. Бяха губили и побеждавали на големи и малки състезания, бяха свикнали със съдийките и публиката. Мен Жулиета ме изстреля на световното първенство без никакъв опит. И сега не мога да разбера как взех медал при съдийки, които не можеха да се начудят да ме приемат ли или да ме отхвърлят. Не зная как съм изглеждала като „българската вихрушка, която едва не помела досегашните представи в художествената гимнастика“. Спомням си само, че в един момент играх, играх, музиката спря, спрях и аз, а не знаех откъде трябва да изляза. Мария се яви в Копенхаген като състезателка, от която се очакваше вече много. Преди две години на Световното първенство в Прага я бяха удостоили с един неофициален приз — най-елегантната гимнастичка, имаше и шесто място. Аз бях предизвикателството на Жулиета. Така беше и с нейните обръчи. Бяха сложни, ефектни, трудни, рисковани. Повече ги отричаха, отколкото приемаха, но обръчите ѝ се наложиха трайно — (на три световни първенства никой друг не можа да вземе медал в тази „българска“ дисциплина.

Не си спомням какво точно е било между двете световни първенства в Копенхаген и Варна, мисля, че не тогава се е родила тази свръхамбиция — непременно първа. Въпреки че Жулиета твърдеше, че още със стъпването си в залата вече съм искала непременно да победя Мария. Не зная как е изглеждало отстрани. Тогава с Мария се състезавахме във всяка тренировка. Живеехме в една стая, непрекъснато спорехме. Все едно за какво. Достатъчно беше едната да каже, че харесва нещо, и другата веднага ще намери, че не е „нищо интересно“. На тренировките гледахме също като на спор. Това, което е направила Мария, непременно да го направя и аз. Имам ли нов елемент, Мария също трябва да го опита. Мисля, че това помагаше и на двете. Стремях се да надмина най-добрата във всяка тренировка, това най-много ми помагаше да стопя разликата от късното си влизане

в залата. Ако с идването си в художествената гимнастика исках просто да опитам, сега това вече не ми стигаше. Исках да мога. Мисля, че в този период това все още не означаваше непременно да побеждавам.

По-късно Жулиета често ми напомняше за един турнир в Полша, когато съм победила и съм се притеснила за Мария. Да не би да ѝ е мъчно. Бях много раздвоена между радостта и желанието да не я засегна при всички тези победи в международни турнири, докато бяхме при една тренировка. Не зная как е било с нея при подобни случаи. Аз се чувствах щастлива и объркана.

Спомням си един случай, който може би промени много неща у мене. Беше преди Световното първенство във Варна. Бяхме на лагер. Тренирахме страшно много. Не можехме да заспим от умора. Бяхме разтревожени и щастливи като пред буря. Очаквахме това световно първенство, за което Жулиета ни казваше, че сме изпреварили всички, с нетърпение. Очаквахме победи, очаквахме изненадата у трениорките и гимнастичките от другите страни. Това е много хубаво очакване. Може би след победата е най-хубавото нещо в спорта. И тъкмо тогава се случи нещо съвсем незначително на пръв поглед. Влезе в залата Иванка Чакърлова, тогава член на международната техническа комисия по художествена гимнастика, и попита Жулиета какъв да бъде редът на уредите. Не зная, може би тогава домакинството все пак ни е позволявало известен избор. Сега всичко е точно регламентирано. Разговорът ми беше интересен, заслушах се и останах потресена. Жулиета казваше; „Най-напред Мария трябва да играе обръч, там е най-силна. После топка, после...“ Мария, Мария, Мария. За мене и за Румяна и дума не стана. Дотогава пред нас, пред журналистите, пред всички Жулиета казваше, че подготвя три за шампионската титла. Коя ще бъде, не знае, но има три, които са готови да станат, и непременно ще е една от трите българки, тъкмо защото са така силни, че двете ще помогнат на първата. И ето че сега тези жени редяха програмата с една грижа — Мария. Не зная как завърших тази тренировка. Не помня и как са минали другите до първенството, но нещо се беше пречупило в мене. Вече не хвърчеше Нешка по залата, а една старателна гимнастичка повтаряше това, което е повтаряла хиляди пъти в тренировките.

Много по-късно, чак когато вече бях тренировка, разбрах Жулиета. Разбира се, че е била права. Мария е имала в този етап

повече шансове от нас и Жулиета е била длъжна да се погрижи да не ги пропуснат. Когато има възможност да избере реда на уредите, ще избере точно обръча. Мария беше световна шампионка на обръч в Копенхаген, трябваше да се търси още от първия уред големият аванс. Сега разбирам и друго — когато ни е казвала, че има три, готови за шампионската титла, не ни е лъгала, това не е било тактика, дипломация, Тя наистина водеше шампионска подготовка на трите си състезателки. Това показва и самото състезание. Ние бяхме тогава изключително силен отбор. Не е можела да ни каже само едно, че някоя от нас двете с Румяна ще стане шампионка само ако Мария сгреша. И това разбрах по-късно, когато можех да разсъждавам логично, да преценявам нещата от дистанцията на времето, на събитията. Тогава, в онзи толкова горещ момент не можех да разсъждавам логично.

Жулиета беше права от всяка гледна точка. Това, което можеше да ни даде, беше ни го дала, а в тази последна фаза, когато една от нас имаше някакви предимства и тя можеше да ги осигури — длъжна беше да го направи. Съветският отбор тогава беше също много силен. Да си припомним само тези две имена, които останаха в историята на нашия спорт като ярки фигури — Галима Шугурова и Любов Парадиева. Треньорката трябваше да мисли за всичко. Просто състезателката бе имала лошия късмет да попадне в това поле, в което се чува разговорът на двете жени, точно когато най-малко е трябвало да бъде там. Съжалявам много за тази случайност. Нервите на спортистите преди голямо състезание са прекалено оголени, прекалено чувствителни и пречат на логичното мислене.

Бях решила, каквото и да стане в Ротердам, след това световно първенство да се откажа от състезателна дейност. За това решение знаеха само трима души. Може би затова така чаках през тези седем минути, когато съдийките спореха за последен път за мен като състезателка. Бях им благодарна, че така разрешиха спора си, и още по-благодарна на тази публика, която посрещна така съдийското решение. В този момент ми се струваше, че обичам поотделно всеки от тези непознати холандци, които не спореха за моята гимнастика, а й се радваха.

В същност, ако трябва да кажа кое е било най-хубавото в тези осем години, в които се състезавах, ще кажа, че това е публиката. С

благодарност си спомням тези препълнени зали със сърдечни хора, които умеят да ти дадат криле тъкмо когато това ти е нужно. Сега често слушам от различни спортисти, че най-трудно играят пред своята публика. „Нашите не прощават никаква грешка.“ На мене ми беше най-хубаво у дома. Благодарна съм и на холандците, и на съветските хора, и на американците, и на французите... Навсякъде са ме посрещали добре. Нямам лош спомен от публиката, но най-си ми беше добре в нашите зали. Тук ще чуеш: „Хайде, Нешке! Нешка няма грешка!“ Желанието да ти дадат кураж, още преди да си започнал, имат само своите. Освен това точно у нас можех да усетя това доверие, което ми беше толкова нужно. Независимо колко са спорили съдииките и какъв медал са ми определили, нашите хора си ме приемаха и изпращаха добре. Те не изчисляваха. Вълнуваха се или не се вълнуваха, аплодираха гимнастичките, освиркваха съдиите... Въобще трибуните раздаваха свое правосъдие, при което винаги съм се чувствувала защитена.

И така, с два бронзови медала, с тази подкрепа на непознатата холандска публика, със спомена за състезателките, от другите страни, които се струпваха да ме поздравят независимо от медалите, с чувството, че мога да сляза спокойно на аерогара „София“, сядам в самолета, отпускам се, готова да заспя, когато чувам: „Може ли?“ До мене сяда Славчо Тепавичаров (тогава той отговаряше в БСФС за нашия спорт). Какво ще кажа за едно интересно предложение? Да се заема с треньорска работа. Не, не каква да е, а с националния отбор, Трябва да отида след няколко дни да си поговорим. Не успявам да попитам откъде знае, че се отказвам от състезателна дейност, и още по-важно — откъде знае, че мога да се справя с национален отбор.

Тепавичаров изчезва, както се е появил, тихо, безшумно. Едва ли някой е забелязал това кратко присядане. Впрочем сигурно всички са забелязали. Ние сме в такова състояние, че не само всяка стъпка, но и всеки поглед се забелязва. Жулиета е сърдита. Очаквала е аз или Красимира — една от нас да стане шампионка, а ние не станахме. Краси стиска един сребърен медал от обръча, аз съм безкрайно доволна-от двата бронзови медала. Жулиета е в състояние да ме набие, ако ѝ кажа, че бях щастлива и от единия. Така съм уморена! Не искам повече да я ядосвам с нищо. В същност какво каза Славчо — треньор на националния отбор? Ами Жулиета? Божичко, дано никой не е чул!

Направо ме втриса. Дано да съм сънувала, въпреки че е много малка вероятността за това. Виждам две сърдити очи. Не са на Жулиета.

Не, не съм сънувала. Не отивам при Славчо, но след няколко дни той сам ме вика. Да поема младите, Жулиета да продължи с Красимира. Тя знае ли за това предложение? Не, но за това да не се грижа. Той ще я убеди. Ще се съгласи. Толкова е уморена, че ѝ трябва наистина да си откъхне. Много ѝ дойде — и напрежение, и работа, и разочарования... Това, за разочарованието, го пропускам да мине край мене. Впрочем какво говори той? Та този човек не познава Жулиета. Той щял да говори, да я убеди. Може ли някой да предложи на такава жена да се оттегли, да ѝ предложи заместница и да очаква, че ще я убеди? Единственото, което искам, е Жулиета никога да не научи за този разговор. Разбира се, че не мога да приема, въпреки че, трябва да си призная, предложението е глагвозамайващо. Чак лошо ми става от такова нещо — треньор на националния отбор! Да готвиш състезателки за световно първенство! В този момент, разбира се, и наум не ми идва, че нямам никакъв опит, че да си състезател при най-големия треньор още не значи да си научил всичко от него. Вярно, една груба сметка показва, че съм изкарала „стаж“ от около 2500 дни, но това не може да бъде достатъчно. Тогава, разбира се, още не можех да зная колко трудна е тази професия, когато започнеш да я упражняваш, колко различно изглежда от времето, когато си я наблюдавал и консумирал.

И така, чудесно предложение. Поласкана съм, горда съм, на връщане на земята не стъпвам от щастие, въпреки че не можех нищо друго да направя, освен да откажа. И да помоля никога, никога Жулиета да не научи за този разговор. Спомням си, че тогава Тепавичаров ми се чудеше — но нали отказваш, защо да не разбере. Колко малко познават жените тези мъже! Какво като съм отказала? Жулиета никога няма да може да ми прости и това, че са ми предложили. Не тя, а друг! И да приема, и да откажа — това си е. Няма прошка за такава обида. Не зная как все пак научи. Съжлявах тогава, ще съжбявам винаги, но изглежда е истина, че една тайна, когато се знае от двама души, вече не е тайна.

В къщи „семеиният съвет“ обсъди надълго и нашироко това предложение. Стойчо беше сабълор, току-що се бе отказал, завършил математика, получи асистентско място. Всичко му бе наред, както в

този момент ми изглеждаше. Нямахте проблеми. И той бе съгласен с мене, че не мога да приема. И освен това — дано Жулиета не разбере. Добре бе поне, че по това не спорихме.

Приехме и двамата другото предложение. Ректорът на ВИФ Иван Стайков настояваше да се явя на конкурс за асистентско място. И понеже разбираше добре колебанията ми, обещаваше, че ще ми осигури елитни гимнастички. Ще бъда хем асистент, хем треньор. Конкурса издържах (според комисията — блестящо, според мен — нормално), но колебанията все си продължаваха. Разбира се, елитни гимнастички не можеха да ми осигурят. Нито условия за тренировки. Предстоеше ми преподавателска и научна работа, за която ме убеждаваха, че имам данни. Винаги съм смятала, поддържам го и сега, че не бива от студентската скамейка да се хвърляш към науката. Не зная как е в другите специалности, но поне в областта на спорта съм убедена, че преди да се заемеш с разработката на каквато и да е тема, трябва да минеш през залата, през практическата дейност, да се сблъскаш с проблемите ѝ, да усетиш „тесните места“.

Спомням си, че като състезателка исках да преодолея този страх, тази предсъстезателна треска, която „скъсяваше“ дните ми. Посетих двама професори психолози, обясних в какво се състои работата, казах, че съм чела много за автогенната тренировка, опитала съм се да приложа прочетеното, но нищо не е излязло — и ето ме сега, дошла при професора с молба за помощ. Единият ме посъветва да се разхождам преди състезанието и да не мисля за нищо. Та как мога да не мисля за нищо, докато се разхождам, щом като и когато спя, сънувам, че играя. Ако се случи да сгреша, събуждам се, скачам и опитвам да повтора движението, за да се освободя от кошмара на грешката. Професорът не можа да ми отговори. Той просто знаеше, че това средство — да се разхождаш из гората и нищо да не мислиш — е много успокояващо. Другият професор ми препоръча да гледам зелено преди състезанието. И зелено, и червено и оранжево — все тая. Какво има да му гледам на зеленото, като и през него виждам все части от съчетанията си!

Тогава отидох при Николай Кулий — бивш треньор на националния отбор по спортна гимнастика. Знаех, че Жулиета често ходеше за съвет при него. Кулий ми разказа за системата на Виктор Чукарин. Преди състезанието изигравал по три пъти без прекъсване

съчетанието си на успоредка, без да се страхува от умората. Така, убеден, че може три пъти, после с лекота го изигравал на състезанието. На успоредката обръщал по-сериозно внимание, защото тъкмо там го заплашвали най-често грешките. Това ми даде идеята за тренировките преди състезанието. Много скоро разбрах, че умората ми помага. Притъпява нервното напрежение. В нашия спорт, където се играеше по две минути (сега дори по минута и половина), не е толкова важно да се запазят големи резерви от физическа сила, а да се успокоят нервите, да са разчетени движенията.

Така в този труден за мене проблем ми помогнаха не титулуваните психолози, а човек, който в практиката си се бе сблъскал с подобни въпроси, бе търсил разрешението им, хората, които са намерили вече отговора. Тази моя убеденост, че научните работници поне в такива дейности като нашата, пряко свързани с практиката, трябва да са минали първо през залата, през сърцето на проблемите, се засили по-късно, когато като треньор трябваше да се сблъскам с някои, най-меко казано, изненадващи предложения на хора с научни титли. Но за това — по-късно. Сега трябваше да реша ще правя ли научна кариера във ВИФ или да напускам, докато е време.

Костадинка Атанасова ми предложи да направя постановка на съчетанието с обръч на Мадлен Захаријева. По радостта, с която приех и се захванах, разбрах, че времето ми във ВИФ е приключило, че ме влече залата и от това „спасение“ няма. Започнах работа с Мадлен при едно условие — да остана анонимен автор на съчетанието. Не защото се страхувах, че няма да го направя добре — това минаваше само като бпгла мисъл, която не се задържаше дълго. Страхувах се, че ще чуя това, което скоро чух, защото какъв анонимен автор можеш да бъдеш в един женски колектив. Съчетанието се хареса още на първото състезание. И още не бях успяла да се усмихна на похвалите — забраниха ми да работя с Мадлен. Мотивът — това е състезателка на „Славия“, аз съм била до вчера в ЦСКА, имам задължения към това дружество. Ако искам непременно да работя като треньор, ще ми предоставят деца. Предоставиха ми състезателки, на които не разчитаха за нищо.

По това време се обяви конкурс за ансамблово съчетание за Мадридското световно първенство. Подготвих тези деца на ЦСКА, явих се, спечелих конкурса и отново попаднах при Славчо

Тепавичаров. Този път с предложение, което веднага приех — да стана треньор на ансамбловото съчетание, да си избира гимнастички от страната, без да се интересувам коя от кое дружество е (разбира се, извън тези, които се предвиждаха за индивидуална подготовка). Така започна нова страница от моя живот.

* * *

Струва ми се, че преди да отворим тази страница, се налага да се намеси журналистът. Видяла съм нещата от другата им страна. Проследила съм техния спорт и на световните първенства, и на международните турнири, и (което ми се струва най-важно) в тренировъчната зала. Понякога съм изненадана, че някои случки, които ми се виждат много интересни, състезателките и треньорките са забравили, а после, когато им припомням някои подробности, се връщат към такъв забравен ден с много радост, добавят съществени детайли, които на мене са ми се изплъзнали, защото са си били някъде в тях.

Ето че и сега, когато си припомняме събитията, които ни се струват така далечни (а не са минали и десет години), и на двете често ни се случва да се изненадваме. Учуди ме най-напред това, че от осемте състезателни години Нешка се връща тъкмо към тези седем минути, които на нея са ѝ се сторили цяла вечност и които едва ли някой друг освен нея и Крашениникова си спомня. Мислех си, че най-много ще я вълнува винаги онази година след Варненското първенство, когато шестуваше победоносно от турнир на турнир, или онова турне в САЩ, за което всички разказваха, че американците полудявали още от първите тактове на Нешкините съчетания, или онази балканиада в Белград, когато настроението в залата десет пъти се смени, за да стигне до такова френетично приветствуване на победителката със ставане на крака и викове, каквото и в най-южните зали вече рядко ще се чуе. Всичко това Нешка отминава набързо: „Да, наистина, много хубаво беше“. Интересна е тази смесица от свръхамбиция и стеснителност. Предполагам, че Нешка не иска да разказва за победите си, за да не звучи като самохвалство, въпреки че и това признание не мога да получа. Просто отклонява въпроса.

Защо все пак съдийките през цялото време, на четири световни първенства се чудеха да приемат или да Отхвърлят Нешкината гимнастика? На международните турнири като че се поддаваха на всеобщото настроение. Залите гърмяха, Нешка наистина умееше както никоя друга да запали пет хиляди души, събрани в една зала.

Любимката на публиката като че увличаше и съдийките да я признаят за първа в Скопие, Белград, Париж, Прага, Варшава, но когато дойдеше световно първенство, те се стъписваха. Нешка Робева беше наистина най-яркото предизвикателство на Жулиета. Тази треньорка новаторка налагаше безцеремонно новата си гимнастика. Свикнали преди нея повече с ефектни пози, с дълго и красиво носене на уредите, което запълваше около 80% от програмата на гимнастичките по онова време, съдийките все пак можаха да приемат Мария Гигова. Вярно, Мария играеше много по-сложна, по-наситена с трудност гимнастика, но това все пак можеше да се понесе. Мария беше нежна, лирична, грациозна.

През 1967 г. след Копенхаген един колега беше написал: „Българската вихрушка Нешка Робева едва не помете досегашните представи за художествената гимнастика“. Нешка наистина беше отишла, без да мисли, че прави революция в този спорт. Отиваше да играе, да покаже своята гимнастика, на която хората в залите се радваха. Та в София нейната поява щеше да се запомни с това, че докато бе играла своето въже, гръм беше поразил едно дърво точно пред залата, а никой не беше чул нищо. Увлечени в играта на това ново чудо на Жулиета, хората бяха отминали нещо, събрало тълпи народ. Едва когато излязоха и видяха дървото, разцепело на две, разбраха какво беше станало.

Нешка не знаеше, че прави революция, но затова пък Жулиета за нищо друго не мислеше. Нейната вихрушка трябваше да се втурне в залата като нещо съвсем ново, невиджано. Наистина трудно им е било на онези съдийки, на онези деятелки, които създаваха тогава законите на този спорт, да приемат това момиче, което играеше съвсем друга гимнастика — не тази, която те лично са предписали. Трудно им беше на останалите треньорки да се съгласят, че това невероятно темпо, което носеше Нешка, ще се наложи. Как да я догонят!

Въпреки че сега Робева като треньорка създаде у своите гимнастички и техника на по-високо ниво, и композиции, които не могат да се сравнят с някогашните, и нов стил на игра, все се случва да чуя музика, за която да си кажа — това само Нешка можеше да изиграе. Все още не е намерила и тя между многото свои гимнастички някоя, която по темперамент, по динамика да я достигне. То е нещо, което не се тренира, въпреки че и тя, и нейната треньорка смятаха, че

всичко се тренира. Моите наблюдения и върху техния, и върху други спортове ми позволяват да кажа, че има неща, неподвластни на техните всемогъщи тренировки. Това е някаква искрица, която някои си носят, други — не. Много рядка — и затова може би така ярка — искрица. Нещо, което не се поддава на определение и описание. То само се чувства. Улавяха го хилядите в залите, където играеше Нешка, и затова публиката винаги я поддържаше горещо, безрезервно. Съдинките разсъждаваха за това, какво би станало в гимнастиката, ако поощрят тази вихрушка, която наистина помете тогавашните представи. Общото негласно, но твърдо поддържано правило по онова време беше, че гимнастиката трябва да се движи в една определена „линия“. Да се търси, разбира се, новото, но предпазливо, за да не се развали с нещо линията. Да се добавя едно по едно, да се върви от връх към връх, но внимателно, постепенно. Гимнастичките трябваше да се движат в крак, като украсяват своите съчетания с нови елементи, да вървят почти стъпка в стъпка.

Гимнастичките на Жулиета трябваше да бъдат нещо съвсем друго. Така искаше тя и те наистина много се отличаваха и най-вече Нешка. Непознатото темпо до лиричните гимнастички беше направо като ерес. Сега Нешка казва, че не знае защо Жулиета веднага я е взела, защо само след месец се е втурнала да прави от нея голяма гимнастичка. Ами просто защото беше уловила тази искрица, тъй като имаше изключителна дарба — интуицията, която ѝ помагаше да види под черупката сърцевината.

За художествената гимнастика Нешка Робева беше това, което Олга Корбут за спортната. Кралица на спортната гимнастика по времето на Корбут неизменно си остана Людмила Туришчева. Олга атакуваше с новата си гимнастика, която съдните не искаха да признаят, въставаше дори против официалната забрана на своите елементи, налагаше се упорито, бореше се яростно. Не можа да изпита щастието на победителя, но сигурно сега го изпитва стократно, като гледа новата гимнастика, като чува, че Команечи, Гнауек, Филатова изпълняват ту салто „Корбут“, ту прелитане „Корбут“...

Сега, когато гледа големите състезания по художествена гимнастика, Нешка вижда много от себе си в новите гимнастички. Някои може би не знаят, че тази Нешкина гимнастика ѝ е донесла някога колкото радост, толкова и огорчения. На тях тя носи само

радост. Защото сега вече се цени точно това — рискът, сложността, оригиналността.

Но да се върнем към разказа на Нешка за новото поприще.

Вече нямаше защо да работя „нелегално“. Бях си треньорка. Със сериозни пълномощия — да си избира състезателки, да ги подготвя по моя система. Дали Тепавичаров не искаше да види какво ново може да внесе един млад, амбициозен треньор? Дали не следеше ще тръгна ли по познатите пътища или ще търся свои просеки? Не зная. Тези въпроси ми идват едва сега. Тогава бях щастлива. Не си задавах въпроси. Тръгнах да търся състезателките. Избрах от трите софийски дружества, от Варна и Велико Търново осемнадесет момичета.

Моят ентузиазъм не се посрещаше много добре в къщи. Стойчо не беше доволен, че напускам ВИФ. Смяташе, че бързам, като се отказвам от научната работа. Не съм се оставила още да ме увлече и веднага, при първото предложение, хуквам към тази най-неблагодарна от всички неблагоприятни професии. После възраженията постепенно утихнаха. Стойчо сам се увлече от моите проблеми. Разказвах, разказвах вечер, капнала от умора, въпреки че нямаше кой знае какво за разказване. Стойчо разбра — без залата вече няма да мога.

Осемнадесет момичета. Колко бяха различни! Започнах с уеднаквяване на техниката. Ден след ден само това. Може би ако в този период някоя от треньорките, които бяха готвили ансамблови съчетания, беше се застояла в залата, щеше да каже: „Нищо няма да излезе!“ Не се притеснявах. Бях решила, че този период на уеднаквяване на техниката ми е много нужен и за определяне на дванадесетте, и да видя, да опозная момичетата, а и за самото уеднаквяване, което при ансамбъла е от първостепенно значение.

След месец останаха дванадесет. С тях продължих много дълго — според специалистките, излишно дълго, според мен, колкото трябваше. Искях да се знае, че за всяко място се състезават поне две, да се знае, че не може и дума да става за отпускане, да се знае, че да попаднеш в представителната шесторка на България е чест, която трябва да се заслужи. Едва в крайната фаза, пред самото голямо състезание останаха само две резерви, но те имаха равна възможност да играят с другите. Трябваше да бъдат подготвени, равностойни. Междувременно отделих от ансамблистките Валентина Ганева и започнах да я подготвям за индивидуалното състезание. Знаех, че ще

срещна отпор, и го срещнах веднага. От варненки — защото те не можели да си представят, че Валя може да има някакви качества. Ако съм искала непременно да готвя някоя за индивидуалното, да съм вземела другото варненско момиче — Здравка Саздова — то пък пълно с качества. Вярно беше това, Здравка бе от гимнастичките, каквито рядко се срещат. Всички качества имаше освен едно — упоритостта на Валя. Недоволството на варненки не свършваше само с критичните забележки. Варненските съдийки редовно оценяваха проявите на Валя най-ниско, особено когато мина в „Левски-Спартак“.

Това огорчаваше Валентина, ожесточаваше мене, но не можеше да промени решението ми да я подготвя за световно първенство. Най-недоволна беше Жулиета. Какво в същност иска Нешка? Не й ли стига, че подготвя ансамбловото съчетание? Защо се хвърля в две посоки? Не се ли страхува от претоварване? Та да готвиш едновременно ансамбъл и индивидуални състезателки за висока изява е наистина прекалено уморително...

Знаех най-добре колко уморително е, но действително не ми стигаше само ансамбловото. Искях да имам и индивидуална състезателка. Бях амбицирала още повече и от това, че специалистките хорово отричаха всякакви качества у Валя, а публиката я прие още от първите й по-сериозни изяви. Ако някой ме попита защо не ми стигаше ансамбловото — и тогава, и сега няма да мога точно да отговоря. Ако става въпрос за грижи, тези хубавици ми ги поднасяха в изобилие. Ако става въпрос за творческо удовлетворение от работата, имах го. Композицията с три топки и три въжета непрекъснато се променяше, обогатяваше, бях щастлива да виждам този ансамбъл все по-добър и по-добър.

Точно преди новата 1975 г. се събраха всички специалистки — от София и провинцията, видяха двата ми състава и направиха разбор. Толкова похвали в живота си за нищо не съм получавала. И тъкмо когато веднъж около мене всички бяха единомисленици и за пръв път всички ме хвалеха, веднага след Нова година смених композицията. Изцяло. Знаех, че ако разберат, специалистките ще кажат, че съм опака, че като направя нещо хубаво, не мога да го видя, че с мене не може да се излезе на глава — ни да ме критикуват, ни да ме похвалят. Не исках да ги дразня. Бях им благодарна, че веднъж поне ме признаха изцяло. Пред една Нова година се прибрах спокойна, неотречена. Ценях в този

момент желанието им да бъдат добри и това, че похвалиха нещо мое така щедро, великодушно, без уговорки, но на мене вече тази композиция не ми харесваше. Още докато хвалеха моментите, които много им допадаха, аз вече виждах други, още по-добри. И така, като направих новата композиция, която ме задоволяваше напълно в момента, няколко месеца след това направих още няколко промени. Вече чувах — Нешка не знае какво точно иска. Добре беше, че го чувах отвън. Отборът беше ентузиазизиран, разгорещен. Работеха тези момичета наистина упорито.

Доволна бях, че издържах на натиска да включа старите състезателки. Това вече беше една разбита команда. Пети на световното първенство в Ротердам. Най-лошото класиране на български отбор, но имаше нещо по-лошо от това. Бяха се създали неприятни отношения в отбора и може би най-страшното — отбор против треньор, треньор против отбор. Не исках нито една от тях, въпреки че дълго и от много страни ме убеждаваха, че две-три от старите ще пренесат опита на едно поколение, което беше минало вече през много битки. Накрая исканията се сведоха до една. Поне една, задължително трябва да има една... Не приех никакви задължителни условия. Предпочетох съвсем млади момичета, неминали още през никакви битки. Аз тръгнах за първи път като треньор на голямо състезание, те щяха да тръгнат за пръв път с мене. В хода на подготовката бях все по-доволна от това, че издържах на всички атаки. Създаде се чудесен колектив.

* * *

С ансамбловото направих първите си опити за планиране на тренировките. Включих и класическия екзерсис ежедневно. Виждах как бързо напредват момичетата и им се радвах. Виждах каква е ползата от това всеки ден да знаят какво точно им предстои.

Не можех да разбера защо с ансамбъла всичко точно планирах и точно се получаваше, а с Валентина нещо се объркваше. Та аз бях индивидуална състезателка. Би трябвало по-лесно да ми бъде с Валя, а не беше. Много рано ѝ направих съчетанията, много дълго я задържах на четвъртинки и половинки и беше получила комплекс от изиграването на целите съчетания. Впрочем този комплекс имаме до известна степен и ние. Но когато бях състезателка, го приемах по-леко, по-естествено. Сега това беше първата ми грешка на треньор и много ми тежеше. Уж всичко правех по правилата, а излизаше, че съм пропуснала момента, в който да видя, че правилата понякога могат да подведат, че към тях различните състезателки имат различна поносимост.

Седях до среднощ, препрочитах отново и отново дневници и планове. Всичко бе отбелязано точно, всичко бе изпълнено както трябва, а вместо очаквания блестящ резултат — засечка. Трябваше бавно, търпеливо да поправам грешката, да успокоя Валя, за да мине към изпълнението на целите съчетания с лекота, която съпровождаше досегашната ни работа. Помагаше много това, че Валя ми вярваше. Кризата се преодоляваше бавно, но момичето се стабилизираше и това внесе спокойствие в залата. Само че не можеше мене да успокои. Започнах все по-често да се връщам към този метод на продължително задържане на четвъртинки и половинки. Откъде беше дошъл? От принципа на постепенността. Сам по себе си добър принцип, но как да се дозира тази постепенност? Припомних си, че пулсът се вдига еднакво и при четвъртинките, и при целите съчетания.

По-късно грешката, която бях допуснала с Валя, вече не се повтори. При малките въведох нова система, която даде отлични резултати, но сега ми предстоеше да търся, да приемам и отхвърлям стари истини, вече настанили се здраво в методиката. Първият извод,

който направих по това време, беше, че ако искам да постигна много, не бива да се доверявам изцяло на нищо. Трябва да се проверява, да се търси, да се анализира.

С ансамбъла всичко вървеше според планирането, момичетата напредваха бързо, настроението в залата бе отлично. Много ми помагаше в този период Филип Павлов — млад, талантлив композитор. Имахме късмета да го срещнем, преди да са открили таланта му, преди да го погълнат ангажиментите му. И досега Филип не се е отказал да ми помага. Когато трябва да търся, да разработвам музика за някоя нова композиция, пак го викам и не е имало случай да ми откаже. Тогава в тренировъчната зала, където изисквах строга дисциплина, стриктно спазване на заплануваното, килограми в рамките на красиви фигури, Филип разведряваше атмосферата с някоя шега, с някоя своя нова композиция. Винаги носеше изненада.

В Станке Димитров с Филип Павлов работехме по десет часа — шест с ансамбловото, четири с Валентина — и не ни тежеше. Филип беше написал песен за всяка състезателка. Когато някое от момичетата провесеше нос, веднага чукаше на пианото няколко акорда от песента на Таня, на Здравка, на Валя... Настроението в залата бързо се променяше.

Знаех, че се говори, че съм въвела някаква страшна дисциплина, че момичетата гладували заради мене, че трудно издържали на този режим, но не обръщах внимание на всички тези приказки до момента, в който от Велико Търново дойде бащата на Петя. Полковник Цветков искаше да си вземе дъщерята, не можел да я остави в такива условия, не можел да понесе моя „казармен режим“. Гледах го този баща — брадясал, уморен, пътувал цяла нощ, за да си „спаси“ детето. Сам виждаше — условията на лагера в Станке Димитров бяха превъзходни, за казармен режим не можеше и да се говори, а освен това — какво ли би направил полковникът, ако при него дойдеха майките на войниците и поискаха да си вземат синовете? Не го попитах. Казах му само, че ако Петя сега напусне, няма да приема да се върне при никакви обстоятелства. Полковникът едва не ми се изсмя:

— Мисля, че тя на вас, а не вие на нея сте й нужни.

— Ако е така, разговорът е приключил.

Струва ми се, че той очакваше повече уговорки, кандърми, поставяне на условия, но нищо такова нямаше. Петя само успя да ми

каже, че не тя се е оплакала на баща си, не знае откъде е това настроение и този тон. Тръгна си с него и отборът остана да види какво ще направя.

Първото нещо, което можех да направя, беше да отида при Тепавичаров и да поискам да не се правят никакви опити да се връща Петя. За мене това беше въпрос на принцип, на престиж. Не можех да моля бащата на една състезателка да ми пусне отново детето си, след като то нямало никаква нужда от мене, а само аз от него. И тъй като тази драматична сцена се разиграваше пред отбора, не можех да се покажа пред момичетата така зависима от което и да е. Периодът никак не беше подходящ — оставах само два месеца до състезанието и аз действително имах нужда и от Петя, и от всички тях, но не на тази цена.

Когато Тепавичаров ме увери, че няма да разреши на никого да се бърка в този спор и ще ме остави сама да разрешавам проблемите си, отидох при Евгения Цанкова, играла доскоро в дванадесетицата. Жени беше от онези състезателки, на които можеш винаги да разчиташ. Точна, сигурна, стилна. Имаше едно нещо само, което ѝ пречеше за ансамбловото. Ръстът. Обясних ѝ, че не може да разчита на участие, че ми трябва само като резерва, че в този момент наистина тя на мене ми е нужна, аз с нищо не мога да ѝ бъда полезна. Ако иска, да дойде при тези условия. Жени веднага тръгна. По-късно, когато дойде такъв момент, в който се почувствувах предадена, с благодарност си спомнях за подкрепата на Жени в този наистина труден час.

Това първенство, очаквано с толкова надежда, не се състоя. Впрочем първенството се състоя, но без нас. Не заминахме за Мадрид. Разпуснахме ансамбъла, останах само с Валя. Бях доволна, че някога, когато получавах толкова внушения да я включа в ансамбловото и да не се занимавам с подготовката на индивидуален състезател, не се съгласих. Тогава, разбира се, не знаех, че ще дойде такъв момент, в който работата с Валя ще бъде единствената ми опора. Просто противно на всички мнения, че Валя няма никакви качества, виждах голямото ѝ качество да носи настроение в залата.

* * *

Зарадвах се, когато обявиха пробно европейско първенство в Австрия през 1976 г. Този ансамбъл все пак някъде щеше да се покаже. Не оставаше много време за възстановяване и на композицията, и на формата на момичетата. Много скоро усетих, че нещо в атмосферата на отбора се беше променило. След голямото очакване на световното първенство, след разпускането сега новото свикване се посрещаше без особен ентузиазъм. Вече се беше загубил онзи тонус, който поддържаше настроението в отбора и при най-тежките тренировки. Изглежда ентузиазмът си оставаше само в моето тясно треньорско поле. Оттатък на килима всичко минаваше по-вяло. На всичко отгоре килограмите започнаха да стават постоянна тема. Бях въвела едно своеобразно наказание. За всяко наднормено тегло — по пет цели съчетания трябваше да играе целият отбор. Веднъж заради една, друг път заради друга, така карахме повече с наказания, отколкото с „нормални“ дни. И ето че дойде ден, в който и шестте бяха „вдигнали“ теглото така, че бе трудно да ги гледаш една до друга. За шест се полагаха тридесет цели съчетания. Разбира се, не мислех че е възможно да изисквам такова нещо от тях. Не бе по силите им. А аз до момента бях искала само това, което можеха да направят. Но и нищо не казах. Може би, в това бе грешката ми. Исках да видя те какво ще направят след меренето. Седях в залата и чаках да дойдат от съблекалнята, но те не идваха. Когато отидох, заварих ги с палтата, с обувките.

— Какво става?

— Ами, нищо. Не сме в състояние да изпълним вашите искания. Не можем да играем тридесет цели.

— Няма ли да влезете в залата?

— Не.

Вече не помня коя говореше; И тогава не можех да си спомня. Това ми дойде така много, че дълго стоях и мълчах, докато измисля какво да им кажа.

— Добре, ще отида в БСФС, ще видим какво ще решат. Влезте и тренирайте с помощник-треньорката.

Върнах се след един час, без да съм ходила никъде, и казах:

— В БСФС решиха, че е по-лесно да се разделят с мене, отколкото с вас. Продължавайте без мене.

Зарадваха се и от тази радост така ме заболя, че дълго, дълго след това болката се обаждаше в най-неподходящи моменти. Защо съм си мислила, че ме обичат? Хайде, да не ме обича, поне би трябвало да ме уважават. Но в тези неща няма „би трябвало“. Или те обичат, или не те обичат. Или те уважават, или не те уважават. Толкова. Поне една да се беше обадила. Поне една да беше спряла отбора, да беше казала, че до състезанието е много близко и им трябвавам...

Прибрах се тази вечер бавно, бавно — и не можех да разбера къде съм сбъркала. Може би ги допуснах прекалено близко. Имаше цели седмици, в които отборът живееше у нас. На тези от провинцията, като дойдат, не им трябва хотел — направо у Нешка. Може би са престанали да ме уважават тъкмо от това, че не съм успяла да наложя точната дистанция треньор — състезатели? Може би изискванията ми са били прекалено строги, прекалено тежки? Колкото повече приближавах дома си, толкова по-ясно си представях как Стойчо ще ми каже: „Ами аз те предупредих. Това е най-неблагодарната професия, не биваше да се захващаш, да си беше стояла във ВИФ, никакви неприятности“. Стойчо не каза това. Одобри напълно решението ми. Нека да ги оставя на помощничката. Сега тя ще започне да флиртува с тях. След три дни ще видят, че са сбъркали, защото ще усетят, че не потупване по рамото им е нужно. Няма какво да се притеснявам, не познавам състезателите. Това е съвсем обикновен бойкот. Ако ние на Жулиета не сме го правили, били сме изключение. Да се занимавам с Валя и да не обръщам никакво внимание на това, което става на съседния килим. Винаги съм се изненадвала, че Стойчо в такива случаи точно предвижда нещата. „Защото съм математик“ — казва той. Кой знае защо, но обикновено става това, което е казал. За тази вечер му бях благодарна, че ме успокои, че не поиска от мене да се отказвам от треньорската работа. Не можех. Даже в тази вечер, когато ми се струваше, че един треньор не може да изживее по-голямо огорчение.

Тепавичаров настояваше веднага да прекратя „комедията“:

— Нямаш време. Не си играй на психологически етюди, а поемай отбора. Броени дни остават, между тях няма предвидени за фасони.

Въпреки това следвах препоръките на Стойчо. Работех с Валентина на другия край на залата, но виждах всичко дори когато бях с гръб. Удоволствието от глезенето, което момичетата можеха да срещнат при такъв случай, започна да се изпарява бързо. Вече не се мереха. За три дни качиха още по два килограма. Този път сами почувствуваха неудобството от натежаването. На другия килим се носеше някакъв тронав, забавен кадър на моето ансамблово съчетание с веселото настроение на помощник-треньорката, с постоянното ласкаво. „Хайде, момичета, още малко“. Кипях, мълчах и се правех, че не ги забелязвам, докато усетих, че погледите се отправят все по-често към мен и Валентина. Ние нищо не „забелязвахме“. Така издържахме четири дни, докато отново „взех властта“. Казах, че не ми е нужна такава помощничка — не защото се чувствавам предадена от нея, не защото е приела с такава лекота моето „отстраняване“, но не мога да приема да променя така принципите на подготовката. Ако тя беше продължила честно това, което съм започнала, ако не беше снижила така катастрофално изискванията, щях по-лесно да забравя готовността, с която ме смени.

И така, освободих помощничката си, поех отбора и завърших подготовката му навреме за това пробно европейско първенство. В двата града на Австрия, където се състояха двете части на състезанието, българският ансамбъл получи най-високи оценки за композиция и втори за изпълнение. Така приключи работата ми с този ансамбъл. Сега понякога на тренировките ми идват някои от тези момичета, студентки от ВИФ, и на мене винаги ми е много приятно да ги видя. Никога не им го казвам. Може би се досещат. Никога не сме говорили за онзи случай. Не сме изяснявали кой колко е виновен, но когато се връщам от някое състезание и ме посрещнат на аерогарата Ина Димитрова, Здравка Саздова, Евгения Цанкова, много им се радвам. Приятно ми е, когато в пощенската кутия намеря картички от търновските момичета Петя Цветкова и Мариета Балъкова. И ето ме — генерал без армия. Назначена съм за треньорка на ансамбловото съчетание, а го няма ансамбълът. Работя с Валя, но ми е нещо терсене. Това не може да бъде всичко. Една Валентина — добре, но колкото и да напредва, колкото и да се утвърждава, това съвсем не ми е достатъчно. Тогава на един пленум на федерацията се прие концепцията за децентрализирана подготовка. Ще се обяви конкурс за

ансамблови съчетания. Това вече означаваше, че няма да имам възможност да готвя ансамбъл, ще трябва да напусна федерацията.

Получих предложение от „Левски-Спартак“ да поема техния отбор. Най-добрите състезателки, които имат. „Преговорите“ водеше Йосиф Ашер, председателят на секцията. Винаги ще му бъда благодарна за всичко, което е направил за художествената гимнастика. Когато се каже обществен деятел, представям си Ашер — деен, ентузиазизиран, безкористен, винаги готов да помогне.

Треньорката Златка Бончева вече се бе изморила да „подава“ деца с качества и да не им вижда развитието. Като разбрала, че ще ми предложат място на треньорка, се зарадвала. Решила да ми предостави всичко най-добро. Още не познавах Златка, ако се изключат беглите срещи по състезанията. Почти не вярвах, че ще се намери такава треньорка, която доброволно и с радост да си даде най-добрите състезателки. Започнах да вярвам, че съм родена под щастлива звезда, както няколко дни преди това вече си мислех, че едва ли ще се, намери човек, по без късмет от мене. Имах само едно условие. С мене трябваше да дойде и Валентина Ганева, макар че на първо време щеше да играе с емблемата на „ЖСК-Спартак“ — Варна. Големите дружества трудно правят такива жестове, но ръководството на „Левски-Спартак“ не ми отказа.

Златка ме покани на тренировките си. Мислеше, че ще ми харесат Тереза, Илиана, Лили. Харесаха ми, но привлече вниманието ми и Анелия. Треньорката нямаше нищо против. Радваше се за всяко дете, за което кажех, че има данни.

Залата на „Герена“ ме посрещна както никога не съм можела и да си представя. Мислех, че отивам и започвам тренировките. Вместо това — тържествен церемониал. Продукция на всички гимнастички на „Левски-Спартак“ пред родителите. Поздравителни картички до всяка от тези, които преминават при новата треньорка, от малките, които остават при Златка. Слово на Бончева, с което предава своите възпитанички на Нешка Робева, защото вярва, че само тя може да ги доведе до върховете, до които тези деца заслужават и могат да стигнат.

Беше ми неудобно от толкова тържественост и толкова доверие. В крайна сметка още не бях имала възможност да се реализирам като треньор, нямаше признанието, което дават титлите, медалите. Имах един ансамбъл, който всички хвалеха, бях получила най-високата оценка за

композиция на неофициално първенство, което нямаше да бъде записано в протоколите. Имах Валентина Ганева. Все нещо започнато и недовършено. Повече в сферата на добрите впечатления, отколкото на признанието. Бях започнала да мисля, че съдбата ми на треньорка ще повтори съдбата на състезателката. Някъде близо до големия успех, някъде между аплодисментите на залите и разминаването със съдийките, титлите, медалите...

Затова вярата на тази треньорка, която толкова добре работеше с деца, а досега не бе могла да види нито едно там, където ѝ се струваше, че трябва да бъде, и ме трогна, и ме натовари с допълнително бреме. Вяра, че нейните деца са талантливи и че аз ще ги изведа до най-високите върхове! Как ми се искаше в този момент да повярвам и аз в това! Знаех само, че ще направя всичко, което е по силите ми.

Имаше и друго предложение за треньорска работа. Бяха ме поискали в Канада. Убеждаваха ме, че това е добър шанс за мене. Стойчо направо вдигна скандал още преди да му кажа, че съм отказала.

Понякога, когато срещам наши треньорки, които работят в чужбина, не зная защо, но изпитвам известно съжаление към тях. Непрекъснато търсят близостта на нашата група, стараят се да покажат, че са съпричастни на нашите успехи и неуспехи, но има една дистанция, която не може да се преодолее. Едно отчуждаване, може би по-голямо, отколкото когато срещнем треньорки на другите отбори, с които действително се борим за първите места. Това непрекъснато повтаряне, че са българки, че без България не могат, че много се радват или много съжаляват — в зависимост от нашето представяне, все звучи фалшиво. Има нещо жалко точно в тази изкуственост. По-късно ми предлагаха и треньорско място в Холандия. Добре е, че не съм изпадала никога в такова настроение, че да си помисля сериозно за тези предложения. Може би за това все пак са ми помогнали, без да знаят, тези наши треньорки, които вече работят в чужбина. Сигурно не знаят как изглеждат, увлечени в бизнеса и раздвоени от мисълта, какво би било, ако са си у дома.

И така сега можех да бъда доволна, че не останах във ВИФ, че не отидох в Канада. Имах чудесните деца на Златка Бончева и нейната надежда, че ще направя от тях големи гимнастички, имах подкрепата

на едно дружество, което в началото поставяше фантастично скромни искания — след три години да имам състезателки в националния отбор в индивидуалното. И дума не ставаше за титли, медали, точки. Толкова бе хубаво, че чак бе трудно да повярваш. Защото дотук повече бяха забраните. Не бива да работя с Мадлен Захариева, не бива с Ирина Илиева, Жени Цанкова, Надя Ласева... Варненки мълчаха, докато Валя се изяви и започна да побеждава, а после изведнъж решиха, че можела така да си израсне и във Варна. Забравиха, че нямала качества. Напротив — едно чудесно момиче. Какви скокове, какво настроение в играта, как я харесва публиката, колко е динамична Валя... Въпреки това споровете около нейните оценки не стихваха.

Сега вече никой не можеше да ми забрани. Имах си Валя и още седем деца. Отначало не забелязах, че са много. Напротив, тъкмо това най ме радваше. Пълна зала с деца. Гледаха Валя като същество от друга планета. Възхищаваха ѝ се. Искаха да приличат на нея. Казах им, че Валя се готвя за световно първенство и те примираха от гордост, че са в една зала с такава знаменитост. Бяха я гледали на републиканските първенства, бяха преграквали от скандиране и сега изведнъж — така им Валя до тях. И хич не е надута. И всичко им показва. А като се усмихне, е най-хубавото момиче.

Валя в тези дни наистина често се усмихваше. Беше попаднала в една атмосфера на обич, която отдавна ѝ бе липсвала. През цялото време, докато готвех ансамбловото, подготвях и момичетата с индивидуалните им съчетания. Дълго след това и Таня Кънева, и Здравка Саздова, и Ина Димитрова, и другите ансамблистки се явяваха с моите съчетания на републикански първенства. Това, разбира се, се отминаваше с мълчание. А това, че Валя бе останала при мене, не можеше да се прости. Валентина получаваше наказания от много страни. От изолацията на съгражданките си, от жените, седнали на съдийските столчета, от треньорките, които все нещо не харесваха в нея. И като компенсация — само обичта на публиката. И все пак публиката — това са многото хора в залата, които ръкопляскаат, викат „браво“ и си отиват, а Валентина живееше в постоянното обкръжение не на публиката, а на един женски свят, който все нещо не можеше да ѝ прости. И тъкмо затова до тези деца, грейнали от възторг и доброжелателство, Валя се чувствуваше щастлива. Трогателни бяха тези, малките със своите усилия да ѝ помогнат. Постоянно идваше

някое с тържествено предложение: „Како Валя, измислих нов елемент за тебе. Виж колко е хубав“.

Не зная какво ще си спомня след време Валентина от тези години, в които се е състезавала, но за мене като треньорка първите месеци с децата на „Левски-Спартак“ сигурно ще си останат най-щастливото време. Тези момичета ме гледаха с такъв възторг, изпълняваха така точно всичко, което им кажех, искаха непрекъснато да докажат, че не съм сбъркала, като съм ги избрала. Дните бяха наситени с такова вдъхновение, че всичко, което се правеше в залата, беше като песен. При това първият месец мина „под знака“ на тренировките за техника. Най-скучните тренировки. Зная го много добре. На мене са ми тежали. На тях не тежаха. Бяха в непрекъснато приповдигнато настроение. Струваше им се интересно всичко, което кажех.

Когато дойде ред на творческата част — натрупване на елементи за новите им съчетания, в залата се разрази някаква буря. Никога не съм си представяла, че у толкова малки деца може да има толкова фантазия. Спомням си, че с ансамблистките обявих две седмици за слушане на музика и конкурс по двойки за най-добри елементи. Искях да вмъкна в композицията по нещо от тях, да я почувствуват като своя. Бяха много полезни тези две седмици, видях към какво се стремят, на коя какво лежи, но те в никакъв случай не могат да се сравняват с този творчески месец на малките от „Левски-Спартак“. Може би защото децата не се стесняват и всичко, което им хрумне, са готови да покажат. По-големите момичета все пак обмислят дали е достатъчно интересно, за да се предложи. Тези деца сега ме затрупаха с идеи.

* * *

Не пусках никого в залата освен Златка Бончева. Не исках никой, да види нито работата за техника, нито работата за нови елементи, най-малко постановката на новите съчетания. Мисля, че едно от нещата, които най-много са пречели на нашия спорт, са точно тези „Ах, тя е фантастична!“ или „Нещо нищо не става от новото въже на това момиче“. Дойдат, погледат и тръгват да разнасят неузрялото си впечатление. Съдийките това и чакат. Имат вече готови оценки за фантастичната и за онази, дето нищо не става. Знаех, че специалистките много се дразнят от затворените врати, въпреки че, когато са отворени, рядко се сецат да минат. Но разберат ли, че не се допуска никой до тренировките, тогава ги обзема лудо желание да видят какво става. Пропуснах няколко контролни състезания за международни турнири и с това градусът на любопитството нарасна до враждебност. Нищо, това не ме безпокоеше.

Започнах да се задушавам от липса на време. Поставях нови съчетания и залата изведнъж стана много тясна за осем момичета. Кога да минат всички с музиката си пред мене? Нищо не излиза. За тази малко, за другата малко, а от малко много не става. Нали исках да бъдат тези деца нещо съвсем ново, неவிжданo, още от първата им поява, когато ги е поела Нешка!

Спасителната идея дойде от Анелия: „Другарко, не може ли да играем четвъртинки и половинки настрана, без музика?“ Наистина, защо да не може! И как на нас, големи състезателки, никога не ни е дошло наум! Настрани изпробвахме само елементи. Всичко друго — с музика. Може би не ни се е налагало. При Жулиета работехме в началото три, после две. Имахме възможност по сто пъти да минем пред нея. Казах — може, разбира се, но в първите дни много внимателно наблюдавах какво става встрани от терена. Не бях виждала да се играят половинки без музика. Оказа се, че децата се справят отлично. Това много облекчи работата ми. Изчезна паниката „не ми стига времето“ и се смени от постоянно, упорито безпокойство „не ми стига времето“.

Не зная, може би това е някакъв комплекс. Не ми стигаше времето, а не исках да се лиша от никое от тези деца. Не правех нищо, за да облекча дневния режим. А за какво толкова бързах? Сроковете, които ми бе поставило дружеството — три години, ми позволяваха да работя и да пея. Кой искаше от мене за месеци да направя чудеса? Изглежда има нещо вярно в това, което говорят за мене, че съм ненормално амбициозна.

От 1 октомври 1976 г., когато поех децата на „Левски-Спартак“, до март никой не ги видя. Явихме се най-напред на градско първенство. Такова вълнение съм изпитвала може би само при първия международен турнир, в който участва Валя. Стараех се, разбира се, да не ми личи, но не зная колко успях. Изглежда, че ми личеше. И досега си спомням отчетливо всяка грешка, както своите не помня.

Размазаха ни, казано на спортен жаргон. Около Златка веднага се събраха да я съжаляват. Как е могла да ми даде децата си! Какво съм направила от тях! Аз, разбира се, една добра дума не чух. Мисля, че в този момент бях съгласна да понеса всички възможни критики, само не това мълчание, с което се отминава безнадеждно провалил се човек.

Интересно е, че само седмица по-късно на републиканското първенство нашият отбор победи категорично и изведнъж всички видяха промяната у тези деца, въпреки че сега се чу друго безпокойство: „Нешка иска да направи всички като себе си“.

Този упрек беше последният, който можеше да бъде отправен. Знаех, че всичко е още много сурово, че мога да понеса — много критични забележки, че това са съчетания, които много пъти ще се променят, но поне в уеднаквяване не можех да бъда обвинена. Първата ми основна грижа беше да опозная децата, да намеря специфичното за всяко, да ги покажа колкото може по-различни.

Това е един от уроците на Жулиета, който поставям винаги на първо място — всеки си носи нещо свое, трябва да се изнесе така, че да звучи в залата твоята тема. Жулиета никога не се съгласи да ми постави лирично съчетание, на Мария отказваше динамичните. Мисля, че това беше прекалено акцентиране върху спецификата. Имам амбицията да търся покрай доминиращата тема и другите, които звучат заедно с нея. Но това правило — да се опознае състезателят и да се подчертае характерното в него, си остава валидно за мене повече от всичко.

Разбира се, в онзи етап още не можех да кажа, че съм разбрала коя е доминантата у всяко от тези деца. Това бяха първите ми впечатления и новите им съчетания отразяваха по-скоро моето виждане за тях, но ги виждах твърде различни и точно затова обвинението, че искам да направя всички като себе си, приех като съвсем несериозно, нещо като тези „Ах, тя е фантастична“ или „Нищо няма да излезе“.

Обвинението, че съм конфликтна, си съществуваше още преди да беше избухнал конфликтът. Може би защото казах, че зная слабостите на новите си съчетания, но не са тези, които ми посочват. Отрупвах ме със съвети, а аз показвах, че не ги ценя особено. Никак не ми се искаше да настройвам колежките срещу себе си, но и никак не можех да се видя в ролята на „подадакваща“, смирена млада треньорка, която приема с благодарност всяко предложение за промени и после казва: „Благодарение на тебе“... Може би това е много добра тактика, но с нея нека да се занимава Паркинсон, на мене точно не ми харесва. Изглежда дипломатичността не е моята тема. Никога не съм я чула да звучи в мене.

И така първата ми задача беше да опозная тези деца. Впрочем все още ми се струва, че не съм успяла. Може би защото да опознаваш големи хора и деца, които растат, стават момичета, е съвсем различно. Това, което доскоро си смятал за най-характерното, утре се променя.

Заварих ги в процес на яростно търсене на себе си. Златка им беше внушила, че най-важен за тях е принципът на самоуправление. Трябва да се наблюдават, да се критикуват за всяка грешка, за да растат като честни хора. Това в най-общи линии. Иначе тази концепция имаше около двадесет закона, които трябваше твърдо да се съблюдават. Често се заключваха в съблекалнята и се критикуваха, та пушек се вдигаше. Освен викове оттам се чуваха и плачове, и оправдания, и нови обвинения. Заключваха се, защото ако се критикували пред мене, това щяло да бъде доносничество. Най-често плачеше Лили. Изглежда това, мъничкото, беше най-грешно. Мереха се сами, държаха за килограмите си, правеха ужасен скандал за 200 грама отгоре.

Илиана беше капитанката. Тя смяташе, че няма право да греши, че трябва да бъде непрекъснато много принципна, абсолютно открита, да няма „тайна мисъл“, да бъде за пример. Ако в някой ден „примерът“

в нещо не беше абсолютно идеален, стигаше се до страхотно самобичуване.

Отначало ми беше интересно, после започнах да се тревожа. Тези заключения в съблекалнята все повече ми приличаха на кървава разправа между разярени петлета и все онова, Лилето, излизаше със зачервен гребен. Струваше ми се, че нещо от цялата тази педагогика не са разбрали както трябва. Откъде накъде Илиана е длъжна да бъде идеална, пример — образец, а другите са свободни от това задължение? Илиана повече наблюдаваше какво правят Тереза, Анелия, Лили, Камелия, Таня и почти нямаше време да тренира самата тя. Трябваше нещо да се промени, но много внимателно. За тях всичко, което бе казала другарката Бончева, бе закон. Та Илиана „забранявала“ на каква си да слага лак на ноктите си, защото другарката Бончева никак не харесвала това, и в къщи не можели да я убедят, че каква ѝ няма нищо общо с нейната другарка Бончева.

Беше просто опасно да кажа — край на това ваше безкрайно критикуване, самобичуване, непрекъснат контрол от всички страни, край на тези заключения в съблекалнята, на тези викове и рекове. Страхувах се да не засегна святото за тях име на другарката Бончева, а и не исках с нищо нея да разсърдя. Сигурно, когато е въвеждала тази система, не е очаквала, че ще се разрасне до такива размери. Да кажа на Илиана: „Задълженията ти на капитан не се състоят в това да следиш всяка крачка на другите“ — означаваше да ѝ кажа — „Ти не си капитан“. Това за Илиана щеше да бъде прекалена обида. Тя беше свикнала да ги командува и възпитава.

Реших да променя незабелязано тактиката — карах Илиана да играе повече пред мене, така ѝ оставаше по-малко време за другите, освен това помолих я да постави нови съчетания на Лили. Лили тогава беше още малка. Нейните натоварвания бяха значително по-ннски от тези на другите. Смятах, че детските ѝ съчетания отговарят на самата същност на Лили и предложението да работи тринадесетгодишната Илиана с единадесетгодишната Лили беше повече с педагогическа цел. Исках да променя формата на взаимоотношения — вместо да я дебне и критикува, да ѝ помага.

Резултатите бяха далеч над очакванията ми. Атмосферата се поуспокои. Илиана показваше дарба да импровизира, да намира нови елементи, а и необикновен такт, когато вече отговаряше за Лили.

Постепенно се разрешиха заключванията в съблекалнята. Така бяха погълнати от работа, че вече нямаша време да си търсят грешките.

Изненадваха ме непрекъснато с лекотата, с която възприемаха трудните елементи, с находчивостта и готовността да направят всичко, което поискам от тях. Започнах да се плаша от това, че никога не казват, че са уморени, че не могат повече. Аз се увличах по моето „още и още“ и нямаше кой да ме спре да не направя някаква беля, да не преуморя децата. И тъй като в залата нямаше лекар, който да ми каже — толкова е полезно, оттук нататък вече не те съветвам да продължаваш — реших, че трябва да сложа сама ограничителите с много строго разработени планове.

Помогна ми това, че Златка вече беше работила с тях по план и те бяха свикнали. Всяка трябваше да следи изпълнението на личния си план, да си записва какво е направила, да обявява кога е приключила. Тогава вече можех да преценя дали това, което е запланувано, е много, малко или достатъчно. Така регулирах плановете си, преглеждах дневниците, анализирах промените. Иначе, както си бяха много и нямаша насита за новото, можеше наистина да се изправа някой ден пред някое припаднало момиче. До това не се стигна...

На републиканските първенства вече нямаше спор. „Левски-Спартак“ бе лидер почти без конкуренция. Това, разбира се, не можеше да стимулира любовта на колежките. Какво да се прави, не можех да искам всичко наведнъж — и успехи, и обич. Все повече се утвърждаваше мнението, че съм конфликтна личност. При всеки спор за някоя съдийска оценка чувах: „Какво иска Нешка? Има и отборната, и индивидуалната титла, да не би пък да иска да вземе и всичките медали?“ Нищо такова не искам. Държа всяка да получи реалното за играта си. Ако това реално ми дава правото на всички медали, ще ги взема без никакво угризение на съвестта. Не мога да приема, че Тереза ще играе по-сложна лента, и безупречно, а ще получи по-малко само защото в „Левски-Спартак“ са отишли вече прекалено много медали.

Що за принцип е това — да се даде на всички по малко, та да се радват! Не сме се събрали на коледна елха, а на състезание. Състезателките трябва да свикнат с мисълта, че ще бъдат оценявани само по показаното на терена. Който иска медали, да ги получи тук, където всички са поставени в еднакви условия. Разбира се, това, че аз мисля така, не може да промени нещата. Съдийките са представителки

на различни дружества, получават често хонорари от тях, не могат да оставят дружествата си без нищо. Ето този принцип — на всекиго парченце от баницата, не мога да понасям. Ако съм изработила за всички парченца — ще ги получа, ако не съм заслужила ни едно — ще се върна и ще се замисля защо съм с празни ръце. Ако нямам навика да се замислям, от дружеството ще ме попитат — какво прави цяла година, защо се връщаш без нищо. Мисля, че такъв е смисълът на състезанието, на реалните оценки, които трябва да станат задължителни, но, изглежда, никога няма да станат.

Оставах почти „соло“ с тези си разсъждения, изглеждах опака, неговорчива. Конфликтна. Добре, това е доста модерна дума, нещо като анатемосана. Предпочитам всички тези определения пред това да се съглася, че един състезател трябва системно да се унищожава заради това, че на едно дружество са му много титлите и медалите и все някой трябва да е жертвата.

Така жертвата стана Тереза Карнич. След всяко състезание съм си мислила, че най-добре е да изпратя Тереза в „Славия“ или ЦСКА. Ще започне да ги бие моите, та няма да се видят! Сега това може да звучи малко пресилено, но нека да си спомним онези три години, в които Тереза редовно, систематично, методично беше подложена на това непонятно, страшно: „Съдийките не я харесват“.

Какво точно не ѝ харесваха? Извън това, че беше моя състезателка и че на мене много ми става и една трябва да отпадне от борбата — нищо. Опитите ми да се боря за Тереза се разбиваха в някаква стена, която не искаше да помръдне. Съжалявам наистина, че не проявих достатъчно енергия да я прехвърля в друго дружество. Представям си как щяха да хвъркнат изведнъж и оценките, и самочувствието на момичето. Трябва да му се признае, че много дълго прояви характер. Много дълго се бореше, играеше силно, сякаш не забелязваше съдийския бойкот, докато накрая се умори и се предаде. Наистина да беше в едно, две, три състезания — да издържи, но Тереза разбра, че няма, смисъл. Нищо не зависеше от играта ѝ.

Не зная дали съдийките понякога се сещат, че им тежи на съвестта една гимнастичка, която можеше да направи много. На мен не ми е болно за Тереза не защото е моя състезателка. Ще бъда щастлива, ако някога това се разбере. За тези момичета се боря не защото съм ги тренирала аз, а защото наистина много изпревариха другите. Това им е

струвало и труд, и усилия, и нерви, и издръжливост. Те трябва да получат онова, което ми се полага, без оглед на прословутите дружествени интереси.

Впрочем отклоних се. Това е болната ми тема. Може би ще ми отговорят, че съм пристрастна, че говоря така, защото съм свързана с тези момичета, че когато растат до тебе състезателки, си повече склонен да ги виждаш от добрата им страна.

Не е вярно. Големият ми недостатък, който сигурно дразни момичетата ми, но има своя дял в успехите им, е това, че виждам повече кусурите им. Дори когато побеждават, първото нещо, което ще чуят, е къде не са ми харесали. Наистина неприятен навик, старая се да го преодоля, но още не съм успяла. Така че, за да отида да протестирам за някоя оценка трябва непременно да съм убедена, че си заслужава. А моите момичета са може би между тези, които най-рядко са получавали от мене похвала. Но да се върнем към залата на „Герена“, към онези дни, когато бях истински щастлива. Тези момичета непрекъснато ме учудваха с безкрайната си трудоспособност, отзивчивост, дисциплина. Бяха донесли надуваеми дюшеци в залата, за да си полягат за малко по време на обедната почивка. Нке с пианистката Таня се облягахме на дивана. Не излизахме по цели дни от залата. Вдъхновението беше обхванало всички. Децата израстваха с дни. От време на време си представях как някой ден ще нахлуе някой от възмутените родители като онзи полковник Цветков и ще ме обвини за тази казарма за малки деца. И ще бъде съвсем прав, и нищо няма да мога да му отговоря. Това, че децата бяха във ваканция, съвсем не означаваше, че трябва да се затварят по цели дни в залата. Стойчо ми го пожелаваше искрено и постоянно с надежда питаше не се ли е появил ни един баща. Беше крайно изненадан, че моят лагер не е нападнат. Не зная какво оа говорили вечер тези, малките, в къщи, та родителите ме изтърпяха в онзи период — къде с чувство за хумор, къде с учудване, но Стойчо трудно търпеше това прекаляване. Развеселяваше се само вечер, когато дойде да ме вземе и види важната муцунка на Лиленцето. Така викаше по онова време на това дете, което сега е европейската вицешампюнка Игнатова и на което тогава никой не обръщаше особено сериозно внимание.

Валя се готвеше за световното първенство. Другите си тренираха напълно като големи състезателки независимо от това, че основното

ми внимание беше насочено към Валентина. При малките, по това време лидер беше Тереза, но започнах да забелязвам, че капитанката напирала и скоро ще изпревари всички. Амбициозно хлапе. И когато бях най-улисана с Валя, усещах, че ме гледат тези големи, питащи очи. Чакаше да му кажа нещо, да го забележа, да му обърна по-особено внимание. Просто ангажираше вниманието ми повече от другите.

Изискваше го, без да е казала никога нещо повече, отколкото трябва. Усетих, че има безграничното доверие, че това, което исках от нея, е най-доброто. Изпълняваше го и отново бе пред погледа ми. Така успоредно с подготовката на Валентина, Илиана напредваше все повече, без в началото да си помисля, че готвя две, а не една кандидатка за Базел. Не можех да очаквам, че в навечерието на световното първенство ще се разрази такъв спор — Светла Колчевска или Илиана Раева. Но Илиана беше привлякла не само моето, но и вниманието на останалите. И ето че след едно контролно състезание се свика съвещание, на което трябваше да се обсъди коя от двете да замине.

Моят навик всичко да си записвам и сега ме кара да се изненадвам. Чета изказванията на всяка от специалистките и не мога да разбера как така болшинството е видяло, че Раева има бъдеще, че е по-добре да замине тя, да обгори в голямо състезание, за да стигне след това по-бързо до успехите, които я чакат. Светла Колчевска не бива да замине, защото са я виждали вече в по-добра форма, не бива една състезателка с име да се показва в такъв вид. Светла не беше се възстановила от една контузия и наистина не изглеждаше добре. Въпреки мнението на болшинството Светла беше включена с надеждата, че в Базел ще се мобилизира и ще си изиграе, всичко, а Илиана замина като резерва. Само преди няколко месеца не можех да се надявам и на това, но сега изпитвах смесени чувства. Хем ми се искаше да участва, наистина да обгори в голям огън, хем не настоявах особено — мислех, че има още много да се работи с нея, за да се покаже на голяма сцена. Едновременно с това бях убедена, че във всички случаи е по-добре Илиана, а не Светла.

В Базел бронзов медал в многобоя взе Кристина Гюрова, Валентина Ганева направи две груби грешки и отиде на четвърто място, Светла Колчевска — на осмо. Точно тези грешки Валя не беше правила никога дотогава — нито на състезание, нито на тренировка

дори. Подхлъзна се и седна, когато играеше с топка. Изтърва обръча. Явно много я бяха харесали, за да ѝ се размине само с четвъртото място. Не можех да гледам от яд. Не знаех какво да кажа на Валентина. Така да провали шансовете си тъкмо когато беше победила в няколко международни турнира, беше привлякла вниманието, появата ѝ на световното първенство се очакваше!

За европейското в Мадрид не я включиха. Макар че беше в подобра форма, макар че Кристина не бе тренирала сериозно, използва се мотивът — Валя греши на големи състезания, Кристина се мобилизира.

И така за Мадрид заминаха Кристина и Илиана. Кристина на едно се мобилизира, на друго — не, отново се върна с бронзов; медал и затвърди реномето, че е състезателка, която си дава максимум на голямо състезание. Отделен въпрос е, че при системни тренировки има много по-големи възможности. В момента нямах думата. Илиана беше на шесто място. Едно-единствено тупване на топката я лиши от медал на този уред, където на този етап беше най-добра. Публиката протестира за оценката ѝ и Илиана за пръв път усети тази поддръжка на залата, която след една година щеше да се разрази в буря.

Неизвестно име, от много страни претендентки за медали, друга е лидерката на България, която съдинките познават — това са обяснения, които можех да дам на себе си. Нищо не можех да отговоря на този въпрос: „Какво направи прехвалената Нешка Робева? Очаквахме, че Илиана ще смае света като Команечи, а то какво — шесто място! Ще има ли смелостта да твърди, че нейната точно система е правилна!“... Бурни аплодисменти. Ораторът се чувства герой на треньорското съвещание. Друго не мога и да очаквам. Дали Нешка Робева все още смее да твърди, че нейната система е правилна? Да, разбира се. В момента не мога да кажа, че ако не беше Кристина със своето неравно участие, а подготвен състезател, всичко щеше да изглежда далеч по-добре от този бронзов медал. Това е все още моя теория, не доказателство. Само че не мога да се откажа от системата си.

В същност каква е системата ми? Нищо особено. Добра подготовка, психическа устойчивост на базата на самочувствието — правила съм го хиляди пъти, ще го направя и на състезанието. Ако се получи срыв, ще търся причините му, но няма да изменя на този

единствено валиден за мене принцип — добра подготовка. Нищо друго не признавам. Никакви психолози, хипнози, сугестолози и пр. и пр. Никакви теории на шанса и на способността да се мобилизираш. Зная, че има такива гимнастички, които на състезанието дават повече, отколкото на тренировките, но аз държа да дават много на тренировките. Ако след това успеят да се надминат в голямата битка, толкова по-добре, но да разчитам само на този шанс не мога. Не съм устроена така.

От всички страни подмятаха на моите момичета, че са роботчета, че Нешка ги е направила машинки, че от това полза няма — виж резултатите. Кристина тренира по вдъхновение, по настроение, което рядко идва, но носи медали, Илиана — по строга програма, но се връща шеста. Не зная какво би станало, ако тези деца не ми вярваха много. Силни аргументи за момичетата, на които тренировките не могат да не тежат, защото са наистина тежки.

Към цялата тази канонада се прибавиха и „наблюденията“ на една научна работничка. Дойде да изследва гимнастичките с предварителната нагласа, че са претренирани. Даваше им упражнения, несвойствени за нашия спорт, внушаваше им, че са уморени, жалеше ги, изобщо създаваше невъзможна обстановка. Добре бе все пак, че прекали. Ако това беше минало в по-нормални граници, можеше да ги стресне, но прекомерното ѝ желание да докаже „тезата“ си, я направи смешна. Бяха навлезли във възрастта, когато са особено критични. Не бе лесно да ги излъжеш. Веднага усещаха фалша.

Наложи се да я помоля да не се занимава с нас. По този повод бях обвинена, че не признавам науката, че не искам да се уча, че съм прекалено самонадеяна и отказвам една толкова необходима помощ. Дойде д-р Вега Тошкова, направи биохимични проби, които показаха, че момичетата са в отлична форма. Не защото д-р Тошкова беше позлявената от двете, не защото каза нещо, което исках да чуя, ѝ повярвах. Успокои ме доброжелателството ѝ, желанието наистина да ни помогне и да ни каже точно какво е състоянието. Тя дойде и с това, че е разбрала, че има опасения за претренираност, и с уговорката, че ако я установи, няма да ме пощади.

* * *

Настъпи най-тежкото време. Подготовката за световното първенство в Лондон. Федерацията беше обявила осем контролни състезания за определяне на тройката. Колегите от спортната гимнастика ме предупреждаваха — вашата федерация повтаря стари грешки на нашата. Състезателите се изразходват в желанието си да намерят място в националния отбор и когато заминат вече на състезанието, не можеш да ги познаеш. И все пак никога не сме стигали до осем контролни. Защо се съгласяваш?

Какво можех да направя? Бях вече старши треньор на националния отбор, но не можеха да ми поверят определянето на състава, защото щях да избира само състезателки на „Левски-Спартак“. Беше излишно да споря. Какво можех да кажа — че в Лондон никак няма да ни питат коя от кое дружество е, там ще сме отборът на България. Та за какво да го казвам, то би трябвало да се знае. Приех осемте контролни с известно облекчение въпреки предупрежденията на колегите. Поне бе някакъв справедлив принцип, който щеше да ме освободи от обвиненията, че налагам своите състезателки.

Бях сигурна, че ще победят, и въпреки това във всеки тур — напрежение. Някъде по средата на тези контролни се почувствувах изчерпана. Беше ясно, че моите момичета превъзхождат и по композиция, и по подготовка. В същност композициите на Кристина бяха ефектни, но тя пък никога не може да ги изиграе. Класирането след четвъртото контролно — Валентина Ганева, Илиана Раева, Анелия Раленкова, Лили Игнатова, Тереза Карнич, Светла Колчевска, Диана Табакова, Кристина Гюрова. Можеше да се спре дотук. Не го предложих. Щяха да ми отговорят — по-важно е в последната фаза как изглеждат гимнастичките. Продължихме. След осмото контролно — същото: Валя, Илиана, Анелия, Лили, Тереза, Светла, Кристина. Диана беше отпаднала от борбата.

Тук искам отново да спомена за Тереза. Независимо как играеше, непрекъснато получаваше най-ниските оценки. При това можеше да изпревари само някоя от моите. Тук поне не се раздаваха точки и медали. Имаше контролни, на които Тереза заслужаваше да бъде и

първа, но си я слагаха на пето място. По-назад вече не можеше. Светла и Кристина се надпреварваха да грешат.

По-късно старши треньорката на Чехословакия Чижкова питаше с учудване: „Къде ви е Карнич, защо не я виждам?“ Същия въпрос задаваше и полската треньорка Левандовска. Когато им казаха, че у нас съдийките не я харесват, и двете се засмяха: „Ами дайте ни я, у нас ще я харесат. Изглежда ви пречи това, че имате много и не знаете да ги цените“.

И така осемте контролни състезания бяха определили категорично тройката — Валентина Ганева, Илиана Раева и Анелия Раленкова, резерва — Лили Игнатова. По регламента беше точно така. Момичетата си бяха извоювали правото в осем контролни състезания, може би най-тежките. Започнах наистина да разбирам какво искаха да кажат колегите от спортната гимнастика. Не знаех как ще ми стигне времето, за да възстановя момичетата от тежките битки тук за онази истинска битка в Лондон, за която се бяхме готвили така упорито, със спартанска дисциплина.

Вече си тръгнах уморена и доволна, че момичетата издържаха този тежък маратон, когато ме извикаха да присъствувам на заседание на бюрото на федерацията. Щели да определят състава. Мислех, че е просто формалност. Ще запишат решението, ще ме поздравят за подготовката, ще ми пожелаят успех... Вместо това започнаха да казват, че регламентът не бил съвсем правилен, трябвало да го обмислят от по-рано, трябвало да се начисляват повече точки в крайната фаза на контролните. Слушах, без да разбирам. Може би наистина би било по-добре така да се конкретизира регламентът, но това с нищо не променяше нещата. Класирането си оставаше все същото. Само авансът на първата тройка щеше да се увеличи. За какво са тези теоретични конференции сега, когато всичко е приключило? Трябва да кажа, че регламентът ми беше „спуснат“, без да се иска мнението ми, така че слушах съвсем спокойно цялото това вайкане за несъвършенствата му. Поне мене не могат да обвинят в случая.

Изведнъж в тези разсъждения за регламента ни в клин, ни в ръкав се появи едно име — Светла Колчевска, което наруши спокойствието ми. Не си спомням кой пръв направи предложението, много скоро то беше повторено, потретено... Разбрах, че цялата тази интермедия за регламента е, за да омокотят удара, да ме въведат в

темата, която излиза, че само на мене не е позната. Вместо Анелия Раленкова — Светла Колчевска. Вместо третата — шестата.

Казвам, че не виждам никаква логика. По каквато и система да се определят, както и да се изчисляват точките, тройката си е същата. Ако са мислили да си решават в последния момент, както им хрумне, нямаше нужда от този цирк с контролните. И после в нито едно от тези осем състезания, нито веднъж Светла Колчевска не е победила Анелия Раленкова. Въпреки цялото толериране на Светла и неприязън към Тереза Светла не можа и нея да победи. Казвам и друго, което за мене е много важно — как, с кои очи ще се изправим пред състезателките да им съобщим това решение. Как след това ще вярват на нашите регламенти, обещания, принципност? Нищо не излиза. Бюрото е непреклонно. Нещо повече. Всички се нахвърлят срещу мене. Та аз в крайна сметка съм старши треньор на националния отбор, как не мога да разбера, че не е удобно да са само мои състезателки в него.

Не, това наистина няма никога да мога да го разбера. Това тяхно желание да не разсърдят никого, да угодят на дружествата, на треньорките, на състезателките е така, през главата на всякаква логика. Искаме да изпратим силен отбор точно в момент, в който трите школи — съветската, нашата и чехословашката, подменят поколенията гимнастички, искаме да вземем аванс в такова възлово състезание и вместо да мислим как ще изглеждаме като отбор, започваме да се грижим да не обидим Светла, треньорката ѝ и ръководството на дружеството ѝ. Та нали всичките тези жени са били на всичките контролни състезания и са видели, че Светла не можа на нито едно да изиграе без грешка четирите си уреда. Шеста и нищо повече. На всички тези доводи следва познатият до втръсване отговор — какво иска Нешка, нали две от нейните ще участвуват. Ето ни пак на коледна елха, където бюрото като добрия Дядо Мраз раздава на всички по малко, за да не, се сърдят.

Журналистите, които чакат определянето на състава, са не по-малко изненадани. Да нямам грешка? Не, нямам.

Пред тях повторих недоволството си. Появиха се интервюта в почти всички вестници. Извикаха ме за предаването „Всяка неделя“ на телевизията. И там казах, каквото мислех, и станах съвсем персонa нон грата.

Още по-страшен беше гневът на родителите. През цялото време, когато от всички страни се чуваше, че тренировките при Нешка са тежки, през цялото време, когато сами виждаха, че децата им са претоварени и с училището, и с часовете в залата, нито веднъж никой от тях не дойде да се оплаче, никой дори не ме попита не е ли много. Бях предупредила децата още в самото начало — при мене ще ви бъде по-трудно, отколкото при всяка друга треньорка. Която не може да издържи, ще трябва да напусне. Няма да ѝ се сърдя. Родителите също бях предупредила. Моето условие беше — много работа за добри резултати. Изпълнявах своите обещания. Резултати имаше. Всички виждаха — състезателките ми изпреварваха другите. Момичетата също спазваха своите задължения — изпълняваха в залата изискванията ми и нямах повод да се оплаквам. С родителите се виждах на състезанията. По някаква негласна уговорка не се месеха в цикъла на подготовката. На състезанията бяха доволни, щастливи, горди с децата си. И ето, че сега се появиха всички с едно искане — да защитят класирането, да защитят регламента, който самата федерация бе обявила.

Можех да им обещаая, че ще го защитят, но не — че ще успея. Това не им стигаше. За пръв път изразявах недоволство от мене, и то доста рязко. Те не бяха ми казвали дума, когато задържах децата им до единадесет часа вечерта, не бяха ми казвали нищо, когато е трябвало да идват да ги прибират ту от зала „София“, ту от „Октомври“, чак в Дървеница. Ние тренирахме в различни зали, където има висок таван. Нашата беше ниска и при изхвърляне уредите се чукаха в тавана. В Студентското градче ни пускаха късно и тъй като децата живееха чак в Подуене, родителите чакаха пред залата да си ги приберат посред нощ. Вярно е, никога дума на недоволство не бях чувала. Напротив, обръщаха всичко на шега — Нешка ще накара и нас да спим край залите. Това бяха все трудови хора, денят им започваше рано и наистина за тях не беше лек моят режим, но го приемаха. Виждаха, че нямах избор. Нямах зала — където намерех пролука в програмите на другите зали, използвах я.

Тук трябва да кажа, че ни се създаваха и някои изкуствени затруднения. За зала „Октомври“ например казваха, че имали часове, не могат да ни я дадат през деня, а когато отивахме — нито един студент, нито преподавателят, който ни е отказал. Тогава си мислех

често — за какво бяха строени толкова хубави зали, като не се използваха, а когато един национален отбор искаше да води за месец поне подготовката си в някоя от тях, веднага се явяваха „собствениците“ и започваха да създават нови затруднения, като че не ни стигаха и тези, които си имахме. Но това е друг въпрос.

Сега родителите стояха пред мене и ми напомняха своето висене пред зала „Октомври“. В името на какво е било всичко това? Нямало да ми се сърдят, ако в контролните Кол-чевска е успяла да изпревари Анелия и Лили, но сега в името на какво трябва тя да замине, Анелия да бъде резерва, а Лили да се лиши от правото, което си е извоювала — да отиде като демонстрантка на това световно първенство. Опитвах се да им обясня, че в тази фаза вече нищо не зависи от мене. Това, което е трябвало да направя, направила съм го — подготвила съм така техните деца, че издържаха на осемте контролни изпитания, показаха превъзходството си. Другото вече не зависи от мене. Решаваха други. Родителите не искаха да приемат моите доводи. Нали съм старши треньор? Ще трябва да поставя ултиматум — или ще се спазва регламентът, или аз и моите гимнастички няма да заминем.

И аз мислех, че съм старши треньор и виждах правата и задълженията си по друг начин. Някога Жулиета имаше правото да определя третата. Двете по регламент и третата — както тя прецени. При това регламентът не беше така тежък — осем контролни, а се взимаше класирането от състезанията, на които гимнастичките са участвували през годината, плюс едно-две в крайната фаза за общо впечатление. Това, че ние отрано знаехме, че се готвим за световно първенство, носеше съвсем друга атмосфера в залата. Сега тези момичета до мене бяха изнервени, изчерпани, уморени. Предстоеше ми да успокоя обстановката в залата. До световният оставаха броени дни. Вместо това — ново напрежение. Валя и Илиана бяха готови да подкрепят бойкота, който предлагаха родителите, стига аз да кажа — да, няма да отиваме на това световно първенство.

Не можех да го кажа. Само това не. В крайна сметка, тъкмо защото съм старши треньор, тъкмо защото ми се е паднало да ръководя такъв чудесен отбор, тъкмо защото много труд е хвърлен и защото след Лондон идват други състезания. Да обявя такъв бойкот означаваше да се откажа от гимнастиката завинаги, а точно за това нямам сили. Валя скоро ще се оттегли, но тези, малките, има още много и много да се

състезават, и да сменят още много композиции и да се оформят все повече като гимнастички, каквито ги виждам в мечтите си. Защото никога не съм преставала да мисля какво биха направили в следващата година, когато още ще израснат, когато почувствуват по-силно музиката, когато натрупат нова опитност. Мисля, че това е страшната магия на тази, както казва Стойчо, най-неблагодарна професия — че те кара да очакваш все новото и го чакаш все по-хубаво.

Какво да им обяснявам на тези революционно настроени деца? Зная, че ако бях казала — няма да заминем, Валя и Илиана щяха да се почувствуват страшно горди, Анелия и Лили — защитени, аз щях да бъда за тях невероятна и страхотна личност... Това може би щеше да укрепи вярата им, че за принципа човек трябва да се бори докрай. Имаше своите плюсове един такъв жест, но минусите му бяха повече. Можехме ли да провалим българското участие на едно световно първенство, без това да се отрази катастрофално на следващите? Можеха ли да бъдат изпратени българки след шестото място в Лондон? Не, въобще не биваше да се мисли по този въпрос, въпреки че осъмвах раздвоена, обезверена. Стойчо се намеси с друго предложение — най-добре е да си вземеш едногодишен отпуск за детето. Нека това дете види най-сетне, че има майка, стига са се мотали баби край него.

Родителите ми припомнях, че съм ги разтягала по всички краища на столицата да си прибират по никое време децата. Сега Стойчо ми напомняше, че съм взела само три месеца отпуск за детето и съм хукнала по залите. Че е можело поне шест месеца да остана при него и че в крайна сметка, вместо да не спя по цели нощи, най-добре е да си взема от този отпуск който все още ми се полага, и да ги оставя да се оправят, както могат. В същност, моята работа била дотук. Свършила съм я.

Не можех да се съглася със Стойчо. Отборът бе в страхотно състояние. Точно сега, когато трябваше да се работи наистина на високи обороти, момичетата едва се движеха по терена. Трябваше да ги стегна. Не можехме да се проваляме. Нашите неуредици трябваше да си останат тук. Там не биваше да ни личат. И все пак се надявах, че решението ще се промени. Работех от сутрин до вечер в залата и чаках да ми се обади някой от федерацията и да каже: „Нешке, обмислихме отново, видяхме, че сме сгрещили. Наистина не бива да се убива вярата у нашите състезателки, не бива да мислят, че едно говорим —

друго вършим“. Минаваше ден след ден и никой не се обаждаше. Когато казах на Стойчо какво очаквам, той ме погледна като нещо съвсем незряло.

— Не съм знаел, че толкова години живея с толкова наивна жена.

Обадих се аз и ми казаха, че решението се е променило. Вместо Светла заминава Кристина Гюрова. В първия момент ми идваше да кажа — да заминава кой къде то ще. После седнах да обмисля новата ситуация. Вместо шестата седмата. Добре, звучи като подигравка. Но като се замисли човек, има повече логика в това решение. Кристина поне, ако изиграе нещо без грешка, ще вземе медал. Мощна, ефективна е, пълни терена. Когато играе с пълна сила, може да запали залата, да се види. Дано да имаме само късмет да не се разхвърчи по всички посоки, както на по-голямата част от контролните...

* * *

Така тръгнах за Лондон с Валя, Илиана и Кристина, резерва — Анелия. Тренировките ме безпокояха. Кристина горе-долу се стабилизира, но Валя бе съвсем без настроение. Играеше, но като че не бе в залата. Малко бях объркана. Знаех каква си мисли Валя. Това, което и аз. Съветският отбор идваше стабилизирани, готов за голяма битка. Ние бяхме разбита команда. Международните съдийки бяха благосклонни към дъщерята на Жулиета. Илиана вече бе привлякла вниманието в Мадрид, Валя я бяха позабравили... Така и така всичко тръгна с главата надолу — в тези напрегнати дни направих един ход, който никога в друг случай не бих си позволила. Попитах Анелия:

— Какво ще кажеш, ако играеш вместо Валя?

— Тя ли го иска?

— Не, на нея аз ще ѝ обясня... Момичето бе стреснато.

— Как ще погледна после така Валя в очите?

И аз не знаех как ще погледна Валя в очите, но вече ми беше ясно, че точно тя ще е жертвата. Знаех как се носят из кулоарите съдинките и обменят „между другото“ информация. Знаех как е: „Ах, Дерюгина... невероятната Томас... ами онази прелест Габашвили...“ Знаех, че някои от нашите ще казват: „Вие пък да видите Кристина“. Други: „Илиана е така напреднала“. И името на Валентина по тези коктейли и бегли срещи в коридорите на хотела няма да се спомене. Знаех, че това вече е присъда.

Трябваше обаче да зная и това, че Анелия ще вдигне теза нейни учудени очи и ще ме запита как ще погледне така си Валя. Само това ми липсваше в този момент — онова там да не спи и да си мисли как така предавам така й Валя. На всичко отгоре ден преди състезанието пристигна Светла и обяви, че от София ѝ казали да тръгва, защото тя ще играе. Това вече бе последното от удоволствията преди Лондонското световно първенство. Разбира се, Светла не игра, но и без нея грижите ми не бяха малко.

Започна Валентина — една безупречна лента и 9,15. Това в слабия поток, в който се беше паднала, беше висока оценка — най-високата до момента, но на мене вече ми беше ясно, че присъдата на

Валя е прочетена. Стана това, от което се страхувах, въпреки че ако Анелия се беше съгласила да я замести, нямаше да мога да ѝ обясня всичките си опасения и у Валентина щеше да остане огорчение за цял живот. Сега огорчението беше от друг характер, съвсем непонятен за това момиче, въпреки че беше се състезавало вече доста дълго. Кристина Гюрова взе златен медал на въже и сребърен на лента. Илиана Раева — златен на бухалки, сребърен на топка, на петстотин от бронзовия в многобоя. На бухалки Илиана стигна до шампионската титла след бурен протест на публиката, който принуди съдийките за пръв път в историята на този спорт да си променят оценката.

Не знаех, че мога да бъда толкова щастлива. Ето че тази най-неблагодарна професия има своите отплати за всички грижи, за всички тревоги. Не беше ми се случвало от много години такова чудо — една нощ, в която не мога да заспя от радостна възбуда.

Идва Илиана след състезанието тържествена, щастлива. Носи златния медал:

— Другарко, този медал е за вас!

Казвам ѝ, че за медалите се воюва, не се подаряват, но тя стои, не може да разбере как така ще ѝ откажа такъв царски подарък.

— Добре, Илианче, догодина, когато станеш абсолютна европейска шампионка, ще ми подариш един от медалите си. Тогава ще имаш повече.

Сега мога и да се шегувам, но Илиана го бе приела съвсем сериозно и след година ми носи златния от многобоя:

— Обещахте ми да го вземете. Разбрах, че искате златен, ама голям...

Златен. Винаги само това съм искала — златен. В този ден, когато се шегувах с Илиана за европейското, още не мислех за него. Лондон, който до вчера ми се виждаше объркан и никакъв, сега беше слънчев, радостен. Щях да го запомня с хубаво. Илиана се утвърди като силен многобоец и като силен боец. Кристина надмина и най-смелите ми надежди. Успя да се мобилизира и постигна това, което досега не беше и се случвало — в два уреда да изяви класата си. Можеше още повече да се съжالياва за слабата ѝ подготовка. Имаше много по-големи възможности. Беше ми мъчно за Валентина. Беше ми мъчно и за Анелия. Знаех, че след това ще ми е много трудно да възстановя доверието на това толкова добро момиче. Трябваше ми

доста време да се доближа до него, да започна всичко отначало, но вече от други, много по-неблагоприятни позиции.

Световното първенство в Лондон приключи след всички тези бури с неочаквано добър баланс. Два златни, два сребърни медала. При това в четирите уреда. Българската школа напомняше за себе си след шест години. Жалко, че Кристина забрави пътя към тренировъчната зала след този успех. Това беше ярка, мощна, ефектна състезателка. При системна подготовка можеше дълго да властвува в големите зали. Илиана продължи с удвоена енергия. Вече все по-рядко можеше да се чуе, че е уморена, че ѝ тежи тренировката. При това имаше всички основания да бъде уморена, защото натоварванията ѝ се увеличиха. Смятах, че сега особено важно е да смени изцяло програмата си, да се яви на следващото състезание нова и много по-силна.

* * *

Още в началото на своята треньорска дейност потърсих Иван Абаджиев. Бях чувала, че е затворен, че пази строго своите тайни, че е фанатик и аскет, че е нещо съвсем различно от другите хора и е трудно да се поведе някакъв разговор с него, а ако искаш да го питаш нещо за методиката му, за тайните на треньорската професия, по-добре въобще да не започваш. Не зная все пак как се реших след всички тези характеристики да го потърся. Оказа се, че няма нищо вярно в тези легенда или поне аз не успях да видя нищо от това, с което ме бяха наплашили.

Иван Абаджиев разказва увлекателно, подробно. От него съм научила много. Разказвал ми е за своята работа, за своите методи, за затрудненията си през различните периоди, давал ми е книгите, от които той се е учил, обръщал е особено внимание върху това, което на него действително му е помогнало, предупреждавал ме е от какво да се пазя — един треньор, минал през толкова битки, през толкова победи, вътре в тренировъчната зала и на големия подиум.

Всяка среща с него за мене е откровение. Канила съм го да говори пред моя отбор. Момичетата го боготворят. Понякога той им казва неща, които им повтарям всеки ден, но от него звучат по друг начин, не са така делнични истини. Казал го е самият Абаджиев.

Понякога са ме питали — защо търся друг авторитет в залата. Не искам ли да бъда за моите момичета единствената? Защо чуждият треньор трябва да им казва това, което чуват от мене, и то да бъде празничното? Не се страхувам от това. Никога не съм искала да мислят, че съм единственият треньор. Нито, че съм безпогрешна. Не съм искала да бъда за тях свръхчовек. Понякога, когато спорим, като видя, че са прави признавам им го веднага. Не мисля, че с това ще падне авторитетът ми. Та дори ако се накърнява, нека.

Предпочитам да призная грешката си пред това да създавам някакъв фалшив кумир, който утре може лесно да рухне. Искам за моите момичета да съм земна, обикновена, близка. Аз съм просто човек, който знае повече от тях и иска да им даде всичко, което знае, без да се преструва, че всичко знае. Моето уважение към Абаджиев не

намалява уважението, което изпитват към мене. То се изгражда всеки ден в залата и не смятам, че го руша, когато доведе човек, за когото ще им кажа: „Това е най-големият треньор, когото познавам, затова го помолих да ви разкаже някои неща от тяхната зала, да ви каже как те побеждават“.

Така свикнах с този избран от мене в самото начало наставник, че и сега, когато се почувствувам в беда, го търся. Така отидох при него преди световното първенство в Лондон, когато родителите и децата искаха да се откажем в знак на протест, и той ми разказа за свои тежки дни. Нека не си мисля, че се е случило кой знае какво. Случва се. Не всичко в нашия живот върви все по регламент. Нещата понякога се объркват така, че ти се струва, че си попаднал в безизходица, пък после се оправят. За отказ от участие в световно първенство и дума не може да става. Никой треньор, никой спортист няма право да го направи. И въобще — да се въздържам от крайни решения и крайни приказки.

— Прекалено си крайна и обърнеш ли веднъж гръб, трудно ще ти е да се върнеш, а имаш много години пред себе си, в които да доказваш.

Сега, след световното първенство, когато ми казаха, че трябва да се явя на заседание на Бюрото на ЦС на БСФС, на което ще се реши да не бъда старши треньор на националния отбор, отидох пак при Абаджиев.

— Спокойно, никога у нас не може да се стигне дотам, че сериозно да попречат на един кадърен човек да работи. Ще те накажат сигурно за невъздържаност, за остра реакция към решението на висшестоящата организация, ще чуеш и критика, но сигурно и добра дума. Там има доста специалисти, не могат да не знаят, че си способен треньор, ще те защитят. Има много да работиш. Никога няма да свършат хората, които ще оспорват всичко, което си направила. И никога няма да ти липсва признание. И никога няма да дойде такъв момент, в който да можеш да кажеш — доказах. Все ще се налага още да доказваш, какъвто и успех да постигнеш.

Общо взето, с такова „успокоение“ тръгнах за това заседание пред Новата 1980 г. Не знаех с какво настроение ще изляза. С добро. Всичко, което каза Абаджиев, беше точно. Никога няма да свършат хората, които, каквото и да направиш, ще те критикуват, но и винаги

ще се намерят такива, които ще видят, че си способен треньор и ще те защитят. С особена благодарност от това заседание си спомням онези, които ми повярваха. Наскоро проф. Райко Петров каза: „Мисля, че имам поне мъничко дял в твоя успех“. Има. И той, и всички, които ми повярваха. Това не се забравя.

Влязох в залата през тази 1980 г. с желание за работа, което в последно време беше значително спаднало. Предстоеше европейско първенство през октомври в Амстердам. Всичко в тази година беше подчинено на тези три дни в Амстердам.

Треньорките в нашия спорт обикновено избягват да показват големите си състезателки на международни турнири преди голямо състезание. Страхуват се, че ще видят някои от най-ефектните си елементи на следващото състезание у съперничките си. Един съвсем основателен страх. Често се случва. И аз съм виждала най-доброто от нашите композиции, пренесено при други гимнастички, но отдавна престанах да се тревожа от това. Бях убедена, че имам аванс, който поне до октомври не може да се стопи. Може да се вземе един или друг елемент, но въпросът е къде ще се сложи — в композиция или натрупано, елемент до елемент. Може да се вземе, но въпросът е как ще се изработи. Нямах от какво да се страхувам. Нека видят и нека взимат каквото им харесва. Колкото повече им харесва, толкова по-добре.

Не се страхувах и от това да изпратя свои състезателки на турнир, на който домакинството е все още такъв фактор, че моите момичета могат да не победят. Нека. Единственото, което исках от съдийката, която придружава българския отбор, е да не влиза в никакви комбинации. В тези турнири трябваше да се види дали действително съм изпреварила съперничките. Исках да чуя думата на съдийките от другите страни. Исках те да си спомнят след това, че никой не се е опитвал да влияе на оценките им. Затова предпочитам с нас да е Лили Цветкова.

Това беше цялата ми тактическа програма преди европейското първенство. Можех наистина вече да си го позволя, защото си бях осигурила преднина в подготовката. Знаех гол Бях видяла всички съпернички. Знаех много добре кое за колко време се прави, затова не виждах никаква опасност в този срок да ме изпреварят по композиции и изработка на детайлите в цялото. Това бяха трите ми силни страни,

не виждах защо да не ги използвам, за да наложя своите гимнастички и пред съдийки, и пред публика. Нищо че публиката от Варшава, Прага. Копенхаген, Корбей Есон няма да присъства в Амстердам. Това беше публика, която даваше криле на моите момичета, защото се бяха научили да чуват какво казва залата. Освен всичко — какво казва залата, не могат да не чуят и съдииките.

За да няма после излишни приказки за принципи и справедливост, предупредиха ме, че ще участвуват на европейското първенство Илиана Раева и Кристина Гюрова, стига Кристина малко да се стабилизира. Нямахме вече осем контролни, тази тържествено напрегната обстановка около тях и това „или — или“, което те изчерпва. В първия етап от подготовката ще се вземат пред вид републиканският и международният турнир за купата на „Студентска трибуна“, във втория — три контролни, без да им се дава особено значение. Достатъчно е на последното контролно състезание Кристина да изиграе съчетанията си без груби грешки, за да замине. Доказала е вече, че може да се мобилизира на големи състезания, излишно е да говорим и спорим.

Не говорех и не спорех. Казах на момичетата, че ще участвува Кристина. Контролните са за моя ориентация. Те се готвят за световно първенство. Не говорех и не спорех, но никак не вярвах, че без тренировки могат да стават безкрайно чудеса. Изчерпват се и запасите от самочувствие, колкото и голямо да е, когато не се подхранват от ежедневната убеденост, че можеш.

Заредиха се състезания. Първото за годината — в Бърно. Голям осмомартенски турнир. Миналата година Лпли бе на 13-то място. Сега я взех отново. Нея и Анелия. Ани имаше нови композиции, още нестабилизирани, но исках да видя как в такъв период ще ги играе на състезание.

Лили — първа! Не го очаквах. Та ние бяхме на гости на Бошанска и Хавличкова! Не можех да си представя, че ще ги изпревари там. Изпревари ги. На четвърто място — Анелия, Серих от СССР — шеста. В шампионата на уредите публиката направи скандал за второто място на Лили на бухалки. Бошанска я вдигна до себе си горе и залата беше доволна от своето момиче. Лили щастлива, на земята не стъпва.

Върнахме се и нещо не ѝ се тренираше. Позната ми бе тази „болест“. В нашата зала е известна като „Лилино настроение“. Моето настроение не беше по-добро от Лилиното. Само че тя се размотаваше, а аз не можех място да си намеря от това мое „не ми стига времето“. Едно боледуване ме беше отдалечило от залата за три седмици, обръчите ми бяха набързо направени и като видях обръчите на Мария Чижкова, съвсем се притесних. Колко движение имаше в чехословашките гимнастички, колко много беше търсила и намерила Чижкова!

Хвърлих се към обръчите с настървение, което отдавна смятах, че е отстъпило място на спокойната, планомерна работа, Какво ти спокойствие! Исках момичетата ми да изпреварят на безопасна дистанция всички, а ето че в този уред, който сега отново се въвеждаше, някои бяха отишли по-напред. В залата се настани една постоянна тема — обръчът. Осъмвахме и замръквахме с нови идеи и нови постижения.

Моята треска забавляваше момичетата. Беше се нарушил стереотипът на строго програмираната работа и те се радваха на тези творчески тренировки. Пусках музика и казвах: „Играйте! Всяка каквото иска. Каквото ви хрумне“. Радостната възбуда от търсенето на новото се развихри във фойерверки от нови елементи. Едва смогвах да правя композиция след композиция. „Спокойно, другарко, като ни видят чехкините, шапките им ще паднат“. Тези дяволчета си имаха свой начин да разреждат атмосферата. Не зная дали на чехкините им падаха шапките, като ни гледаха, но Мария Чижкова беше много изненадана, когато месец след срещата в Бърно на нова среща в София видя нашите обръчи...

Бях решила да не пускам Лили в Гданск. Миналата година там много я бяха харесали. Победителка, носителка на специалния приз. Знаех колко много ѝ се отиваше, но не виждах вече как да я излекувам от „Лилиното настроение“.

Само най-близките ми знаеха, че като втора за европейското първенство в Амстердам виждах Лили, не Кристина. Наистина не вярвах в чудеса. Готова бях и за такава изненада — Гюрова да се стабилизира и това последно контролно да изиграе без груби грешки. Тогава идеята ми за Лили щеше да бъде като тайна, останала в най-тесен кръг, но аз съвсем не можех да чакам Кристина да разхвърля

уредите по всички посоки на контролното и тогава бюрото на федерацията да започне да се чуди коя да изпрати. Лили трябваше до това време да се е наложила достатъчно силно, за да не се стигне до никакви въпроси. Бях убедена, че Илиана и Лили на европейското ще си помогнат така, че всяка от тях да вземе максималното, което може. Разбира се, това щеше да стане, ако не ни нападаха прекалено често „Лилините настроения“.

За турнира в Гданск се готвеха Анелия и Тереза, но от Полша помолиха да им изпратим Игнатова. При такава лична и настойчива покана отстъпих, изпратих Лили на мое място и зачаках резултатите. У нас никой не ги следи тези турнири.

Не можеш и от БТА да разбереш какво става. „Советский спорт“ пристига обикновено след гимнастичките, така че нищо не ти остава, освен да чакаш на аерогарата. Лили трета след две полякини, Анелия и Тереза на четвърто място. Веднага добавят — Девина е на шесто място. Мен ме интересуваше защо Лили е на трето. Изпуснала три пъти лентата си, на два уреда на шампионата взела златни медали. Публиката страшно я харесала. Не можех да разбера как така ще си изпусне три пъти точно лентата, с която отдавна е така сигурна, точна. Реших да не я пускам вече без мене. Лилиното самочувствие беше от особено значение в този период. Дойде ред на републиканския турнир за купата на „Студентска трибуна“ в Кюстендил. Илиана се яви с три нови съчетания. Още неулегнали, а и момичето беше много нервно от това, че трябва да се представи с новата си програма за пръв път пред нашите специалистки. Изглежда не само аз, но и те се чувствуваха спокойни на международни турнири, пред чужди съдийки, пред чужди треньорки.

Четири пъти Илиана изпусна обръча, три пъти заплете въжето. Този път съдийките бяха под всякаква критика. При тези грешки, при една много по-силна игра на Анелия поставиха Илиана на второ, Анелия на трето място. Събрах ги и им казах, че една Илиана Раева няма нужда от такива подаръци. Когато е силна, оцеляват я, когато греши — я лансират. Ако искат да помогнат на нашия спорт, да бъдат така добри да си уточнят критерия, да не играят ролята нито на благодетели, нито на наказателна рота. Анелия с нищо не е виновна и едва ли ще може да си обясни по какви правила съдят те. Бях извън кожата си.

Събрах отбора, поздравих Лили и Анелия за добрата игра, казах, че сигурно не взимат сериозно това класиране. Илиана няма какво да се безпокои. В такъв период е, в който не мога да искам върхова спортна форма. Настроението в отбора се подобри. Беше се настанила някаква неловка тишина. Първа се окопих Илиана:

— Добре, че го казахте. Беше ми страшно неудобно от Ани. Като че аз съм виновна. Чувствувам се много по-удобно, когато ме оцетяват, отколкото сега. Това направо на нищо не приличаше. Какви бяха тези оценки? Понякога ми идва да отида и да кажа на съдийките всичко, което мисля, а зная, че не бива.

Казвам:

— Разбира се, че не бива — и си представям как ме ръфат сега: „Тази Нешка с нейните безкрайни капризи, човек не знае вече какво да направи. Все е недоволна“.

На другия ден искам Илиана да играе обръча извън класирането с надеждата, че ще се стегне и ще го изиграе. Така — за да излезе с повече самочувствие от това състезание, в което я тормозеха и несполуките ѝ, и излишното, натрапчиво съдийско толериране. Илиана изпусна отново четири пъти обръча, точно там, където и предишния ден.

Оставах две седмици до международния турнир за купата на „Студентска трибуна“. Предстоеше ми тежка битка в тренировъчната зала. Първите дни — кошмарни. Илиана не е Илиана. Това вече беше присъдата и на специалистките, събрани в Кюстендил. Каквото захване, все не става. Добре че поне онова, мъничкото, не ми създаваше грижи. Страшно мобилизирано, Лилето тренираше като едно малко войниче. Почти нямаше нужда да го наглеждам. Въпреки това се занимавах повече с нея и Анелия. Оставих Илиана да изживее кризата сама, но към третия ден видях, че кризата се задълбочава. Нямах много време.

Разреших си нещо, което никога не съм си позволявала да правя — казах ѝ, че нейното участие в Амстердам е най-сигурното нещо, което зная. Че до октомври имаме достатъчно време. Зная какво може Илиана и ако трябва, ще забравя всичко и ще готвя само нея, но тя в Амстердам ще е най-силната гимнастичка. Не ме интересува какво ще направи на „Студентска трибуна“. Дори да се провали, дори всички да я отрекат. Това няма никакво значение. Не ѝ предложих само едно—да

не участва в този турнир, да го прескочи. Което означаваше, че независимо от депресията си трябва да се готви.

Никога не съм си разрешавала да казвам на някоя от моите гимнастички, че мястото ѝ е сигурно. Винаги съм поддържала, че трябва да си го извоюват. Оказа се, че и като го извоюват, пак не е сигурно, затова бях престанала да им го обещавам и в такъв вид. Трябваше да се състезават, да доказват, да накарат специалистките просто да не виждат друг избор. Да бъдат така безспорно над съперничките си, че да е неудобно да им отнемат това, което им се полага. И ето че сега на Илиана казвах: „Дори да се провалиш, ти, а не друга, ще заминеш за Амстердам“. Бях така убедена, че ако сме живи и здрави, до октомври няма да има спор за Илиана, че можех да го кажа с чисто сърце.

Нямаше да мога да си простя, ако се повтореше грешката с Валентина. На едно голямо състезание не отиде и я забравиха. Не биваше авансът на Илиана от Лондон да се стопи без следа. Бях я извикала у дома, за да ѝ съобщя своето твърдо решение да посветя годината на тази цел — утвърждаването ѝ в Амстердам. Лили все още зависеше от Кристина, въпреки че аз малко вярвах в това. Тази вечер Илиана слушаше, мълчеше. Не зная дали не се е чудила как се решавам да ѝ кажа такова нещо, когато това съвсем не отговаря на принципите ми. На другия ден беше неузнаваема. Хвърчеше в залата и се надпреварваха с Лили и Анелия за тези „две без грешка“, които си бяха нашата парола...

Можех да посрещна международния турнир спокойна. Беше решено, че класиралите се на първите две места след седмица отиват в Корбей Есон. Федерацията беше подготвила документи за пет момичета. Не се знае, всичко става.

Бях забравила за избухването си в Кюстендил и едва сега, като влязох в зала „Универсиада“ и видях съдийките, си спомних. Представих си коя от чуждите съдийки къде е била на гости и какво се е говорило. Е, добре, какво от това! В крайна сметка на този свят човек си плаща за всичко. Невъздържана съм, защо ще очаквам после да ми простят. Седнах не толкова наперена, колкото влязох. Това, че в залата момичетата ми вече от десет дни хвърчат, е много хубаво, но какво ще кажат сега тези от съдийските маси?

Илиана започва и се вижда, че е над всякакви съдийски комбинации. Нищо няма да може да я спре. По начина, по който тръгва към килима, по начина, по който повдига глава още преди първия такт, ми е ясно коя ще е победителката. Днес Илиана ще бъде толкова силна, че няма да може нищо да я спре. Излиза Лили, играе едно въже, за което по-голяма част от тези тук могат само да мечтаят, и получава 9,20. Ясно! Не могат да улучат орлицата, стрелят врабчето. Никой с нищо не може да ми обясни това 9,20. Само че врабчето няма настроение да ги забелязва тези стрели. В следващите три уреда играе все по-силно, като че не е подгонено още от първпя си старт. Подкрепя го залата и така до Илиана застава Лили.

После Лили обясняваше, че много се амбицирала, когато чула в съблекалнята да си говорят какво щели да си купят от Франция. „Казвах го, за да го чуя, за да ми покажат, че всичко е решено, пък аз играх, за да им докажа, че се решава тепърва този въпрос...“ Я го виж мъничкото, какво се оперва вече! Не могат да го стреснат леко с приказки в съблекалнята. Сбъркали са. Амбицирали са го, вместо да го уплашат.

Така заминах за Корбей Есон с Илиана и Лили. Винаги съм го обичала този турнир, който се утвърди като най-силния в нашия спорт. Ние нещо объркахме нашите турнири с претегленото влияние на фактора домакинство. Мисля, че за наше голямо съжаление това стана най-напред със „Студентска трибуна“. Едва сега започваме да възстановяваме реномето си. Но в Корбей Есон винаги са идвали първите сили на всички страни. Обичам го, разбира се, не само за това. С него са свързани най-хубавите ми спомени. Първата победителка в Корбей Есон съм аз. Победих Шугурова и бях толкова щастлива, че цялата ми грижа тогава беше да не ми личи прекалено. После победителка в него беше Галима. Оттам дойде и първата ми истинска треньорска радост — третата година Валентина Ганева втора, на пет стотни зад Шугурова и пред Дерюгина. Сега Илиана идваше като двукратна победителка. Навсякъде — от афишите, от фланелките, с които бяха облечени децата, от флагчетата и вимпелите и от самата купа, която чакаше новата си притежателка, ни се усмихваше Илиана. Момичето чак се притесни.

Само преди месец мислех, че няма да доведе за трети път тук Илиана. Три пъти малко трудно се печели такъв приз. Нека си остане

победителката. Но в последния момент промених решението си. Нямахме по-готова от нея в момента, а и Корбей Есон в крайна сметка си оставаше винаги нещо като генерална репетиция на голямото състезание. Искях да ги видя двете — тези, които вярвах, че ще бъдат в Амстердам, в среща с най-силните гимнастички. Тук бяха Томас и Куткайте, за която в СССР в последно време доста се говореше, тук бяха Бошанска и Завеска, Вебер, Мендисабъл... Въобще елитът.

Илиана стартира като номер едно в състезанието с въже. В София беше играла над възможностите си за този период. Победата, която ѝ струваше много, беше изчерпила доста от резервите на мобилизацията, още повече на вдъхновението. Игра едно разумно разчетено въже с мисълта да не сгреша — 9,30. Аз я предпочитам, когато се хвърля цялата, без разчети, дори и да сгреша, дори и да получи много по-ниска оценка, но тук ги оставих сами да избират тактиката си. Силата на Илиана е в огъня, не в счетоводството. Това 9,30 беше съвсем, заслужено наказание за умното ѝ безпогрешно въже.

Лили играе в силния поток и когато всички претендентки за приза са приключили, Лили е убедително начело. Публиката направо е пощуряла по това жизнерадостно момиче, което играе толкова сложната си гимнастика с лекотата на весело безгрижно дете. Лили е цялата лъчезарна усмивка. Едва ли някой в тази зала може да си я представи намусена, настръхнала, ревлива, когато не може да се начуди защо точно на нея съм избрала този дяволски сложен елемент, който не става и не става, и не става... Ето че сега цял куп дяволски елементи стават, залата ще се събори от аплодисменти и Лили плува на гребена на тази радостна вълна.

Илиана загрява спокойно зад една преграда, през която се чуват като грохот аплодисментите. Да видиш Илиана разтревожена в такъв момент — боже упози! Тя сама на себе си никога няма да позволи такова презряно състояние. Заместник-председателката на нашата федерация Лили Цветкова е по-неспокойна: „Иди при Илианчето. Много тежко е да се играе след такъв аванс, какъвто е взела Лили“... Тежко! Тежко може да е на всеки, но не и на Илианчето. Това Илианче сега е станало опъната струна. Не зная какво бих могла да ѝ кажа. Стоя, наблюдавам загряването, всичко върви, като че водено от някаква съвършена електронна система. Всяко изхвърляне, всяко търкаляне, всеки пирует е точно на мястото си. Уредите падат в ръцете ѝ като

привлечени от магнит. Илианчето влиза в своята суперформа. Казвам след дълго мълчание:

— Нали знаеш резултатите дотук?

— Не.

Ясно ми е, че знае много точно, но това „не“ не го приемам като лъжа. То е някаква особена гордост, която може да разбере само този, който е бил състезател. „Не“ означава, че мен не ме интересуват никакви резултати. Не играя за точки, аз си играя така. Не ме интересува никакво класиране и други такива глупости, без които спортистът, когато е така натясно притиснат, просто не може.

— Е, добре, да ти кажа тогава. Лили води така пред другите, че трябва да направиш чудеса, за да я настигнеш. Базата не е особено висока.

Илиана излиза, играе едни чудесни бухалки — 9,70. Сег вече, за да се изравни с Лили, ѝ трябва 9,85 — оценка, кавато тук още не е вдигана. Наблюдавам новото загряване вече вярвам в чудеса. Просто не мога да разбера как Илиан няма да накара поне две от съдинките да вдигнат 9,9 въпреки че в тази комисия нямаме „свой“ човек. Казвам ѝ само:

— Нали знаеш, че ти трябва 9,85? Тук още не са били толкова щедри. Хайде сега да те видя какъв състезател си!

Такъв състезател наистина не бях виждала. Макар че зная колко силна е Илиана, макар че я бях виждала да се концентрира така невероятно пълно, това изпълнение ме кара да настръхна, да забравя, че съм треньорката ѝ. От първия до последния такт на пианото залата съпровожда лентата с аплодисменти, които накрая преминават във френетични овации. Някоя победителка до момента не е чувала това! 9,85 на един турнир, на който по правило се спазва някаква негласна академична пестеливост! Публиката протестира, иска повече, но Илиана е щастлива и на това, а аз — може би по-щастлива от всякога. Горе — там, където съм стояла вече аз и два пъти Илиана, сега са двете ми момичета — Илиана и Лили.

Някоя от треньорките казва: „Струва ми се, че така ще бъде и в Амстердам“. Коя е била? Така изведнъж се струват да ме поздравяват, толкова хубави неща ми казват, че чак когато си лягам вечерта, неспособна да затворя очи, си спомням, че някоя каза: „Струва ми се,

че така ще бъде и в Амстердам“. Някоя го каза на руски: „Кажется, так будет...“

На шампионата на уредите Илиана е вече наистина изчерпана от това свръхнапрежение. Тук мога да видя какво значи да се изразходваш прекомерно, когато композициите са още нови, още неулегнали. Какво означава това напрежение — хем да не сгресиш, хем да ги играеш с вдъхновение, с пълна сила, защото след онази пестеливост на въжето Илиана повече не си позволи да се пести.

В шампионата Лили шестуваше победоносно. Илиана е уморена. Точно пред лентата идва да ме попита:

— Има ли смисъл? Не е ли по-добре да спра?

— Мисля, че можеш да повториш вчерашната лента. Трикратната носителка на „Корбей Есон“ може да поднесе този подарък на публиката.

Илиана се усмихва така, че вече зная — ще събере отнякъде сили, за да приключи този турнир, както на нея ѝ се полага. Игра този път лента за 9,90.

От Корбей Есон се върнах в тренировъчната зала с неспокойно сърце. Разбрах, че може да се разчита на способността на Илиана да се концентрира. Ако в тази фаза, когато новите ѝ композиции все още не бяха станали напълно нейни (трябваше да мине доста продължителен период, за да почувствуваш това, което играеш, като част от себе си), тя успява да се концентрира така пълно, в следващите пет месеца може да се работи спокойно. Видях как се възприема Лили, когато е в пълна форма, в настроение на подем. И все пак ми предстоеше много работа. Искрах откъсването от основните конкурентки да бъде така категорично, че да няма спор.

Освен това предстоеше ми републиканско първенство. Ако с всички тези турнири се стараех да убия у моите състезателки страха от състезанието, никак не успях да се справя с него у себе си, когато дойдеше ред на републиканските първенства. Ако международните съдийки по-леко ми признаваха предимствата, тук дружествените интереси можеха да затворят очите за превъзходството в композициите. Чакаше се само някоя не от моя отбор да завърши без груба грешка, за да ѝ дадат предимство. Сега, когато гледам протоколите, това, което твърдя, изглежда невероятно, защото моите момичета неизменно са на първите места, но аз зная най-добре, защото

никой не следи с по-внимателни очи всички перипетии на едно състезание. Опитите да се подцени Илиана Раева в това републиканско първенство отекнаха у мене доста болезнено. Това, че в протоколите Илиана бе първа, не ми донесе радостта, която изпитвах, когато я видех първа на международен турнир. Обиждаше ме самото желание да ѝ убият самочувствието. Това, че не успявах, говореше добре за психическата ѝ устойчивост, но това, че се стараех, ме караше непрекъснато да съм нащрек. Не, наистина най-тежки за мене са републиканските турнири.

За пръв път от много години тръгнах за СССР с най-силните гимнастички на България. Казвах ми, че това е лудост. Че там съдийството сигурно ще бъде такова, че ще ни бият жестоко. Ще се върнем зле. Нищо не исках да чувам. Какво от това! Никога не съм казвала, че моите гимнастички трябва само да побеждават. Ще им се случи да опитат и от горчивината на загубата. От дълги години съветската федерация не пускаше на наши турнири най-добрите си състезателки, ние също се стараехме да отидем с „тринадесети“ състав. Исках да разбия тази бариера. Никой няма полза от това.

В град Толиати ни посрещнаха много добре, зарадваха се, че виждат най-силните. И ако паднахме, то не беше от съдийството. Напротив, много нормално се оценяваше играта на българските състезателки. Само че бяха се изплашили. Ето това вече беше страх от състезанието, какъвто у тях до момента не бях виждала. Грешаха, та пушек се вдигаше. Толкова грешаха, че чак не ми се говореше. Мълчах. Говореха те. „Сега като се върнем в София — край на двата дни почивка“.

Бях въвела два почивни дни в седмицата. Правехме сериозни преходи из Витоша, така че не можеше да се нарече съвсем почивка. Освен това във всеки от другите пет дни имахме по две тренировки. Сега момичетата сами решиха да се откажат от единия ден в планината, въпреки че много се радваха на тези екскурзии. И сами поставиха такъв тренировъчен режим в залата, че просто не ме оставяха да кажа „още“.

Предпочитам, разбира се, победите. Те ми носят повече самочувствие, карат ме да стъпвам по-уверено на земята, стабилизират нашата малка група в работната зала, но тази загуба в Толиати ни беше

много полезна. Отрезвяваща, предупреждаваща, мобилизираща. Тя дойде тъкмо когато новите композиции вече бяха завършени, работехме за стабилизиране, за артистичност и, струва ми се, добре работехме. Ако при онзи републикански турнир за купата на „Студентска трибуна“ можех да кажа на Илиана — грешките ти в този период не ме интересуват, те са съвсем естествени, не мога още да искам от тебе върхова форма, сега положението беше съвсем друго. В този период — август вече, такива грешки не ни се полагаха.

Излизаше, че нямам право на никакво спокойствие. Можеха да грешат и когато не се полагаше. При това не една, та да кажа — лошо й е било, не й потръгна, а и трите. Това, че можах да се изплашат от такъв турнир, не бе ли навременно предупреждение, че всичко, което ни се бе виждало стабилизирано, има нужда от много и много още работа? Пак ме хвана паниката „не ми стига времето“, но този път имах съответно настроение и от другата страна.

Работехме на страшни обороти. Вече не се чуваше: „Защо толкова?“ Бяхме въвели „две без грешка“, което беше нашият патент. Играе се, докато станат две цели съчетания без никаква грешка. Това на всеки уред. Отначало беше страшно тежко. Стигаше се, разбира се, до много повече от две, после свикнаха да се концентрират и се случваше често тренировката да завърши с осем цели. Радвах се на тази концентрация, но скоро започна нещо да не ми харесва:

— Какво става с вашите „без грешка“, струват ми се скучни, а скучни не сме ги правили!

Оказа се, че всички вече са мислили за това. Концентрацията бе убила радостта от играта, артистичността. Въведохме към тези „две без грешка“ едно с оценка. Съдия бях само аз, но те бяха доволни. Знаеха, че отчитам всичко — и хубавото, и лошото, и че съм обективна, безпристрастна. Радваха се, като получат висока оценка, като че са я получили на голямо състезание. Илиана няколко дни говори как съм й „вдигнала“ 9,70 на въже. „Да получиш 9,70 на въже от другарката Робева! Представяте ли си каква страхотна съм била!“ Другите я дразнеха: „Стига си си спомняла. Я да те видим отново толкова страхотна“. И Илиана наистина отново играеше за 9,70. На европейското получи 9,80.

В четвъртък виках съдии. Тренировката минаваше като състезание. Момичетата идваха, явяваха се, виждаха оценките си и си отиваха. Така всеки четвъртък получаваха информация за състоянието си и за ползотворността на изминалата седмица.

В последния етап Кристина също започна усилено да тренира, но това ѝ стигна колкото да види, че много не ѝ достига. Мисля, че точно сериозните тренировки в тази толкова късна фаза я доведоха до паниката на последното контролно състезание. Може би това беше първият ѝ опит от много години насам да се отнесе сериозно към едно състезание. Не можа да завърши нито едно съчетание без куп грешки. Тази вечер на заседанието на бюрото не се наложи да кажа нито една дума. Пожелаха ми успех с Илиана и Лили, резерва Анелия. Никакви спорове.

Родителите чакаха да им кажа решението. Поколебах се, а после се засмях. Не, този път нямаше да има никакво пререшаване. На един празник на гимнастиката в Холандия бях вече ходила с Илиана и Лили. Тогава известният западногермански гимнастик Еберхард Гингер казваше, че е вече възторжен почитател на художествената гимнастика. Където може, когато може и както може, ще я пропагандира. След като е видял Илиана и Лили, не вижда защо и момичетата от спортната гимнастика не се прехвърлят към нас. Защо отборите не са по шест? После питаше — а могат ли да се съберат шест такива силни гимнастички? Казвах, че може. По-лесно ще ни бъде, ако са шест, а така — безкрайни, изтощителни борби за три и две места. Гингер не се шегуваше. Негово беше предложението да станат всички на крака и да поздравят българките — тези, които са направили празника истински богат.

Сега, когато пристигнахме в Амстердам, директорът на пресцентъра ни посрещна с малко необичайна шега: „Внимавайте, имаме само българския и холандския химн. Нашият ще си го свирим на друго място, а за тази зала сме поставили на магнетофона само вашия. Да не ни подведете, защото страшно ще се изложим“. В програмата, която получаваха всички, които влизаха — големи цветни снимки на двете български момичета. На тренировките ни — много посетители. Фоторепортьори, журналисти. Във вестниците се появиха снимки на Илиана и Лили. Не обичах много предварителната

шумотевица, но не казах нищо, разбира се. Има си хас да ме помислят за страхлива.

С нетърпение чаках да започне веднъж състезанието. Най-тежки бяха тези няколко дни преди голямата битка. Това оглеждане на тренировките, това „тото“, коя ще бъде! Може на журналистите да им е интересно да правят своите прогнози и после да казват „Аз познах“, но на мене единственото, за което не ми се щеше да мисля в тези дни, е коя ще бъде. Във всички интервюта и пред себе си повтарях все това — искам да изиграят всичко, което могат. Някъде дълбоко в мене, без да си разреша да го кажа гласно, фразата се продължаваше — която го направи, ще бъде шампионката. Защо си мислех все пак през цялото време, при всички забрани, които си поставях и насън, и наяве, че шампионката ще е точно Илиана?

Само преди месец на балканиадата във Варна безапелационна победителка беше Лили Игнатова. Направо триумфираща, Илиана изпусна обръча извън терена и тъй като той беше по-вдигнат гимнастически подиум, „катастрофата“ изглеждаше още по-голяма. И тогава нашите специалисти побързаха да предскажат шампионската титла на Лили в Амстердам. Илиана отново отписаха. Само месец преди балканиадата на последното контролно казваха — изключителна, фантастична, няма и не може да има равна на себе си, а сега с лека ръка я отрекоха.

И ето че сега журналистите пристигаха в тренировъчната зала и ме питаха: „Игнатова ли е вашата шампионка?“ Когато им казах — „Не. Раева“, се изненадваха. Не зная откъде и каква информация бяха получили, но и тези, които току-що идваха — питаха: „Коя е Игнатова?“ Бях доволна, разбира се. В този момент интересът към Лили ми беше по-нужен. Знаех, че Илиана скоро сама ще го привлече, а Лили бе дебютантка, на нея ѝ бе нужно самочувствие. Това, че фоторепортьорите снимаха двете, беше също добре. Значи са попаднали в центъра на вниманието. Но това, че с приближаването на състезанието все повече ме болеше стомахът, никак не бе добре. Нищо, знаех, че започне ли първенството, дори няма да усещам, че имам стомах. Всичко бе тази позната стара болест — предстартовата треска, която, когато бях състезателка, беше песен в сравнение с това, което чувствах сега.

Състезанието започна с ансамбловите. Нашите водеха убедително, както никога досега. В хотела тази вечер бе празнично, въпреки че никой още не можеше да се отпусне и да се зарадва с пълна сила. На ансамблистките им предстояха още две излизания, ние започвахме утре.

Ето че съмна, дойде най-сетне и това утро на 24 октомври. Закуска и тръгнахме към залата. Имахме тренировка. Някой попита защо тренираме така и в деня на състезанието. Днешният ден ще бъде и без това прекалено тежък. Във въпроса имаше наистина и грижа, и доброжелателство. Казах — за да се успокоим. „Мадам Робева се шегува...“

Не, никак не се шегувах. Най-често тъкмо когато казваш истината, не ти вярват. А не познавам друго по-добро средство за успокояване от сутрешната тренировка в деня на състезанието. Въпреки че днешният ден наистина щеше да бъде много тежък, прекалено уморителен. По програма — дванадесет часа! Щеше да продължи от 13 часа на обяд до 1 часа след полунощ.

И ето че нещо и в жребия, и в развоя на събитията се повтаряше от турнира в Корбей Есон. Този път с въже започна Лили. Греша, играе сковано. Божичко, та това съвсем не е Лили! Посрещам едно разплакало, разтреперано дете.

— Другарко, през цялото време нищо не усещах, не мислех, не зная как съм играла. Чух, че Ники престана да свири, и излязох. Много ли беше лошо?

Не можех да кажа, че беше хубаво. Разказах й, че и аз първия път съм била така. Даже не знаех какво трябва да играя. Готвя се за въже, а ме викат за без уред. Влизам и не зная после откъде да изляза. Първата поява на „голямата сцена“ е винаги такава. После човек се успокоява и вижда, че едно европейско първенство не е много по-различно, отколкото другите турнири. Ето, нали виждаш, тук са тези, които вие с Илиана победихте в Корбей Есон! Какво има да се плашиш? Впрочем с уплахата вече се свърши. То е само при първия уред. Сега другите три искам да ги играеш както ти си знаеш, силно, бойко. И да не мислиш за никакво класиране. Ти си дебютантка. От тебе никой нищо не очаква освен добра игра. Ти идваш най-вече, за да те забележат, не да те класират.

В този момент някой ни съобщи оценката — 9,40. Лили се усмихна през сълзи. Оттук нататък да ѝ говорят, че няма да мисли за класиране, бе излишно. И аз, и тя вече знаехме, че борбата сега започва.

В същност, като наблюдавах после видеозаписа, тези три грешки, които ме зашеметиха в първия момент, почти не личат. Изглежда при бързото темпо, с което игра Лили, и съ-дийките не са могли да ги хванат. Останалото е само някакво общо впечатление за несигурност. Лили е усетила грешките и така, както не е мислила за съчетанието и не е знаела какво играе. Повтаряла е автоматично, като насън заученото. Толкова добре беше изработено това въже — силният уред на Лили, че и в такова състояние можа да получи 9,40. Излиза, че някои грешки могат да доловят съвсем малко хора, които познават в детайли композицията. Нищо. Лили много бързо успя да се съвземе и проведе борбата на другите уреди зряло, умно. Беше в силен поток. Видя, че изпреварва всички претендентки за титлата от другите страни. Оставаше само Илиана в другия поток.

Илиана трябваше да играе посред нощ лента и да завърши след полунощ обръч. Знаех, разбира се, че Лили е изпреварила всички останали и вече имам шампионка. Абсолютната титла, която толкова много очаквах, че не смеех дори пред себе си да го призная докрай. Сега оставаше да се разбере как ще се казва победителката — Лили или Илиана. И докато момичето загряваше на две крачки от мене, нашата група дойде да ми честити. Една по една. Илиана не показваше, че е чула нещо, въпреки че не можеше да не чуе. В този момент исках само едно. Никой да не влиза в залата и да остана сама с Илиана. Разбира се, чак толкова опака не можех да бъда, та да изгоня някого от тези, които пристигаха възторжени:

„Неше, честито! Имаш вече абсолютна титла!“ Не можех дори да кажа: „Можехте да потърпите с честитките поне още два часа“. Казвах кисело „благодаря“ и продължавах работата си. Сигурно изглеждах ужасно студена и неблагодарна.

Илиана нямаше да е Илиана, ако покажеше, че е чула, че е усетила нещо от цялата тази суетня. Загряваше така, че Бошанска каза: „Божичко, Илиана, как можеш никак да не грешаш! От какво си направена?“

Обикновено слабият поток се смята като неблагоприятен жребия. Илиана вече се беше научила да не се влияе от жребия. Нямаше никакво значение ниската база на потока. Момичето игра така, както се играе за шампионска титла, и я получи.

На другия ден в шампионата на уредите взе златен медал и на въже, и на обръч, и на бухалки. На бухалки — заедно с Лили, която прибави към своите медали и един златен на лента. Така се стигна до този куриоз — българките със седем златни медала от шест възможни (единият на ансамблистките). Към тези седем златни — и още три сребърни медала. Дали съм очаквала такъв успех? Не, разбира се. Да не съм луда! Как можех да искам такова нещо! То не можеше и да ми се присъни. Толкова бе хубаво, че чак ми беше неудобно. Когато журналистите обявиха Илиана и за „мис“, вече ме достраша. Страхувах се да не ни намразят другите. Такова нещо досега не бе имало.

Поуспокоих се малко, когато дойдоха и треньори, и съдийки да ме поздравят, да кажат, че успехът е напълно заслужен. Пръв дойде Виктор Сергеев, треньор на съветския отбор, след него Мария Чижкова, треньорката на чехословашкия отбор, след тях другите. Дойде и Камо, треньорката на японките. Те не пропускат нашите европейски първенства. Все снимат, снимат. Поздрави ме сърдечно и Ливия Меделонски, треньорката на западногерманките.

И толкова по-изненадана бях, когато в техния печат се появи статия, че българките са тръгнали с един непочтен номер — олово в дръжките на лентите. Статията е била поместена преди откриването на първенството. Случаят беше такъв. Техническата комисия настояваше да си сменят лентите десетина отбора от ансамбловите съчетания, защото намираще, че при захващането на лентата за дръжката има известно утежняване. Отборите протестираха, защото това е стандартно захващане, не са прибавяли нищо към лентата сами. Нашият отбор не беше между застрашените, но представителките на другите отбори потърсиха подкрепа при членовете на Жури д'Апел. Мисля, че им разрешиха накрая да играят с тези ленти. За индивидуалните изпълнителки и дума не бе ставало. Този въпрос стигаше до мене само защото виждах много колежки възбудени, недоволни, разтревожени. Не ме засягаше, защото не се отнасяше до българския отбор. Съчувствувах им, защото нямаше никаква вина от

тяхна страна, а само ги затрудняваха. Зарадвах се, когато ми се похвалиха, че всичко се е уредило. И ето че в западногермански вестник се беше появило обвинението, че Илиана и Лили искат да спечелят с олово в дръжките на лентите. Що за нелепост, наистина! Как може така да се измислят обвинения, които нямат нищо общо с действителността! Може би това е бил същият журналист, който на пресконференцията след победата питаше непрекъснато тези деца кога учат, виждат ли родителите си, защо не посещават дискотеки. Останахме изненадани от желанието на един човек да развали радостта от празника, но бързо забравихме за него. Всички останали ни приветствуваха, радваха се на двете момичета.

Истински щастливи се почувствувахме на родна земя. Посрещнаха ни близки, приятели. Искаха да разказваме и разказваме, въпреки че бяха видели вече всичко по телевизията. И бяха прави, защото по телевизията се вижда само част от състезанието, а то не е само в тези минути, в които играят гимнастичките, а и в часовете на очакване, в съпоставките между съперничките, в поведението на победителки и победени. Имаше такъв момент — Илиана и Лили бяха спечелили златния медал на бухалки, бронзовия — Лисовска. Публиката протестираше за Бошанска — четвърта. Илиана отиде заедно с Лили и поднесе своите цветя на Бошанска, до тях застана и Лисовска. От освиркване залата премина към аплодисменти.

Имаше и такъв момент — Кармен Ришар чу, че взима бронзов медал на обръч, и така се зарадва, че изтича да целуне Вебер, после изтича към почетната стълбичка, качи се на третото стъпало, после се сети, че не е поздравила победителката Раева и сребърната медалистка Игнатова, отиде и тях да целуне и отново застана на третото стъпало, като не преставаше да се смее. В залата ръкопляскаха и на тази толкова спонтанна радост.

У дома Стойчо и Аглика искаха всичко да знаят. Аглика е вече на три години. Идва често с мене в залата. Има си свои уреди — обръч, лента. Играе, по-упорита е от каките. Нейна любимка е Лили. Така че другото пропуска, но спомена ли Лили, нека да повторя. Какво каза Лили...

На аерогарата между многото посрещачи бе и Иван Абаджиев със своите момчета. Журналисти, оператори се струпаха около него. По този повод Абаджиев се шегуваше: „Ей, тези хора не се сецат

толкова за мене, когато щангистите са победили“. След няколко дни ме предупреди отдалече и предпазливо: „Внимавай много сега с шампионките. Да не ги хване само звездната болест, че е много терсене заболяване. Патил съм от него доста“. После попита как тренира Илиана. Когато му казах — много упорито, малко се успокои. (На Илиана ѝ предстоеше само след месец състезание за купата на Интервизията и си почива само един ден.)

И все пак имаше нещо, което Абаджиев не ми каза. То се носеше като въпрос, като подмятане:

— Казват, че си предпочитала шампионка да стане Илиана.

— Разбира се.

Подмятането увисна неловко. Може би според предвижданията трябваше да се защитавам и да се оправдавам, да отричам — как, те и двете са мои състезателки, как може такива подозрения...

Те и двете са мои състезателки, и на двете съм дала шампионска подготовка, но в момента на европейското първенство по-готовата от двете беше Илиана Раева. Аз не играя с моите момичета на играта „потупване по рамо“. Никога не съм крила от тях, че в момента по-голямата гимнастичка е Илиана. Може да се случи така, че в дадени състезания Лили да я изпревари. И се случва. Няма състезател, който само да побеждава. Но, струва ми се, че и двете знаят откъде идва предимството на Илиана. Тя играе винаги пълно. На всяка тренировка. С музика и без музика. На нея най-рядко може да ѝ се случи да каже — това не мога. То е изключително събитие, нейното „не мога“. Тогава цялата зала притихва и се обръща да види какво става. Лилините „не мога“ никой вече не забелязва. Може би след време и тя ще се научи да не манкира, да бъде всеотдайна в тренировките, за да бъде така убедителна в състезанията, както засега от тях само Илиана може.

Не се ли страхувам, че между тях може да се породи ревност, завист, че добрият колектив може да се разбие още от първия голям успех? Страхувам се, разбира се. Зная колко болна е атмосферата тъкмо след успех. Зная колко хора са дошли при Лили да ѝ кажат, че много съжеляват, че тя не е шампионката. Много от тях сигурно отиват и при Илиана да ѝ кажат колко много се радват, че тя е шампионката. Никога няма да се свършат тези сбъркани сателити около нашумелите спортисти. Понякога в къщи най-близките от най-добри чувства могат да нанесат най-голямата вреда. Била съм втора и зная как могат да те

отровят, като започнат да ти говорят колко си повече от другата и колко си оцетена. Зная й колко сеирджии има, които ще бъдат доволни да видят една разпра. Не мога да изолирам момичетата от всички приказки. Те ще дойдат неминуемо. Сигурно са казвали на Лили, че аз съм искала в Амстердам шампионка да стане Илиана. Лили поне не се е изненадала. Тя знае, че през тази година направих много двете да се стабилизират, да имат възможно най-добрите композиции, да имат най-добрата подготовка, да си спечелят име на силни гимнастички. Знае, че до Илиана исках да наложя нея. Каквото исках — направих го. Останалото зависеше от тях. И всяка направи, каквото можа. И двете — много. Илиана спечели толкова медали и признание, колкото нито една шампионка преди нея. Лили е първата дебютантка с такъв успех. На Илиана й предстоеше още едно състезание, за да завърши тази толкова хубава 1980 г. — за купата на Интервизията. Този път в София. Отдавна не сме били домакини на този турнир. Дойдоха шампионките на СССР, ЧССР, Унгария, Полша, Румъния, ГДР. Тренирахме и получавахме непрекъснато информация. Бошанска е в страшна форма. Томас не греши. Кордуш е много напреднала. Ковач е оригинална, напомня с нещо треньорката си Паточка. Полякинята и германката — млади, много приятни гимнастички. Между всички тези информации нещо като полупредложение — ако Илианчето се чувства уморена, ако не е добре, може да се откаже.

Илианчето се чувства много добре и никак не е уморена, Нека никой не се безпокои. Излезе в зала „Универсиада“. Искаше да играе пред своя публика. Искаше всички, които я поздравиха за успеха в Амстердам, да видят играта й тук, в София. Искаше, разбира се, още веднъж в директен двубой да победи съперничките си, шампионките от шест страни.

Защо е била толкова сигурна, че ще победи? Състезание е, всичко се случва. Ето това — защо Илиана може да излезе на такова предизвикателство само месец, след като е спечелила титлата, трудно може да се обясни. Това спокойствие, тази увереност или я имаш, или я нямаш. Илиана я има! Игра, спечели петте златни медала, прие поздравленията на своите приятелки и съпернички от другите страни и се върна само след един ден почивка отново в тренировъчната зала. И застана така, както всеки ден — отначало да изпълни всичко, което Коцев ще поиска в часа за екзерсиса, а после — за нова тренировка.

Сменяме бухалките, усложняваме обръча, от въжето остава горе-долу само музиката. Не, не виждам никаква опасност от главомайване при шампионката.

С Лили сменяме бухалки, лента и въже, с Анелия — след като цялата 1980 г. мина под знака на непрекъснатите смени, вече се установяваме на композиции, които най-после харесват и на мене, и на нея.

В залата са и Диляна Георгиева от Пазарджик, Мариела Спасова от Плевен, Мая Леонидова от Търговище. По-малки състезателки, които искам да растат до големите, да поемат от тях така, както навремето тези, сегашните големи, поемаха от Валя. И работят трите, малките, така упорито, че непрекъснато ме връщат към онова време, когато Илиана, Анелия, Лили бяха малки.

И ето сега, след такъв успех, какъвто и в най-смелите мечти не съм си представяла, често си спомням с носталгия за онези първи дни, когато дойдох в залата на „Герена“. Такива възторжени, добри деца. Какво стана през тези години? Търсех упорито, настойчиво промените, радвах се на израстването на гимнастичките, радвах се на всяка нова композиция, защото разкриваше по нещо ново, което се е появило в последните месеци у момичето. Отначало налучквах. Това, което не подхожда, веднага си личи, това, което може — също, докато се стигне до най-вярното. После вече стигах по-бързо до най-точното решение. Само че момичетата се променяха и това изискваше нови промени в топката, въжето, лентата, бухалките, обръча. Доволна съм, че след толкова смени на композициите в Амстердам показах такива, които се харесваха на всички. И ето че чак след европейското изпитах особено остро тази носталгия по малките гимнастички. Може би такава носталгия изпитват всички родители. Искат децата им да пораснат, да ги видят успели, а често се връщат към това, колко мили са били, когато са били малки.

Може би съм много уморена. При десетото Лилино „Защо, другарко?“ чувствавам, че леко ми се завива свят. Това е всеки ден. Често избухвам. Понякога съжалявам за тези избухвания не заради Лили, а заради останалите. Не е приятна атмосферата в зала с намръщена треньорка. Но не виждам как да не избухвам, когато Лили идва и ме пита с тон на обвинител: „Защо аз трябва да играя по две цели на въжето?“ Разбира се, много добре вижда, че и другите играят

по две цели, че не е натоварена повече. Всички в тази зала имат този проблем — умората. Аз също. И въпреки това всеки се справя някак си. Момичетата си играят по двете цели и знаят много добре защо е това, само Лили не знае и се държи така, като че за нея е въведен специален режим. И тъй като това е седмото или осмото „защо“ за деня, казвам ѝ: „Защото ми прави особено удоволствие да те гледам как се мъчиш с две цели“. Лили плаче неутешимо пет минути, после се смее с тази нейна най-лъчезарна усмивка и идва да си изиграе двете цели в прекрасно настроение, с чисто изпълнение. Да ти е драго да я гледаш. Съжалявам, че аз не мога да си сменям така бързо настроенията. А и няма смисъл. Само след час ново затруднение. Казвам ѝ, че трябва да изнесе левия крак напред, и Лили има вече удобен случай да поспори: „Как, като е зад десния...“ На Аглика да го кажа, ще го направи, без да ме пита, но сега трябва да стана и да покажа едно съвсем елементарно движение на европейската шампионка на бухалки и лента. И така безкрайно. Уморително, изтощително.

Не е глупава. Отличничка в училище. Преподавателите не могат да се нахвалят колко била находчива, интелигентна, какъв пъргав ум, а в залата се разсипва да ми задава по цял ден глупави въпроси. При поставянето на нови композиции — кошмарна история. По двадесет пъти „защо“. За всяко нещо „защо“. Опитвам се да поговоря разумно:

— Добре, Лили, ти вярваш ли ми, че съм избрала за тебе най-хубавото, което може да се избере за тебе — така както, когато поставям композициите на Илиана, Анелия, Мариела, Диляна, Мая, избирам най-доброто за тях?

— Да, разбира се.

— Чула ли си някога Илиана да ме пита защо това, а не друго?

— Не, Илиана не пита.

— А ти защо непрекъснато, при всяко ново движение питаш?

— Защото искам да зная.

Правя неимоверни усилия да довърша „разговора“.

— Какво искаш да знаеш, Лили?

— Защо точно това движение.

— Ами нали знаеш моя вечен отговор — защото дълго съм мислила, търсила и съм убедена, че на този етап точно това за тебе е най-хубаво.

Лили се залива в сълзи. Ако ни гледа някой отстрани, ще си помисли, че съм ѝ съобщила нещо страшно.

На другия ден изкарваме почти без въпроси, след това — отново. Лили има толкова качества, че ако тренира нормално, би направила чудеса. Отскоклива, гъвкава, бърза. Повтарям ѝ всички случаи, в които е побеждавала. То е било неизменно след спокойни тренировки. Заредят ли се тези капризи, непременно се отразява и на състезанието. Лили слуша внимателно, сама знае, че е така, но не може да го преодолее. Когато един елемент не стане три пъти поред, залива го със сълзи, грехи още десет пъти, тръшка се с нейното: „Не мога, не мога!“ Знае, разбира се, че ще го направи, че после ще получи наградата си — залата ще забележи и аплодира точно тези най-трудни елементи, които Лили съпровожда с хубавата си усмивка, но защо аз трябва да ги мъкна с толкова сълзи, разпавии, нерви! Понякога си мисля, че наистина ще бъде най-добре Лили да отиде при друга треньорка. После, разбира се, си казвам — какво му е доброто? И там ще плаче...

Илиана работи леко, усвоява бързо. Не хленчи, въпреки че нейните тренировки не са по-леки. Може би затова, че приема с доверие всичко, което ѝ кажа. Новата композиция тук се ражда с вдъхновение, с радост. И Илиана, разбира се, се уморява, но не ме занимава с това. Мисля, че ако имах десет като нея, в залата нямаше да ми тежи. Илиана е пластична, мека, лирична. Постепенно откривах, че всичко ѝ лежи. Носи в себе си танца, артистичността. Това, че вярва, че новият елемент е най-доброто, което в момента мога да ѝ предложа, ѝ помага той бързо да стане като част от нея. Тренира така, като че е в препълнена зала, като че я гледат във всяка частица от секундата хиляди очи. И все пак достатъчно е да влезе един външен човек по време на нашите тренировки, за да се разгърне още по-широко, въпреки че само преди минута съм мислила, че дава всичко, което може да се даде на този етап от подготовката. Убедена съм, че свръхконцентрацията, която на няколко пъти през годината прояви, се дължи и на поведението ѝ в тренировъчната зала.

Когато отидох да избирам деца на тренировките на Златка Бончева, Анелия беше свитичко момиченце. Спънати крачета, свити раменца. Нямаше да му обърна внимание, ако Златка не беше ги накарала да играят волно без уред. Ани направи едно движение с

ръцете, което ме накара да трепна и да се вгледам по-внимателно в нея. Поисках я. Златка се учуди, но и зарадва.

Сега тъкмо Анелия е една от гимнастичките, които най-много вълнуват. Такава грация, толкова движение с тялото, толкова затрогваща сила във всяко движение, толкова усещане на музиката! Цяло богатство! Само че тъкмо това богатство ми създава безкрайно много грижи. Не мога да я отуча да не манкира в тренировката. Рядко показва всичко, което може. Не е така амбициозна като другите две.

Людмил Коцев разказва за неговите часове: „Не смея да похваля Илиана. Лили направо се смачква. Когато похваля Лили, Илиана леко помръква, въпреки че гледа да не ѝ личи. Мога да ги хваля двете, колкото си искам. На Ани ѝ няма нищо. Тя изпълнява всичко, което ѝ кажа, но много не се престарава, докато другите две гледат все да се изпреварят“.

Това е и в тренировките. Лили се разболява, когато поставям новите бухалки на Илиана, Илиана наблюдава с интерес въжето на Лили и веднага иска още по-сложно за себе си. Анелия не се интересува от техните композиции, играе своите и когато дойде това нейно вдъхновение, в което дава всичко, онези двете стоят като треснати да я наблюдават. Не зная какво си мислят. Може би, че ако Ани в едно състезание изиграе четирите си уреда така, както сега, публиката ще пощурее по нея. След такъв празник на Анелия онези, шампионките, хвърчат по терена. Как бих искала по-чести да са и празниците! Какво не бих направила, за да изтръгна всичко, което има у това момиче, но изглежда нейната стеснителност е по-голямо от желанието да побеждава.

Напоследък ми помага един млад артист — Стефан Стефанов. Той още в самото начало хареса гимнастиката на Ани и до нея се застоява повече. Интересно, че пред него тя не се стеснява. Това, което искам непрекъснато от нея и го получавам на десет дни веднъж, Стефан постига с лекота. Пред него Ани подчертава пълно акцентите, композициите ѝ изглеждат по-богати, по-наситени с динамика и красота. С нетърпение очаквам първото състезание, в което ще покажем една нова Анелия.

Когато се състезавахме ние, не бяха на мода честите смени на съчетанията. Най-напред забраниха моето въже и се наложи да го сменям. Виждаше им се на съдийките тогава недопустимо да има

характерни стъпки. Сега гимнастичките се стремят да наситят по-богато играта си с тях, но тогава трябваше да ги премахна. След възето дойде по още една смяна на всички уреди. За осем години. Мария също имаше по една смяна през това време, Румяна дори игра някои свои съчетания открай докрай. Същото беше и със съперничките ни от другите страни. Шугурова се яви със своя оригинален обръч през 1969 г. във Варна и игра същото до 1979 г. на европейското първенство в Мадрид. Анелия само през тази година смени четири обръча. Това, разбира се, не може да се вземе за еталон на работа. Търсах „сврхобръча“ на Анелия и все не бях доволна, докато намеря този, четвъртия. Нормалната смяна обаче за мене е на година. Най-много година и половина с една композиция. Може би възприех това, защото започнах да работя с тези момичета още когато бяха деца. Промените у тях налагаха и промени в композициите, но ми се струва, че няма да мога да спра и когато вече видя, че са пораснали, с оформени характери, с данни, които са вече доказани и ярко изразени. Смяната на съчетанията си остава за мене нещо като втори комплекс — след онзи „не ми достига времето“ идва това „може да стане и по-хубаво“... Тъкмо е завършена една нова композиция, още не сме успели да ѝ се нарадваме и вече идват нови идеи. Налагам си три месеца преди голямото състезание нищо да не променям, нищо да не прибавям: само работа за стабилизиране, за чистота, за кристална точност на детайла.

В тези три месеца, когато си налагам нищо ново да не прибавям, все си спомням как дойде Тепавичаров в Станке Димитров да наблюдава тренировките ми. Гледа, гледа, а после спокойно, напълно в неговия стил, ми каза:

— Нешке, знаеш ли, че ако поставяш на всеки четири дни по нещо ново, накрая ще заминеш за световното първенство с един експонат на трудност и оригиналност, но момичетата няма да могат да го понесат. Ще се объркат от такава многотия. Всичко трябва да улегне, да се затвърди. Освен това, както на всеки десет секунди ги подсещаш какво трябва да правят, така ще свикнат с твоя глас, че ще го очакват и на първенството, а там не се разрешава на треньора да се обажда, Освен това, ако ми разрешиш да купя една бутилка вино и довечера си отидеш да спиш, а мене да ме оставиш с тях, утре ще ти кажа още.

Отивам да спя, но спи ли се? Минава десет часът, а в съседната стая лудо веселие. Накрая не издържам и влизам. Не съм знаела, че Таня Кънева може така хубаво да танцува, Когато вижда, че съм влязла, момичето се захлупва на леглото и не мърда.

Прибирам се в стаята и зная, че няма нужда Славчо да ми казва на другия ден нищо. С една бутилка вино дванадесет момичета се развеселиха, не от виното, разбира се, а от възможността да се отпуснат, да потанцуват, да се посмеят. Моят режим — в десет часа да са заспали, изглежда от време на време трябва да се нарушава. Трябва им след тези тежки тренировки и малко разтоварване. Спомних си, че Жулиета се ядосваше: „На тренировките сте уморени, а падне ли ви да танцувате, няма умора“. Ами да, разбира се, то е друго!

Моите момичета сега ходят и на дискотека. Когато сме на лагер, понякога отивам с тях. Много ми е полезно да ги наблюдавам как се чувствуват на площадката, необременени от планове, програми, елементи, съчетания. Най-хубаво танцува Анелия. Ако можеше така да се отпусне на тренировките, на състезания! Докато гледам танците им, ми идват много идеи за техните бъдещи композиции. Разбира се, не им казвам, че ги наблюдавам с толкова интерес. Това сигурно ще ги скове.

И така, всяка от тях има по четири-пет смени на композициите във всеки уред. Оттам идват всичките ни затруднения. Оттам са тези реки от сълзи на Лили. Ако играеха едно и също в продължение на две-три години, сигурно нямаше да имам проблеми. Щях само да поддържам формата. Само че точно това не мога. Знаех, че ще бъде така още от самото начало, от първите дни на тренъорската ми дейност. Не исках вече никоя от моите състезателки да изпадне в положението, в което бях аз в Хавана, Валентина — в Лондон.

В Хавана нямаше отделна зала за загряване, само един дълъг тъмен коридор. Стоях на крайчеца му, беше приближило времето да излизам, и наблюдавах играта с лента на Шугурова. Яко се заплете — 9,15. Излязох да играя и аз същата лента. Съчетанието беше задължително. Играх без грешка. Бях доволна. Чаках оценката — 8,90. Сигурно бе някаква грешка. Подадох се от тунела да видя дали е моят номер. Моят е. Тогава се скрих в дъното на този тъмен тунел, плаках, без да вярвам, че някога този плач може да спре, и повтарях „защо, защо, защо“. Не бях усетила кога Тепавичаров бе дошъл до мене.

— Неше, не питай защо. Това е много женски спорт, логика няма. Само на такъв въпрос не може да се отговори в тези зали.

Месец, след Хавана ме извика, за да ми каже отново, че в нашия спорт логика няма, че на мене от самото начало ми е отредено второто място в нашия отбор. Той лично ме моли да не се отказвам, да продължа да се състезавам. И в Ротердам ще бъде пак втора от българките. Може би Мария ще бъде шампионка. Обичам ли я или не, това няма никакво значение, ще трябва да ѝ помогна. Мисля, че каквото и да беше решил Тепавичаров, щях да го изпълня. Втора, втора. Предпочитах честни, ясни, точни взаимоотношения. Не исках вече да слушам това — този път ти вече ще си шампионка.

Тази негова откровеност ми харесваше повече, отколкото всяко сваляне на звезди. Така продължих.

В Лондон, когато Валя получи за нейната безупречна лента 9,15 и разбра, че за нея повече шанс няма, я заварих също така в един тъмен ъгъл в истеричен плач и с този въпрос „защо, защо, защо“... Тогава знаех, че трябва да успокоя Валя, но в никакъв случай не бива да я убеждавам да продължава да се състезава в следващите големи първенства. Нямах да мога да ѝ кажа: „Ти, Валя, може да си първа в осем контролни в България, но тук съдийките са ти отредили третото място сред българките, защото Кристина е вече име, Илиана се хареса в Мадрид, а тебе те забравиха, но дай да продължим. Ти ще си бъдеш трета и ще помагаш на другите“. Нямах сили да кажа на Валентина такова нещо.

Тогава казах на себе си, че ще се явявам на световни и европейски първенства само със състезателки, които няма да дават възможност за такива оценки, когато не са сгрешили. Композициите им трябва да бъдат така ярки, запомнящи се и вълнуващи, че да няма никакво значение в силен или в слаб поток играят. Исках да имам непременно композиции за 10 за да не може да се намери откъде да се смъква.

С тази мисъл се върнах от световното първенство в Лондон — да направя всичко възможно, та моя състезателка да не се завира никога по тъмните ъгли, за да плаче с този въпрос „защо“.

Сега в Амстердам съдийките не можеха да решат предварително коя от двете българки трябва да бъде втора. Имаха равни шансове за титлата. Можеше да я вземе всяка от тях. Тази, която остане втора,

може да търси причините само в себе си. В никой случай вече в съдийките. Това, което искам на световното първенство в Мюнхен през октомври 1981 г. е да отида с три толкова сигурни, че да не се знае коя е третата, да ме питат за нея, както за Лили — тя ли ви е шампионката?

Разбира се, това няма да може да мине без нерви в залата, без ядове за килограмите, за фасоните, за манкирането. Сега поставям нови композиции на всички уреди на всички гимнастички. Това е колкото хубав, толкова и главоболен период. Понякога се случва да не издържа, да кажа на Лили да напусне тренировката. Тогава Лили се засилва изведнъж да тренира, като че нищо не е чула, а когато все пак трябва да напусне залата, Анелия ще се разплаче и ще провали тренировката. Защо? Мъчно ѝ било за Лили. А за мене не ѝ ли е мъчно? Анелия не може да разбере какво ми е на мене, та да ѝ е мъчно. Лили е изгонена нали, а не аз. Мене пък ми е жал за Анелия. Ако не беше толкова добра, малко спортна злобица да имаше, нямаше кой да я победи с всичко, което има у нея. Илиана мълчи. Буреносен облак. Мълчи и работи. С настроение и без настроение, Илиана не отстъпва от дневния си план. Може да го преизпълни, това най-често се случва, но не си отива, ако нещо не е свършено. При това няма никога да каже „не сгреших“, като я виждаш, че е сгрешила. Няма да го каже дори ако е сигурна, че не съм я видяла. За нея е достатъчно, че тя знае за грешката си. Ще стои в залата и ще повтаря, докато не се убеди, че е усвоила движението, както трябва.

Сега сме в такъв период, че не съм съдия, а само треньор. Всичко минава пред очите ми. Пред мене тренират седем момичета. Към моите шест е дошла на лагер и Илиана Илиева от Кюстендил. Тереза се готви за участие в ансамбловото съчетание. На първия конкурс от 29 кандидатки е на първо място. Наблюдавам всички и по една всеки ден по-подробно. Така че атмосферата е точно за бури. И именно затова често си мисля с носталгия за онези първи дни, когато слушаха всичко като хипнотизирани, хвърчаха из залата с надеждата, че ще ги харесам, ще ги похваля. Правех го рядко, но когато се случваше, виждах една грейнала от щастие муцунка. Тогава другите не се сецаха дори, че трябва да им се развали настроението от това, че някоя е похвалена. Деца. Колко по-благодарна е работата с тях! Само че на мене ми се искат големи гимнастички, които да побеждават в големи състезания. Ще трябва да се справям и с проблемите, които носи тяхната възраст.

Често се връщам към Жулиета. Как успяваше да ни накара нас, много по-големи момичета, да слушаеме и изпълняваме безпрекословно всяка заповед. Не можех да си представя някоя от нас да си позволи толкова държане, каквото сега Лили си позволява. Само веднъж си разреших да не играя, защото ме болеше кракът и подът в залата на Белмекен беше твърд, и Жулиета ме изпрати веднага с първата кола, която тръгваше надолу. И това — месец преди световното първенство.

Спомням си и друго. Жулиета ме извика и ме попита какво ще направя, ако тя напусне ЦСКА, ще отида ли с нея. Казах — да, разбира се. По-късно треньорката се сети, че не съм я попитала защо иска да напусне и къде ще отидем. Не се стигна дотам, но тя много се гордееше тъкмо с това, че за мене няма никакво значение права ли е или не, никакво значение няма къде ще ме заведе. Действително не попитах, защото и наум не ми е идвало, че може да не бъде права в нещо, а къде ще ме заведе — наистина ми беше все едно, стига само да съм с нея.

Понякога си мисля какво ли бих чула, ако кажа на моите момичета — тръгвате ли с мене, където и да отида? Коя какво ще каже? Не, не искам дори да мисля. Не е хубаво да се предизвиква съдбата. Дано не ми се наложи да им поставям такъв въпрос, но наистина е интересно коя как ще отговори... Сигурно и без този въпрос щях да поискам да се срещна с трите, да поговоря за изминатия дотук път, да видя коя как го вижда, коя какво си спомня от първите дни, от всички тези години. Как според тях се е променила Нешка Робева, как — те самите. И все пак този последен въпрос на Нешка, докато си спомняше за някои случки от времето, когато е била състезателка, и после — като треньорка, ме накара с още по-голямо нетърпение да чуя какво мислят трите ѝ състезателки.

ИЛИАНА РАЕВА:

Бяха ни разказвали какви ли не чудесии за Нешка Робева. Страхотно взискателна, строга, безкомпромисна. Големите направо гладували, когато качат килограмите. Тренирали, както никой не е тренирал. И въпреки това ние с Анелия треперехме да не би да не ни избере, когато идваше на тренировките ни при Златка Бончева. Тя ни беше казала, че Нешка ще си избере от нас няколко деца. Само за това говорехме цял месец. Казвахме си — тя сигурно ще иска от нас да тренираме два пъти повече. Това не ни плашеше. Ами ако ни накара да гладуваме? Глупости, тя кара само големите, когато станат дебели.

Горе-долу така преминаваха разговорите през този месец, когато Робева идваше, наблюдаваше нашите тренировки и си отиваше. По време на тези часове, докато ни гледаше, щяхме да се счупим да ѝ се харесаме, после пак започвахме да обсъждаме бъдещето. Накрая, когато разбрахме, че сме между избраниците, така се радвахме, че чак не можехме да спим. Стараехме се да правим всичко, което е казала, страехме се дори да предугаждаме желанията ѝ.

Бях капитан на детския отбор при другарката Бончева и бях много горда с това, но вече бяха започнали и да ми тежат тези функции и тази непрекъсната отговорност за всички. Все пак мислила съм си по онова време, че винаги съм безспорно права, абсолютен авторитет.

Един ден Камелия беше донесла портокал. Обели го, раздели го, даде на всички, а на мене не даде. Не зная как съм я попитала защо ме отмина. Камелия се разплака. Другарката Робева попита какво става и тогава и Ками, и Лили така се нахвърлиха върху мене, че се сбърках. Започнаха да разказват случки от две години. Всичко, което им тежало в моето капитанство. Оказа се, че непрекъснато съм ги тормозила, непрекъснато съм се налагала, била съм груба, лоша. Стоях като тресната. Та ние постоянно се критикувахме и уж всичко честно си казахме, а излизаше, че те са си мълчали и са чакали да дойде другарката Робева, за да кажат всичко именно пред нея.

Чувствувах се така нещастна, така ликвидирана. Не знаех как ще дойда на другия ден, как ще погледна треньорката. Цяла нощ не спях. Какво ли си е помислила за мене? Не можех да си представя как ще се изправа пред нея, как ще мине този ужасен ден и всички други ужасни дни, след като е чула каква съм. Хич не се съмнявах вече, че съм ужасно лоша, щом двете момичета толкова яростно се нахвърлиха срещу мене. Робева започна тренировката, като че нищо не се е случило, след това ме извика да си поговорим. Такова нещо не можех и да си представя при другарката Бончева. Тя щеше да ме накаже или разкритикува пред всички. Бях благодарна на Робева за това, че каквото и да каже, няма да е пред всички. След вчерашната разправа вече не можех да понеса да ми се каже и дума пред колектива. Нешка каза, че нищо особено не се е случило. Това са детски взаимоотношения, а ние вече сме големи момичета. Ще трябва много нещо да променим. Ето — аз губя голяма част от времето, което е нужно за моите тренировки, с тези капитански задължения да наблюдавам всичките. Така, като тренират другите повече, има опасност да изостана. Искаше от мене като капитанка да се погрижа повече за Лили. Лили беше малка още, другарката Робева каза, че нямала време за всички, затова трябва да ѝ помогна. Бързо съм измисляла нови елементи, добре е да помисля и за Лилините съчетания.

Когато се прибирах, си подскачах по целия път. Така леко ми беше. Поздравих се, че не съм се поддала на моментното си сутрешно настроение да не отида в залата. Щях да се пръсна от напрежение и яд в този ден. А то какво стана! Всичко мина много добре. Другарката Робева не си е помислила нищо лошо за мене, не ме е намразила. Напротив. Стори ми се, че ме обича. Това после, в следващите години, често ми се е струвало, въпреки че тя не говори за такива неща. За пръв път ме целуна след шампионата на уреди в Лондон, когато изиграх топката.

С много такт и много търпение треньорката все повече намаляваше тези прояви на грубост, диктаторство, които като малка изглежда съм смятала задължителни за капитанския си пост. Обиждах другите момичета, исках да се наложи на всяка цена, във всеки спор. Но все по-често свикнах да се обръщам към пейката, на която седеше треньорката, и се засрамвах, като виждах как ме гледаше в такива

случаи. Умирах от срам, че пак съм си разрешила да проявя някоя от тези черти, с които бях наистина в ежедневна борба.

Интересно ни беше да ходим на тренировките. Всеки ден имаше нещо ново, различно. Нешкината система беше съвсем друга. Скоро усетихме, че тя търси по нещо във всяка от нас. Беше ни интересно какво ли ще намери? Тя не поставяше просто съчетания с елементи, искаше нейните композиции да бъдат специално за всяка от нас. Това разбрахме в период, в който тренировките наистина започнаха да стават тежки, и то някак разведряваше атмосферата. Най-хубавото беше, когато обявяваше творчески тренировки. Всяка да измисля. Такова лудо настроение в залата. Надпреварвахме се да измисляме, да показваме, показваме. Можеше от двадесет едно да вземе, но пък ние бяхме горди — ще се пръснем, когато видим, че сме дали елемент, достоен за вниманието на Робева. Много весело беше, когато обявяваше тренировка-пародия. Караше ни всяка да играе съчетанието на другата. Голям смях падаше! После разбрах, че докато е наблюдавала тези наши пародии, е виждала на коя какво лежи, коя какво не може да прави.

Понякога ми се струва, че от Нешка съм получила повече, отколкото от семейството си. Баща ми също смята, че от нея повече съм научила, че на нея повече ѝ дължа, отколкото на тях, но сигурно, ако го кажа, все пак ще се породи малко ревност. Въпреки че не зная. Моите родители много я обичат. Майка ми, която винаги е държала детето да си хапне, да не се разболее, да не гладува, ако каже Нешка, че съм над нормата, също се примирява и не настоява да опитам нищо.

И все пак тревожи ме нещо. В последно време понякога ми се струва, че аз съм по-силната. После, разбира се, ми е смешно за това мое самочувствие, което никога не ми е липсвало, даже май си имам в излишък. И все пак, щом така го усещам, защо да не го кажа. Чувствувам се по-силна, когато Нешка избухне, а аз си премълча, изпълня всичко точно, както го е искала, и я видя, че си оправя настроението. Как да не си мисля, че съм по-силна, като мога да ѝ оправям настроението, когато си поискам! Дори когато се чувствувам така уморена, че ми се плаче чак!

След европейското първенство си мислех, че ако продължим да тренираме така, от мене нищо няма да остане. Просто ще се свърша. Разбира се, не съм и очаквала, че Нешка ще намали тренировките само

защото сме спечелили шест от пет възможни златни медала и още три сребърни. Боже упози! Та това няма да е Нешка тогава! Или пък да каже „Момичета, много сте уморени. Не е зле да си починете пет дни“. Ще си умре от страх, че в тези пет дни другите ще направят кой знае какво или ние съвсем ще отвикнем през това време от тренировките, или — зная ли и аз, от колко неща се страхува? Зная само, че адски се притеснява да не би някой да ни изпревари в нещо. Е добре, аз наистина трябваше да бъда в залата след пристигането от Амстердам, защото след месец предстоеше турнир за купата на Интервизията, ами другите! Те пък щели да участвуват в продукцията. А Нешка не може да си представи някоя от нас да не е супергимнастичка дори на продукция. Пребледня от яд, като видя, че втория ден Ани е качила близо цял килограм. Истината е, че бяха забравили да кажат на момичетата, че и втория ден ще участвуват, на самата Нешка бяха забравили да кажат дори, но как е могла Ани да си разреши да се отпусне до такава степен, че на другия ден да се вижда от всички краища на зала „Универсиада“ колко е напълняла!

Имаше един период, в който ми се струваше, че Нешка прибързва, иска от нас повече, преди да сме узрели за това. Не можех да понасям и това нейно вечно забързано темпо. Все не ѝ стига, все иска още, и още, и още. Струваше ми се преди европейското, че честите резове на Лили идват точно от това. Лили е още малка, още дете, а Нешка иска от нея като от голям човек. После на европейското си казах — ами ако не беше искала от нас толкова много, нямаше и така да играем. Лили се явява за пръв път на голямо състезание и става вицешампионка, и получава златни медали. Аз в Мадрид бях шеста и щастлива, че публиката ме прие така. Значи Нешка е знаела какво иска и зрели-недозрели, щом ни е накарала да го направим, излиза, че тя е правата.

Все пак сега, когато е минало голямото състезание, ми се струва, че може малко да се отпусне. Да не се държи така, като че след три дни отново идва страхотна, решителна битка. Мисля, че е много голямо това напрежение и за нас, и за нея. Може би от време на време ще трябва да се разрежда малко атмосферата. Може би в някои от дните на седмицата все пак трябва да влизаме в залата не непременно със строго разграфения, програмиран ден. Мисля, че ако въведе пак онези творчески, свободни тренировки, ако потърсим импровизацията,

настроението — това ще омекоти климата в залата. Въпреки че, откровено казано, причините за остротата на атмосферата са си у нас — Лили с капризите си, ние с килограмите — все ще се намери нещо да развали деня.

Първия път, когато видях, че Валентина излъга за килограмите, не можех да повярвам. Отидох при Анелия и казах: „Да знаеш само какво се случи! Кака Валя лъже другарката Робева“. Ани каза: „Не може да бъде, не си видяла“. Започнахме да следим въпроса отблизо и хванахме втори път Валентина в лъжа. Този път нямаше съмнение. Ореолът на кака Валя силно се разклати. Ако някой тогава ни беше казал, че ще дойде ден и ние да стигнем до тези малки лъжи! Но ето че дойде. От време на време поскриваме по нещо, въпреки че е много опасно. Нешка може да ни премери и на око много точно. Освен това тя е убедена, че няма дребни и едри лъжи. За съжаление мисля като нея. Много е неприятно.

Страшно ѝ вярвам и като на треньор, и като на човек. Много ми е необходима и в тренировките, и на състезанието. Дори когато е така изплашена, както в Лондон. На загряването правех един елемент — изхвърляне на топката и хващане в тилна везна. Десет пъти опитвах и все изпусках. Виждах, че Нешка е адски притеснена. В това време дойде комендантът да ме извика. Застанах на килима и погледнах към столчето, дето се бе свила. Не виждах от това разстояние, но си представях колко е жълта. Искях да ме погледне, да ѝ кимна, да я успокоя — ще го направя! Започнах с тази мисъл — ще го направя и като изляза, ще я заваря щастлива. Направих го. Тогава за пръв път ме целуна на състезание. Спечелих сребърния медал, но бях щастлива колкото за златен.

Зная, че може да звучи странно — хем е била изплашена, хем съм я чувствувала необходима за успеха си. Вярно, едва в Амстердам видях колко е хубаво да е спокойна. Там ми даваше сила само като минеше покрай мене. Като я виждах такава уверена, горда с нас и аз се чувствувах страхотно концентрирана, овладяна. Но в Лондон пък толкова исках да я зарадвам, че това беше друг стимул. Може би няма да мога точно да го обясня, но ми е добре, когато на състезание я виждам около себе си — може би и затова, че чувствувам, че това сега е единственият човек в тази зала, който иска толкова много успеха ми,

колкото самата аз. Единственият човек, чието присъствие ми е адски необходимо.

Мисля, че след Амстердам ние с Лили я поизтормозихме. Имаше един такъв период, в който се бяха поопънали отношенията. Нешка нищо не казваше, но ѝ бе неприятно до немай-къде. Аз се стараех да не показвам какво става, но Лили не може в нищо да се прикрие. Зная, че трудно се издържа на нейните глупости и капризи, но все пак, ако обичам за нещо Лили, то е тъкмо за това, че всичко ѝ личи. Каквото си е помислила, вече го е казала. Намесиха се външни хора, поусложниха тази ситуация. Зная, че Нешка адски се притесняваше да не станем смешни като две примадони, които поддържат вечно клюкарстващ антураж около себе си. Мълчеше, но виждаше, разбира се, каква ситна злобница се разнася около нас. Поговорихме си с Лили, изяснихме си нещата. Мисля, че сега всичко е наред.

Първият признак на помиряването, който вижда Нешка, е, разбира се, нашето страшно съперничество. Изправяме крак на арабеска и никоя не иска да смъкне първа. Разтреперваме се, но не се предаваме. Аз лекично хитрувам, мръдвам крака, за да помисли Лили, че свалям, Лили тупва долу, аз държа още няколко секунди, като че нищо не е било. Лили, разбира се, е ядосана, фучи, но Нешка усеща в това фучене онази приятелска закачка, която ни сближаваше в продължение на години. Доволна съм, че така стана. Сега надпреварата не носи ожесточение. Лили не си разваля настроението от това, че имам по-интересен елемент в композицията си, а търси нещо още по-ефектно.

Много съм горда с Нешка. Понякога ми се струва страшно силна, волева личност. Честна е, принципна, лоялна. Гордея се с нея и като си помисля какъв страхотен треньор е. Какво само направи за четири години от нас — едни момиченца, които играеха посредствена, елементарна гимнастика, мислеха, че изграждат характерите си, като непрекъснато се критикуват, бичуват и реват. Колко такт все пак ѝ е трябвал, за да ни изтърпи в този период! Понякога ми се струва, че е силна като бог. После избухва и нещо от това обаяние се загубва. Така ми се ще никога да не избухва! Да идва винаги с настроение в залата. Когато има добро настроение, денят минава чудесно.

Исках да стана треньор само до преди няколко месеца. После си помислих — щом Нешка не може да не избухва, има ли смисъл човек

да се захваща с такава работа. Отначало, когато ни взе Нешка, ми се струваше, че не е възможно да я заговоря. Беше известна, бяхме слушали много за нея. Все едно да набереш кураж и да отидеш да заговориш някоя филмова звезда. Никак не знаех какво мога да направя, като имам такъв треньор. Когато казаха вече, че идва, предлагам да взема торта, цветя, да я посрещнем с програма, но на големите все им се виждаха прекалено обикновени моите предложения. Така, разбира се, пак другарката Бончева измисли празника.

Първите месеци бяха страшно интересни. Моите страхове, как ще я заговоря, се изпариха. Не беше никак трудно да се говори с нея. Напротив, тя искаше да ни опознае, беше много внимателна, много ласкава с нас. После един ден каза: „При мен ще ви бъде по-трудно, отколкото на другите деца при другите треньорки. Аз искам повече. Ако на някоя от вас ѝ дотежи, ще трябва да си каже. Няма да се сърдя, ако някоя пожелае да отиде при друга треньорка“. Наистина ставаше все по-трудно и по-трудно, но ни беше много интересно. Разбихме, че в тренировките може и да се твори. Тя ни показваше, че усмивката може да бъде и като маска, ако не е почувствувана, естествена, настояваше всяка от нас да търси нещо различно за себе си, разбира се, търсеше го преди всичко тя, но караше и нас да участвуваме в този процес. Това ни беше страшно интересно. При другарката Бончева всички бяхме горе-долу еднакви. Една като измисли елемент, и всички започват да го правят. Другарката Робева ни учеше още от малки всяка да търси това, което най-много ще ѝ допада.

Отначало ми поставяше трудни, но детски съчетания. Аз исках да играя като Илиана. Другарката Робева ми казваше, че още съм малка и трябва да правя това, което на мене ми подхожда. Има време. Освен това тя не искаше да играя като Илиана. Казваше, че не бива на никого да се подражава, че всяка от нас си носи своя красота и тя точно нея ще търси.

Тренировките ни ставаха все по-тежки. Понякога така ми дотежаваха, че се питах — Нешка нали е била състезателка, нали знае какво ни е, защо настоява за този неин вечен план. Като че най-важното е планът! Разказвали са ми, че била много упорита, че тренирала много, но не ми се вярва да е било чак толкова. Това нашето е ненормално много. И непрекъснато иска да надминем това, което е

било вчера, да правим все по-сложни и по-сложли неща и да ги правим по-добре. Край няма. Понякога много се дразня. Тежи ми и зная, че ставам неприятна, но не мога да се спра. Избухвам и я карам и тя да избухне. Зная, че разстройвам тренировката и на другите, но това е някак по-силно от мене. Много ме е яд, ако някой си помисли, че плача, за да ме съжаляват. Само това не! Плача, защото не мога да не плача.

Зная, разбира се, че всичко това е, за да стана по-добра гимнастичка. Усещам разликата. Топката почувствувах много по-късно и с радост разбрах какво точно иска да каже другарката Робева, когато ни повтаря непрекъснато, че ще усетим истинското удоволствие от играта едва когато почувствуваме, че сме верни, че уредите ни лягат, че музиката ни радва, че изпълняваме всичко с лекота, като нещо, което е част от нас. Не мога да си представя и това, че ще играя дълго като фигуристите или както едно време са играли все една композиция. Притесних се даже последния път на продукцията — дали не съм омръзнала вече на хората все с тези бухалки. И уж съм убедена напълно, че трябва да сменя, като дойде време да се сменя, ставам нервна, раздразнителна, струва ми се, че тренировките са прекомерно тежки, особено когато някой елемент не става, и не става, и не става.

Зная, че Нешка Робева е най-трудният треньор, който може да се измисли, често си спомням нейното предупреждение — с мене ще ви бъде по-тежко, отколкото с другите, няма да ви се сърдя, ако пожелаете да отидете при друг треньор, но за себе си не мога да си представя наистина нещо друго освен Нешка. Дори когато съм най-афектирана, дори когато не мога нищо да гледам от яд. Не виждам никоя друга, която да е по-добра от нея.

Нейното желание в началото още да намери за всяка най-характерното ни кара като че сами да подсилваме това, което тя забелязва у нас като качество. Илиана е страшно амбициозна, много упорита. Това, което се каже, го прави на всяка цена. Илиана може да бъде приятел с когото си иска.

След европейското първенство се бяха пообтегнаели взаимоотношенията ни. На мене много ми влияят от всички страни. Сега пък се съсипаха да ми казват колко съжалявали, че аз не съм шампионката, колко са ме оцетили, колко повече качества имам. Чак лошо да ти стане от доброжелатели. На кое вярваш, на кое — не, но

нещо все остава. Разбира се, за всичко все виновната била Илиана. От много приказки като че нямах време дори да се замисля. И ето че дойде една журналистка и попита: „Чувствувате ли се оцетена, не смятате ли, че в Амстердам вие трябваше да бъдете първа?“ Чак тук се опомних истински. Откъде накъде оцетена?

— Хич даже не съм оцетена. Илиана стана първа, защото игра много по-силно.

Спомних си само как излезе на обръча, последния уред, който трябваше да реши къде ще отиде титлата. Илиана игра така пълно, толкова беше силна, мощна, завладяваща на този свой най-труден уред, че трябваше да ѝ се възхитя и аз с всички останали. Как така ще се шири някакво мнение, че съм била оцетена, когато това никак не е вярно? И колко би било грозно, ако точно аз го кажа. Говорих ѝ на тази журналистка за играта на Илиана, казах ѝ дори, че и да не бях сбъркала на въже, Илиана пак игра по-силно и си заслужаваше титлата.

Отишла същата журналистка при Илиана и ѝ каза: „Сигурно сега за купата на Интервизията ви е било по-трудно, отколкото на европейското, защото трябваше да застанете сама до най-силните си съпернички?“ Илиана ѝ отговорила: „Не, най-силната ми съперничка е Игнатова“. Тогава журналистката се разсмяла и каза: „Какво става с вас! Вие се надпреварвате да се хвалите една друга. А чух, че не си говорите“. Идва Илиана и ми казва: „Хайде, Лили, ние с тебе съвсем сериозно да си поговорим, че както се носят слухове чак до журналистите, че не си говорим, ще станем смешни, а какво по-страшно от това да ни се смеят. То е нещо като да ни съжالياват. На две шампионки никак не подхожда да им се смеят, нито да ги съжالياват. А освен това Нешка пък съвсем не е заслужила да я попарим още след първата победа с такива глупости.“

Страшна е тази Илиана. Наистина може да бъде приятел с когото си поиска и да оправи, когато си поиска, отношенията. Откровено казано, бях започнала да губя вяра, че ние двете ще можем отново да бъдем близки както някога... И ми тежеше наистина много. Според мене най-много ми пречат близките, приятелите вън от залата с това, че за всичко все мене ме намират права. А аз, като се поразмисля, виждам, че не съм. Само Илиана и Ани могат да ми кажат най-точно, защото те са свидетели на всичко, при това зная, че винаги честно ще ми кажат.

Струва ми се, че Ани е с най-много качества. Ако можеше да има самочувствието на Илиана, няма кои да я бие. Засвири музика и Илиана се впуска да играе, както на нея ѝ харесва, и все е хубаво. Може да играе навсякъде. Ани се отпуска само в дискотеката, когато е с много хора, когато знае че нея специално не я гледат.

Това е в нашата зала. Много е тежко, но и много хубаво, Като си помисля, само Илиана, дето я виждам всеки ден, колко ми е интересна, колко промени с нея само станаха, Себе си не мога да видя отстрани. Сигурно и аз се променям. И всичко това, разбира се, го дължим на Нешка, на тренировките. Жалко само, че така добре го разбирам, когато мисля, а когато тренирам, толкова често не мога да мисля... Понякога не мога да гледам уреда, залата, Нешка, Ники, всичко. Мисля си — само да свърши тренировката и край. Но после, разбира се, се връщам в залата. Дори когато ме изгони Нешка (и това се случва), гледам да съм още преди другите. Казвам: „Извинявай“. Нешка казва: „Нещо много често се извиняваш“. И продължаваме...

С мене тя започна по-късно сериозна работа. Оставяше ме отначало да наблюдавам по-големите, гледаше да не ме товари много и чак като реши, че съм пораснала достатъчно за голямата гимнастика, ме пое сериозно. Оттогава сме сменили три въжета, три бухалки, две топки, два обръча и сега играя вече четвърта лента. Спомням си първия път, когато чух „Лебедово езеро“. Разтреперих се от вълнение. През цялото време играх този обръч с удоволствие. Няма да забравя колко хубаво беше тогава в залата. Бяхме само Нешка, Ники и аз. Изобщо при всяка нова смяна чувствавам, че играя все по-зряло, по-силно. Вече не е само демонстрация на добра техника на уредите, а и повече вътрешна сила. Другарката Робева казва, че узрявам все повече за голямата гимнастика, но никак не мога да узрея за нормална тренировка. В началото страшно се срамувах от Нешка Робева. Не можех да разбера откъде ми дойде този късмет да бъда едно от момичетата, които е избрала. Само като ме погледнеше, и си мислех — дали сега няма да види, че е сбъркала. Много скоро се отпуснах. Тя изглежда е почувствувала колко много ме е срам, защото правеше всичко възможно, за да се успокоя. Даваше ми книги. Нахвърлях се бързо да ги прочета, да не би да ме попита докъде съм стигнала и да се изложя. Четях книгите, а когато ѝ ги връщах, ме спираше да си поговорим — кое ми е харесало, кое ми е направило най-силно

впечатление. Постепенно се окуражавах, радвах се, когато ме слушаше с интерес.

Винаги ми се е искало да я зарадвам. Измисляла съм какво ли не, но зная, че няма какво толкова да измислям. Нешка мога да зарадвам, като играя добре. Струва ми се, че тя беше доволна от мене истински само в Любляна на балканиадата. Бях страшно щастлива тогава. Мислех си, че това е началото на нещо хубаво, което ще продължи, но не излезе така. Тази година се случи съвсем опака. Трябваше да замина с нови съчетания на два турнира, защото нямаше кой да отиде. Не се представих добре и ми тежеше дълго след това.

Другарката Робева е най-силният човек, когото съм срещала в живота си. В книгите са много, но иначе не се виждат често. Мисля, че няма нещо, което тя да пожелае и да не го направи. Страхотна воля има. Толкова много ни промени. От нас тя иска преди всичко да бъдем честни, умни хора, да бъдем етични помежду си. Това сигурно е най-трудното, но тя го постига бавно, постепенно, търпеливо. У нас тя изгражда не само качества на гимнастички, но и качества на хора. Много ни влияе това, че се интересуваме от нейната оценка не само докато играем, а и в постъпките си. Зная, че каквото и да направи всяка от нас, може да не е в същия момент, но непременно ще се попита: „Какво би казала Нешка?“ При това не ни говори много, не се намесва в нашите работи, докато не стане задължително. Наскоро бяхме се разделили на групи, беше направо опасно за колектива, тогава си поговори по-се-риозно с нас.

Не мога да разбера само как може такъв човек като нея да избухва. Зная, разбира се, че причината е у нас, но все пак не мога да си го обясня. Старая се да не давам поводи, но ми се случва и на мене да се държа понякога като Лили. Казва ми: „Анелия, не внимаваши, разсеяна си“. Аз веднага, без да помисля, просто автоматично отговарям: „Не съм разсеяна“. В момента, в който го казвам, разбирам, че не съм права. Връщам се към изиграното и виждам, че наистина грешката е от разсейване. Не мога да разбера защо, когато вече съм видяла, че е права, не си призная, а я оставям да се ядосва. Така е и с Лили. Казва й: „Грешиши“. Лили бърза, бърза: „Не, не греша“. Може би точно от разсеяност не е усетила грешката, която не само Нешка, а всички сме видели. То така се натрупва през деня — от едната, от другата, че избухването ѝ идва съвсем естествено, но много хубаво би

било, ако го няма. Понякога си мисля, че както е волева, ако само си постави такава задача — да промени настроението в залата, ще го направи. Не може да не го направи.

Не мога да разбера и друго. Вярно, имам проблеми с килограмите и другарката Робева въведе като наказание изиграване по пет, по десет цели композиции. Наказанията си играех все на въжето, докато го намразих. Тя самата започна да забелязва, че въжето ми е без душа. Каква душа! Не можех вече да го гледам. Научих се да маркирам, за да мога да издържа по-леко. Не зная какво трябва да бъде наказанието, сигурно трябва да го има, но не е това. Аз самата се чувствавам по-зле на терена, по-лошо играя, когато сложа тези непрекъснато оспорвани два килограма отгоре си. Сама не мога да се понасям. Напоследък водя наистина упорита борба с тях, за да не ми се налага да си намразвам композициите, защото всяка е правена с особена любов.

Зная, че най-трудно Нешка намери моя стил. Може би ще търси и променя още, но мисля, че сега за пръв път е по-доволна и по-спокойна. Аз също едва в тази година усещам като свои композициите. Носят ми радост. За две години пет топки сменихме, но затова пък последната е нещо, което наистина обичам. Само тази година играя четвърти обръч, но последният ми доставя удоволствие, както и топката. За пръв път си разреших да предложа нещо, което много исках. В първия момент, когато казах испанска лента, Нешка ме погледна доста учудено, но се съгласи. Отначало вървеше трудно, защото сигурно не ме е виждала така, но после се увлякохме и двете. Сега просто не зная какво ми се играе повече — обръчът или лентата. Разбрах през това време, какво значи да се търси най-доброто. Струва ми се, че тази от нас, която може да вземе всичко от Нешка точно по време на творческите търсения, може да стане добър треньор. Е, разбира се — и настойчивостта, с която след това се разработва постановката. Ако някога стана треньорка, ще искам да съм като Нешка. Зная, че това е много трудно, но човек не бива да започва нещо, ако не се стреми към най-доброто.

* * *

Ани не казва към какво се стреми сега, когато е състезателка, но сигурно към най-доброто. Момичето се стеснява да говори за надеждите си, но не може да ги няма, щом треньорка като Нешка Робева се е захванала така упорито с нея. Не ми разказа и за радостта, която изпита, когато видя свои снимки в датските вестници и особено — онази голямата, с топка, на първа страница. „Раленкова — невероятна пластика и грация.“ Там Ани беше в особено настроение. Играеше така както на дискотека, без да се стеснява от нищо. Играеше новите си композиции и им се радваше. Това може би усети публиката, за да я вика многократно на бис. Когато момичетата бяха поканени на европейското първенство по модерни танци, малко се стъписаха. Дълги рокли, голи гърбове, блестящи бижута, а нашите със сини анцузи. Публиката беше също любопитна — що за интересно нахлуване в залата. После пощуря. Искаше да играят още и още и така забавяше втората част от първенството по модерни танци. По този повод един вестник писа: „Българските гимнастички ни накараха да забравим всичко. Събитието, за което се бяхме събрали, избледня. Българските момичета бяха фантастични. Добре е, че все пак от време на време изпускаха уреди, та се виждаше, че са хора, а не някакви невероятни същества“. Ани се смее: „Та как да не изпускаш — лентата трябва да се провира между кошници с цветя, бухалките да се изпращат на два сантиметра от блестящи полилеи. И аз бях от тези, дето изпуснаха, не можах да се направя на невероятно същество...“

Илиана не говори за това, колко интересно ѝ е било, когато прочела в един френски вестник, че е кралица в царството на жените, която блести с необикновена красота на грация, музика, хармония. Беше ѝ интересно, разбира се — къде, ако не във Франция, могат да напишат такова нещо. Само, че не само интересно, то е и доста приятно.

Лили не разказва как в Бърно дори хората по улиците са научили името ѝ и са искали от всички страни автографи — възрастни и деца. Момичетата се страхуват да говорят за тези свои радости, за да не прозвучи като самохвалство. Но такива дни си остават като нещо

хубаво, към което човек често се връща. Когато говорят за гимнастиката, за трениорката си, за себе си, стараят се да преценяват всичко трезво, да дозират, да прецизират.

Разбира се, всичко, което казаха, може да изглежда и много по-различно, ако ги завари човек в ден, когато над залата са надвиснали бури. Заварвала съм ги и в такива дни.

Илиана с болни уши, завита като пашкул, подсмърча сърдито. На Белмекен сме. Не ѝ се стои в стаята, предпочита да е в залата, но когато отива, вижда, че не може да тренира. Нешка се сърди.

— Великомъченица Илиана, иди да си легнеш и друг път недей да излизаш на балкона с боси крака. В края на декември сме, не през юли.

Илиана фучи:

— Нешка, разбира се, винаги се сърди, когато съм болна. Винаги казва, че не умея да се пазя, че съм длъжна да се пазя и съвсем длъжна — да не се разболявам. И това, разбира се, за да не се наруши с нещо свещеният ѝ, неприкосновеният ѝ план.

Предишния ден Лили със зачервен нос, нещастна, че Нешка не я разбира, ама никак, ама хич не я разбира, защото ѝ казала, че щом толкова ѝ тежат забележките, повече няма да ги прави. На Лили съвсем не ѝ тежат забележките, тежи си ѝ характерчето, но в този момент, разбира се, тази истина съвсем, по никакъв начин не може да стигне до нея. Ще разбере после, като се успокои.

Идват дни, в които и Ани не може да разбере какво най-сетне иска тази Нешка. Била ѝ говорила от дете, буквално от първия ден да си вдигне падъомите и да се концентрира, но Анелия, разбира се, не можела да се концентрира поне веднъж, та да я чуе.

Има такива опаки дни, в които и слънцето като че е изгряло от обратната страна. Върви тежко, всичко е терсене. Тогава като за капак и парно няма да има, и осветлението не е както трябва, и тези трегери ще изпочупят уредите. Тогава Нешка се връща, капнала от умора и яд, и се зарича много тържествено:

— Край! Какво толкова съм седнала да им обръщам внимание. Ще си се заема само с малките. Момичетата тренират и пеят. Че що не чу някой гласа на Дилианчето? Мариела и Мая опитват по сто пъти едно и също, докато го направят, и не им тежи. Като започна да им поставям съчетание, светват от удоволствие. Какво се занимавам с глупости? Да

си джапа Илиана боса, да киха и кашля, да се сърди Лили на когото си ще, да си мечтае Анелия.

На другия ден — ни помен от тази буря. В залата е ведро и приветливо. Чисто като след пролетен дъжд. Винаги съм се учудвала на тези резки промени в настроението. Може би бурите са естествен отдушник на напрежението. Добре е, че бързо минават. Винаги съм се учудвала и на лекотата, с която Нешка забравя заканите си и е готова да се трогне. Може да фучи през цялата година на всяко състезание срещу съдийките, да отиде и да направи скандал (както в Кюстендил, когато са оцетили Анелия и надценили Илиана), но после ще им бъде благодарна, че всеки четвъртък са идвали в залата при нея, за да създават сериозна, състезателна обстановка преди европейското първенство.

— Ето ги, оставят и служебни, и лични ангажименти и като потрябват, са на линия. В крайна сметка всички тези жени са свързани с нашия спорт, обичат го, готови са винаги да се отзоват.

Заканва се след решението на федерацията за Лондонското световно първенство, че няма да стъпи там, че няма да ги погледне, а сега, разбира се, е постоянно там.

— Та това е нещо като втори дом — обяснява Нешка — Човек и в семейството си не винаги е доволен от всичко, но може ли без него. Та нали за всичко, което ще ми е нужно през годината, трябва само да кажа на Лили Цветкова и веднага да го имам. Зала, уреди, съдии, съвет. При Лили всички сме свикнали вече от години да отиваме. Тя има и опит, и винаги добро желание да помогне. Когато съм на голямо състезание, съм по-сигурна, по-уверена от това, че до мене е Мария. Може би някога Нешка Робева да не е искала нищо повече от това да победи Мария Гилова. Това е стара, стара история. Сега ние двете сме обединени от победите на тези, които са след нас. Някога Славчо Тепавичаров ми казваше: «Ти ще трябва да помогнеш на Мария все едно дали я обичаш или не, защото за България една световна титла, един златен медал е много». Сега шампионски титли и медали идват от много спортове, но на нас двете ни се ще нашият спорт да продължава да бъде между първите, които ще ги носят. В най-трудния момент, когато се поставяше на карта въпросът, да бъде или да не бъде треньор, тъкмо Мария, Лили Цветкова и Наталия Петрова застанаха до мене така, че да почувствувам още веднъж, че имам здрава опора, да

повярвам, че тези жени, когато е нужно, няма да ме оставят сама. Това, разбира се, не означава, че няма да спорим. Винаги ще настоявам, че на всяко състезание трябва да получава предимство непременно по-добре игралата, независимо как се казва тя, от кое дружество е, дали съдийките са мислили преди това, че е «фантастична» или не. Не зная дали ще успея. Надявам се все някога да ги убедя, че това само ще помогне на нашия спорт. Че принципното съдийство тук, у нас, ще укрепи вярата на гимнастичките, че имат смисъл усилията им в залата, че не е отишъл напразно трудът им. А трудът е наистина много... Разбира се, съдийството е един от многото въпроси и в никакъв случай не е най-важният. Предстои ни олимпиада. Първата година, в която беше обявено решението, че художествената гимнастика е приета в семейството на олимпийските спортове, ни донесе големия успех, но не голямото успокоение. Давам си сметка, че точно сега всички треньорки ще се втурнат да търсят своето оръжие за предстоящите «битки» по европейски и световни първенства, за да нанесат големия удар на първата за нас олимпиада. Търся го и аз. Зная, че това, което е стигало днес, утре ще бъде недостатъчно.

Препрочитаме този разказ на Нешка и момичетата за пътя между Ротердам и Амстердам. Нешка се връща вече за десети път към това, което са казали Илиана, Лили и Анелия. Чете и мърмори:

— Да, избухлива съм била. Чак пък толкова... И какви ги измисля Илиана? Точно тогава си мислех, че съм образец на самообладание и кураж, а тя ще ми казва, че съм била жълта-зелена, че съм се свила на столчето (това по повод на спомените на Илиана за Лондонското първенство)... Да, много е хубаво наистина треньорката да е винаги в добро настроение, но откъде да го взема, като се чудят как да ми го развалят... Ама те какво си мислят — да не искат да подскачам от радост, когато ми правят фасони...

Чете Нешка, мърмори, но след малко все пак признава:

— Трябва да се променят някои неща. Прави са за тези наказания с пет, с десет цели съчетания. Трябва малко разтоварване в някои дни, в някои периоди. Ще се опитам да не избухвам. Само че да не си мислят, че могат да ми се качват на главата...

Четем и накрая решаваме, че вече всичко е казано. Само, че много ми се ще да зная какво мисли и Валя.

— Знаеш ли, много често съм се питала какво щеше да стане, ако в ЛондонANELIA беше приела да играе вместо Валя. Щеше ли Валентина някога да ти го прости? Щеше ли ти после да си го простиш? Как щеше да убедиш и Валентина, и себе си, че момичето не е пропуснало големия си шанс?

В същност по това вече много сме говорили и никога не сме успявали да стигнем до някакъв отговор. С какво да убедиш Валя после, ако не е играла, че е нямало да спечели златен медал, след като тук у нас осем пъти е била първа, а там втората и седмата успяват да вземат по един златен и един сребърен медал? С това, че от дългогодишния си опит треньорката е разбрала, че на световни първенства освен всичко друго си има и някаква съдийска нагласа, срещу която е трудно да се бориш? Малко убедително наистина. Ще си остане винаги една мътилка. И после още един въпрос: кое е по-добре — Валя да си мисли цял живот, че е можела да направи «големия си удар» и са ѝ попречили, или това — че игра и не може да получи удовлетворението, което ѝ се полагаше?

Казвам ѝ сега на Нешка:

— Интересно би било да чуем и Валя. Все пак какво мисли тя самата. Как се е чувствувала на това първенство? Как сега ще приеме двата варианта? Може би някога ще се изправиш пак пред подобно затруднение. И освен това интересно е все пак да знаем какво мисли първият ти «експеримент» в голямата гимнастика.

Нешка също би искала да знае, но е притеснена:

— Откъде ги измисли тези интервюта! Чувствувам се малко неудобно, докато ги чета. Все едно, че съм разтворила личните им дневници. Като че ги чувам в момента да говорят. Така са точни, но не мога да разбера защо на мене не могат никога така да ми го кажат. И ето че сега това, което не са ми казали през годините, докато сме били всеки ден заедно, ще трябва да го кажат изведнъж пред толкова много хора...

Валентина се омъжи, сега чака дете, но не пожела да се раздели тържествено със спорта. Още ѝ се играе. Предупреждава — вече не в големия спорт. Така, за собствено удоволствие и ако дружеството има нужда за попълване на отбора, макар че е малко вероятно — Нешка има вече толкова млади състезателки. Така говори Валя и сигурно в момента така мисли, но стъпи ли веднъж в тренировъчната зала, едва

ли ще се задоволи с такава скромна програма. Само, че това ще видим в бъдеще. Сега искаме да се върнем към миналото, да разберем какво е мислила.

Тъкмо сега имам много време да се връщам назад. Имало е моменти, докато тренирах, в които съм си мислила, че гимнастиката ми е донесла повече огорчения, отколкото радости. Не съм била справедлива. Може би съм била повече уморена, изнервена, но сега така много ми се играе, че разбирам колко много са ми дали тези тежки тренировки. Често се връщам към въпроса — какво щеше да стане с мене, ако Нешка не ме беше взела, когато избираше момичетата за ансамбловото. Можеше да не ме вземе, аз бях понисичка, а тя избираше по-високи момичета. Не искам дори да си го помисля сериозно. В същност може би нямаше да зная какво точно съм загубила. Щях да поиграя и да се откажа. Нешка внесе нещо ново в живота ми.

Тежаха ми много тренировките. Тежеше ми още тази непрекъснатата тема за килограмите. Спомням си, че след като не участвахме на онова първенство в Мадрид, си отидох във Варна и така се отпуснах, че като се върнах тук, Нешка се ужаси. Трябваше да смъквам цели десет килограма. Започна някаква безкрайна мъка. Смъквах един килограм, качвах два. Нешка обявяваше, че не иска да се занимава с мене, че не я интересувам. Това бяха най-кошмарните дни — когато казваше, че не я интересувам. Добре, че не продължаваха дълго. Взе ме у тях и за няколко месеца се справих с тези десет килограма. Аз си зная как... Когато трябваше да излезе, заключваше ме в хола — да не отивам до кухнята. Най-много в този период ме измъчваше жаждата. Устоях. Нямаше къде да ходя, трябваше да издържа, защото за мене наистина по-ужасно и от жаждата беше това — да чуя, че не я интересувам. Добре, че тогава варненските треньорки и съдийки не знаеха за това заключване. Щяха да се съсипят да ме съжаляват. Те и без това не преставаха да ми говорят на всяко състезание, че Нешка ме преуморява, че нейният режим е направо ужасен, че не бива да се съгласявам с тази спартанска дисциплина...

Изобщо през този период много ми тежеше тази атмосфера. Безкрайно много доброжелатели. Все ми обясняваха колко не ми е добре при Нешка, а когато кажех, че ми е добре, че нямам от какво да се оплача, ме гледаха като неблагоприятница — те се грижат за мене, пък

аз не мога да оценя. Никога не можах да си обясня тази враждебност. Ако не бях отишла при Нешка, пак нямаше да бъда във варненското дружество, защото щях да следвам, да бъда в «Академик», така че причината не бе, защото не съм в ЖСК-Спартак“. Тези в „Академик“ продължаваха да се ползват с благосклонността на варненските съдийки. Само спрямо мене бе обявен някакъв необясним бойкот. Много ми тежеше. Не можех да разбера защо Нешка така ги настройва срещу себе си, че са винаги настръхнали. Все ми се струва, че ако има в нея нещо в излишък, това е някаква непримиримост, която опълчва всички. Но може би, ако я нямаше, не би могла да постигне толкова много. Кой знае?

Не можеш, ако не си тренирал при нея, да знаеш каква точно е Нешка. Изглежда наистина сурова. Прекалена е тази нейна желязна дисциплина, ужасно — това изискване за килограмите, което не търпи никакви възражения, изтощително — безкрайното й „още-още-още“. И въпреки това е един от най-добрите хора, които съм срещала в живота си. Не познавам друг, който да е така загрижен за своите хора, така пълно да живее с проблемите на състезателките си. Във всички тези години, във всеки ден от тях съм се чувствувала защитена, закриляна, обградена с внимание и грижи. Зная, че само майка ми и Нешка могат да са така напълно съпричастни към всичко, което става с мене. В залата и извън нея. Зная, че ако ме боли, и тях ги боли, ако съм щастлива, две жени са щастливи с мене. Тази увереност ме съпровожда непрекъснато и сега, когато не тренирам. При това най-интересното е, че го зная, без никога Нешка да ми го е казвала. Тя не обича да говори за чувствата си. Повече ще ти се скара, по-рядко ще те похвали, ще те заключи в стаята, за да не пиеш вода, ще седи до тебе до среднощ, докато не направиш нещо, без което си е внушила, че не може да завърши денят, ще те умори до краен предел и ще вярваш, че те обича. Не мога да си го обясня, но е така.

Имало е случаи, в които съм си казвала, че Нешка няма право да изисква толкова много от мене. Аз не съм силна колкото нея. Тя трябва да го знае и да се съобразява с този факт. Заспивам с мисълта, че утре вече най-сетне ще й кажа. На другия ден отивам в залата и нищо такова не казвам. Правя това, което изисква. Забравям задълго тази закана за много откровен разговор, докато умората надделее и си казвам — край. Утре вече ще й обясня, че ако тя е желязна, аз съм си

едно съвсем обикновено момиче, повече слабо, отколкото силно, трябвало е да го забележи и т.н.

И идваше състезанието, и бях щастлива. Страшно обичах да играя. Често ме е огорчавало съдийството, споровете, ощетяването, класирането, но в крайна сметка нищо не можа напълно да помрачи радостта ми, че играя Нешкината гимнастика. Не зная как от цялото това мъчение в тренировките в крайна сметка се получаваше тази безкрайна радост в състезанията. Всички композиции, които ми е поставяла, съм чувствувала точно за себе си. Нищо излишно. Нищо, което да ми тежи. В дните на състезанието така много съм я обичала и никога не съм можала да ѝ кажа колко съм ѝ благодарна.

Най-щастлива бях в Корбей Есон, преди Базелското световно първенство. Първа — Шугурова, На пет стотни след нея бях аз. След мене — Дерюгина. Това беше сензация на турнира. Тогава още никой не ме познаваше. Около мене се вдигна шум. Публиката ме подкрепяше през цялото време. Такава гореща, темпераментна публика, винаги си я спомням с благодарност. И винаги ще ми е мъчно, че точно тогава Нешка не можа да ме види как играя. Сигурно точно това е искала, когато е поставяла композицията. Не я пуснаха в Корбей Есон. Като треньорка изпратика Красимира Филипова, въпреки че нито Кристина, нито аз бяхме нейни състезателки, а и тя още не беше треньорка. Това не можах да разбера. Може би Нешка пак беше успяла да ядоса някого от федерацията. Така много исках да я зарадвам някога пак с такъв силен ден. Не успях.

Питате ме дали съм щяла да ѝ простя, ако в Лондон вместо мене беше играла Анелия. Сега, разбира се, е трудно да се каже. Не мога дори да възприема сериозно такъв въпрос — бих ли простила на Нешка. Та аз ѝ вярвам толкова много, че сигурно бих повярвала и тогава, но не мога да кажа колко е щяло да ме заболи. Може би много. Повече от всичко. Да ми кажат да не играя. Това за мене е щяло да бъде най-голямото наказание. И най-незаслуженото. Та нали си бях извоювала правото в осем тежки контролни изпитания? При това — в празна зала, в която са само специалистките и съдийките. А аз любимка на съдийките никога не съм била. Знаех, че за да ме поставят на първо място, значи наистина съм била на първо и не е можело да се спори. Как тогава да повярвам, че в Лондон ще ме посрещнат така! Може би единственият човек на този свят, който би могъл да ми го

каже, без да го намразя, е Нешка и все пак щеше да си остане за цял живот едно „Ами ако бях играла?“ Не, много ми е сложно да отговоря, въпреки че зная само едно — щеше да мине време и да си спомня всичко, което е Нешка за мен, и дори ако в момента съм ѝ била съдията, щях да го приема. Може би така е било по-добре — да не играя, да участва Анаелия. Страхувам се от едно — с Ани да не стане това, което стана с мене. Мисля, че повече от всичко ме смаза онова европейско първенство в Мадрид, когато си бях завоювала правото да участвам, а игра Кристина. Няма да си простя, че заминах за Мадрид. Отивах с тайната надежда, че в последния момент ще стане нещо, така че да кажат: „Валя, обличай трикото“. Останах си на трибуните и се стопих. Струва ми се, че това отне от играта ми нещо много съществено, което публиката най-точно отчете. Нямах я онази радост, която се пренася и в залата. Не се върна и после, в тези осем контролни, когато все не вярвах докрай, че няма отново да се случи нещо. Съвсем се свърши с това непонятно 9,15, с което започнах в Лондон...

И въпреки това отново ми се играе. Може би в това е силата на Нешка като треньор — че нейната гимнастика сама по себе си носи радост, остава в кръвта ти. В това и в още нещо. Успя да създаде в залата нещо като сплотено семейство въпреки непрекъснатото съперничество.

Разбрах го, когато за пръв път ме победи Илиана. Беше ми, разбира се, мъчно, но то беше съвсем различно чувство. Не беше, както когато ме е побеждавала Кристина. Можех да поздравя Илиана съвсем искрено и съвсем искрено да ѝ пожелаая оттук нататък да побеждава и да побеждава — силно, ярко, категорично. Заради себе си и заради Нешка. Сега се радвам и на успехите на Лили, а може би от всичко най-много ще се зарадвам, когато видя като победителка Анаелия. Защото у мене винаги ще си остане този въпрос — нямах ли наистина много нещо от спортния път на Ани да се промени, ако в онзи ден, когато Нешка ѝ е предложила да играе на световното първенство в Лондон, бе приела. Зная, че това ще бъде също такъв щастлив ден, какъвто имах в Корбей Есон — когато почувствувам една толкова пълна радост от играта на Ани.

Благодарна съм и на Нешка за всичко. И за това, че ме накара така много да обичам гимнастиката и тези момичета, които идват в нея

след мене. Вече съм треньорка. Искам поне мъничко да пренеса в своята работа от това, на което ме е научила моята треньорка. Зная, че не мога да бъда като нея. Аз съм съвсем друг човек... Когато от издателство „Медицина и физкултура“ ни предложиха да продължим „От Ротердам до Амстердам“ с още една „глава“ — до Мюнхен, приех веднага. Нешка мълчеше. Едва навън, на улицата, попита:

— Защо се съгласи? Сега какво ще правим?

— Как какво? Ще разкажем за тази година между Европейското първенство в Амстердам и Световното в Мюнхен.

— Ами ще бъде ли интересно? Не казахме ли всичко преди?

— Ще се опитаме. Ще го направим, а ако не е интересно, просто няма да има продължение. През тази година се случиха толкова много неща. Струва ми се, че хората, които обичат художествената гимнастика, ще искат да знаят как така дебютантката, два пъти резервата Анелия Раленкова стана абсолютна световна шампионка. Та ние точно тази титла сме чакали цели осем години! Струва си да видим как стигнахме отново до нея. Освен това тринадесет от петнадесетте възможни медала взеха твоите три момичета. Видяхме три пъти да се вдигат по три български знамена. Не е малко. Добре ще е, ако си припомниш повече събития от тренировъчната зала, от състезанията през тази година. Предполагам, че след години, когато се оттеглиш, някое от тези момичета ще тръгне да продължи българската слава. Тези страници сигурно ще му припомнят някои неща, които не бива да се забравят...

— Едва ли. Всяко време е със свои закони, със свои изисквания.

— И все пак всяко време използва уроците на миналото.

— Да, аз много съм взела от Жулиета. Дори когато ми е тежко, че са ме излъгали, си спомням как ние лъжехме Жулиета за кроса в Белмекен. Лъжехме я всеки ден, а не израснахме лоши хора. И все пак е слаба утеха, когато си много ядосан...

Хората най-често си мислят, че след такава побед?, каквато завоюва нашият отбор в Амстердам, треньорът няма проблеми. Струва ми се, че истинските, големите проблеми започнаха точно сега.

Докато журналистите още пишат за фантастичните, за невероятните успехи, за тези шест от пет възможни медала, треньорката трябва да влезе при фантастичните, при невероятните победителки в залата и да каже: „Край на празника“. Идват делниците

с всичко, което носи нашият делник — безкрайни повторения, кросове, умора, пазене на диета. Наистина твърде е различно от гръмналата в аплодисменти зала, блясъка на победите и чествуванията, съпровода на репортьори на всяка крачка, но тези момичета трябва да разберат, че празничните дни на състезанието са кратки, звездни мигове, които се заплащат с хиляди сиви делници. В същност те го знаят, но това първо напомняне след триумфа е винаги неприятно. Все им се струва, че много бързам, че би могло да се продължи още малко тържеството...

Трябваше да мине доста време, докато видя промяната. Когато Иван Абаджиев ме предупреждаваше да се пазя от звездната болест, отговарях му съвсем спокойно: „При мене няма такава опасност. Моите момичета са интелигентни“. „Как тренира Илиана?“ — питаше опитният треньор. „Отлично! Даже с повече желание, с повече настроение, отколкото за европейското.“ Тогава Илиана се готвеше за турнира на Интервизията и тренираше изключително силно, а аз бях горда, че не съм застрашена от това, което безпокоеше други треньори. „Това е добре — казваше Абаджиев — но запомни — първият признак на звездната болест е, когато един състезател започне да се размотава, да се чувства зле, нещо да го боли, но да не знае точно какво и още повече — колко, когато единия ден е нещо май зле, а другия — още по-зле. Взимай мерки навреме. То е нещо като температурата при грипа, обажда се овреме, предупреждава, алармира...“

Трябваше да се вслушам по-внимателно в това предупреждение, трябваше да наблюдавам по-внимателно шампионките, но наистина много вярвах, че точно на тях, точно на Илиана не може да ѝ се случи да се поддаде на внушението, че е изключителна, неповторима, и не е нужно чак толкова да тренира. Когато започна да се оплаква, че не е добре, безпокоях се, че не е добре. Много късно си спомних предупреждението:

„Това са първите признаци, внимавай!“ В началните месеци след Амстердам бях погълната от друга грижа.

БОРБА ЗА АНИ

Бях като в треска. Предстоеше ми трудна битка за налагането на Анелия Раленкова. Беше дошъл нейният час! Ани пропусна много, като не участва на Световното първенство в Лондон. Трябваше време, за да се възстанови равновесието в залата след всички истории около това състезание. Трябваше време, за да се успокои, да укрепне Анелия. Сменях композициите, които не беше играла на голямото състезание, отвличах вниманието ѝ по новото, което трябваше да прави. През 1980 г. налагах Лили Игнатова, за да участва в европейското първенство. За Раленкова ми трябваше наистина един по-продължителен период след онази травма, която изживя — да завоюва в осем контролни състезания правото си да участва и накрая да я отстранят. Така Ани замина и за Амстердам като резерва, а когато се върнахме и почнах истински сериозна работа с нея, започнах да получавам от всички страни внушения (къде по-меко, къде по-настойчиво) да се откажа от Анелия и да се заема с подготовката на други момичета.

Вярно, тя, разбира се, не била виновна, че два пъти се оказала резерва на българския отбор, но това не можело да не даде отражение. Това непременно смачквало самочувствието, а на мене ми трябвали състезателки със самочувствие, не подтиснати. Как винаги всички знаят какво ми трябва и все, изглежда, не мога да го разбера! Колкото повече ме убеждаваха да се откажа от Ани, толкова повече ме амбицираха. Когато започнаха все по-настойчиво да изтъкват и един друг аргумент — нея съдийките не я харесват, това вече беше сигнал за бойна готовност. Кой съдийки не я харесват, не беше ясно, но ми го казваха и наши съдийки и това ме предупреждаваше, че борбата за Анелия ще бъде най-трудната ми битка. Тук тя трябва да бъде безупречна, да бъде нещо съвсем ново, което не може да се отрече. Ще им се наложи да я признаят. Ясно беше, че у нас ѝ се готвеше солидна опозиция, трябваше да я преодоля.

Защо такива настроения против Анелия? Момичето с нищо не беше ги заслужило. На двата съдийски семинара, на които Раленкова като резерва беше демонстрантка, съдийките даже много я харесаха. Откъде тази измислица, че нямало да я приемат? Пак познатите дружествени борби. Анелия също е от „Левски-Спартак“, като Илиана Раева и Лили Игнатова. Също е моя състезателка. И отново — страхът да не ми стане-много и липсата на мисъл за това, че в Мюнхен няма да ни питат коя от кое дружество е, а ще бъдем отборът на България.

Зачестиха настояванията да се заема с Даниела Грънчарова от ЦСКА. Трябва да кажа, че преди няколко месеца сама бях предложила да поема подготовката ѝ, но треньорката на Даниела страшно се обиди. Това означавало да ѝ се отнеме възможността да се изяви. Тя беше довела Даниела от Плевен, в своята къща я беше прибрала да живее, въпреки че всички знаят колко им е тясно. Като своя дъщеря я гледа и сега — давай я направо на Нешка... Всичко това беше така. И от Плевен я доведе, и в нейната къща заедно с нейното дете живееше Даниела и макар че двете бяха гимнастички. Маргарита Томова за Даниела беше направила повече, отколкото за дъщеря си. Разбрах и това, че искаше да се изяви, Съчувствувам най-много от всичко на този довод. Какъв треньор е този, който няма да иска да се изяви! Но имаше нещо, което всички вече виждаха, само Томова не. Подготовката на Даниела изоставаше в сравнение с подготовката на Илиана, Лили, Анелия и разликата ставаше все по-очевидна. При цялото желание, при цялото старание, което треньорката и състезателката проявяваха. Смятах, че мога да ѝ помогна. Предложих тази помощ и като срещнах такъв отпор, се оттеглих.

Сега от федерацията настояваха да се заема с Даниела. Казах, че, разбира се, ако треньорката ѝ е съгласна, нямам нищо против. В крайна сметка това е и мое задължение, аз съм и старши треньор на националния отбор. Още повече, предлагаше ми се да работя с едно момиче, което явно имаше много качества и от всички — най-много това, което ценя преди всичко — работлива, упорита.

Реши се в залата да дойдат и Даниела, и треньорката ѝ Томова. Да помагам, но тя да си води подготовката. Да поставям композициите на Даниела. Как да обясня каква е разликата между това да поставяш композициите и да поемеш изцяло подготовката на една състезателка, ако в толкова години не са го разбрали! Как да обясня каква огромна

разлика има, когато до една гимнастичка застанат един или двама треньори. Нищо не обяснявах. Не исках да ядосвам отново колежката си, не исках да изглеждам прекалено самоядеяна, не исках да се говори, че се смятам единствена и незаменима. Още повече, че за мене съставът за Мюнхен беше ясен.

Илиана Раева, Лили Игнатова, Анелия Раленкова — такава беше тройката, която виждах още преди Амстердам. Още повече, че се бях захванала с едно пазарджишко момиче — Диляна Георгиева, което много бързо напредваше, така че и за резервата бях спокойна. Впрочем, мястото на резервата щяха да си оспорват Диляна и Даниела, а сега основната ми грижа беше да наложа Анелия.

Трябваше да мина с нея по същите пътеки, по които миналата година бях минала с Лили, но преди това ми предстоеше много работа. Композициите на Ани трябваше да бъдат връхната точка на гимнастиката в този етап, изработени без пропуски, трябваше да се погрижа и за артистичност, и за ярко извеждане на акцентите. В това отношение много ми помагаше младият артист Стефан Стефанов. Дойде отново и Филип Павлов за разработката на музиката.

И тъкмо в този период на най-усилена работа, когато намирах подкрепа само в няколко приятели, това, че приех да работи при мене и Даниела, изостри апетитите да се види в тройката и състезателка на ЦСКА. Започнаха да настояват още повече да се откажа от Анелия. Казвах, че и чудеса да направя, и да не погледна повече никоя от трите, и цялото си внимание да посветя на Даниела само, за времето, което ми оставаше, не мога да наваксам пропуските, трупани през годините. Затова трябваше един по-продължителен период, по-спокойна, потърпелива работа, но нищо не чувах. Натискът се засилваше.

В същност проблемът с Даниела в този период беше съвсем друг. Не как да ѝ осигуря място в тройката, а как най-напред да я отуча да повтаря чужди елементи. Съчетанията ѝ бяха наблъскани с елементи на Бошанска и Раева. Даниела се гордеше, че добре ги повтаря. Трябваше съвсем предпазливо, съвсем деликатно да обясня (така, че да не обидя ни нея, ни треньорката ѝ), че не бива да се копира, а да се търси нещо свое. Когато настоявах да се откаже от вече заученото чуждо, това можеше да изглежда като недоброжелателство.

С благодарност си спомням за помощта, която срещнах в отбора. Приеха Даниела добре, започнаха да ѝ помагат, тя наблюдаваше внимателно как и тях ги карам да си търсят елементи. Това направи задачата ми значително по-лека. И все пак Даниела мъчително бавно навлизаше в новата обстановка, Това означаваше да се пренастрои, да промени много свои навици, да се научи да мисли, да търси. Поощрявах всеки опит дори когато не беше особено сполучлив. Моите момичета бяха достатъчно тактични, за да не забелязват, че понякога хваля и елемент, който явно скоро ще отпадне, само и само да дам кураж на момичето, което съвсем се обърка, като разбра, че не бива да пренася механично, каквото ѝ хареса у големите гимнастички. Така че, докато търпеливо и внимателно обяснявах на Даниела азбучни истини, канонадата да оставя Анелия и да се заема с Даниела се засили.

Сега, след победата на Раленкова, всички като че забравиха, че някога са настоявали да не се занимавам с нея, че някога съдийките не можели да я приемат. Само Наталия Петрова, доскорошната председателка на федерацията, има доблестта да го каже и на другите да го напомни.

— Нека не забравяме — каза Наталия Петрова при приемането на отчета, — че мнозина от нас, а и аз самата, настоявахме Робева да се откаже от Анелия Раленкова. Треньорката доказа, че има по-добро виждане, затова апелирам в бъдеще да ѝ гласуваме по-голямо доверие, когато се отнася до определяне на състава. Изобщо да не се бъркаме прекалено много в работата ѝ.

Благодарна съм ѝ на Наталия Петрова за честното отношение към всички спорни въпроси, които са изниквали в тези години. Ето това е човек, за когото мога да си помисля, че е сгрешила, че се е заблудила, но никога няма да допусна преднамереност. И за нея точно съм убедена, че когато е настоявала да се откаже от Анелия и да я сменя с Даниела, правила го е не за да угоди на дружествата, а защото са успели да я убедят, че Нешка просто се инати, защото иска само нейните да са на предна линия. Казвали са ѝ също: „Тя, ако поиска, може да направи за няколко месеца само от Даниела съвсем друга състезателка“. Не можех, а и не виждах защо Анелия трябва да е жертвата на тези амбиции. На всички настоявания отговарях: „Има време и за Даниела. Сега на дневен ред е Анелия“.

Лесно е да се каже, но основната част от битката за Анелия трябваше да се изнесе в тренировъчната зала. Ани е невероятно пластична гимнастичка, а исках да изглежда динамична. По-динамична от Даниела Бошанска, която в момента беше най-динамичната в света. Дълго, години вече търсе стила на Анелия. Все чувствавах, че има още много нещо което ми се изплъзва. Направя нова композиция, известно време съм доволна — ето, точно това е Анелия, намерих я. Мине малко време и започва нещо да ме смущава. Има още в това момиче. Гледам композицията, която доскоро много ми е харесвала, и започвам да си мисля — не е това, не е точно това. И хайде нова смяна. Трябва да ѝ се признае на Анелия — ни веднъж не попита защо толкова много смени. Приемаше всяко ново с радост, колкото и усилия да ѝ струваше.

Сега вече реших, че зная точно какво търся в нея. Реших, че ще я направя по-динамична от Бошанска. Обикновено се смята, че само бързите състезателки могат да се развиват като динамични. Ани не беше бърза. Пластична е. По-пластична от нея сега няма в света. Исках да я противопоставя на стила, който бяха наложили Илиана и Лили, да бъде нещо съвсем различно. Да шокира, да провокира, да привлича вниманието с неочакваност. Търсех изненадата. Най-напред трябваше да се намери и разработи музика с ярко изразени контрасти между бързата и бавната част. Обясних на Филип Павлов, какво и за кого ми трябва, и той се запали, заработи с вдъхновение, а знаех, че това вече обещава нещо наистина хубаво.

Анелия има бързи ръце. Насищах бързите части на композицията с много къси, ефектни движения. Запълвах бавните части с тази нейна котешка пластика. Тук всяко движение се разтягаше, удължаваше и моделираше до съвършенство. Този ярко изразен контраст, който исках в музиката, трябваше да бъде подсилен стократно с движение на тялото, с движение на уредите, с резки обрати. Работехме с настроение. Доставяше ми неизмеримо удоволствие всеки детайл. Анелия се променяше с дни. Бях решила да я изпратя като първа на всички трунири, с които започваше годината. Без да е в сянката на някоя от двете, които вече си бяха завоювали име, а яви ли се име, играеш — не играеш, все си зад него. Исках Анелия да изпита радостта от победите. Бях вече сигурна, че ще ги има. Но ако не исках

да пратя с нея Илиана или Лили, знаех, че тази, която ще е до нея, трябва да бъде също силна.

Диляна Георгиева, дъщерята на известната в миналото гимнастичка (сега треньорка в Пазарджик) Виолета Бехчийска, беше точно това, което ми трябваше. Работила съм с много гимнастички от различни градове, когато подготвях ансамбловото. Трябва да кажа, че малко треньорки успяват да дадат такава основа, каквато дава Бехчийска. Преди на Надя Ласева, сега на Диляна Георгиева. След нея трябва само да добавяш, да шлифоваш. Не е нужно да се връщаш назад да оправяш грешки.

Диляна е бърза, динамична, възприемчива. С нея се работи леко, приятно. Реших да направя един доста смел експеримент. Диляна щеше да поднесе на съдийките една съвсем модерна гимнастика. Всичко, което поставях на това пъргаво като невестулка момиче, беше вече наистина живо предизвикателство. Съвсем необичайно. Нещо като джаз-гимнастика. Знаех, че самата Диляна не могат да не приемат. Очаквах, че ще отхвърлят композициите ми. Бях готова за това. Знаех, че е шокираща, но прекрасна. Щеше да стои добре до Анелия. Щяха да си помагат двете, да се допълват. И така, до март композициите на двете бяха завършени. Чаках с нетърпение турнирите, на които щях да ги покажа. Първият международен турнир бе в Прага. Победителка — Анелия Раленкова, втора — Диляна Георгиева. Добре започна годината. Ани се разплака. Питам я какво ѝ е, а тя: „Играх лошо“. Вярно, игра под възможностите си. И аз бях недоволна, но си го обяснявах с известна скованост, за която се надявах в следващите турнири да изчезне. Зарадвах се, че момичето вижда добре, че има вярна преценка за играта си, че не се заблуждава от резултата. Това ме караше да вярвам, че много скоро ще я видя така, както съм я виждала хиляди пъти в мечтите си на голямо състезание.

— Добре — казвам, — Ани, не се тревожи. Това, че си играла лошо, знаем само ние двете с тебе. За всички останали си победителката. Горее главата. Утре на шампионата всички ще видят какво може Анелия Раленкова.

На другия ден на шампионата на уредите Ани наистина подлуди публиката. Взе три златни медала под грохота на аплодисменти, които рядко могат да се чуят. Изгърва обръча и там пък изскочи напред Диляна. Ето, че още една победителка ми се разплака.

— Какво става с тебе, дете, какви са тези сълзи?

— Неудобно ми е от Анелия.

— За какво ти е неудобно? Тя си изтърва обръча, ти го изигра и си заслужи златния медал. Каква си ми такава състезателка, да ревеш, като побеждаваш?

Карам ѝ се и гледам и аз да не ревна. Толкова ми е хубаво с тези две мои победителки.

Вечерта на банкетa колежките ме изненадаха с две неща. Някои казваха, че за пръв път виждали Анелия и за пръв път — такава състезателка. Други — че много съм променила стила на Лили Игнатова, но и така изглеждала чудесно. Бяха взели Диляна за Лили. Те наистина си приличат. През първия ден дори една от съдинките каза, че през цялото време си мислела, че вдига оценки на Игнатова и когато разбрала, че това е съвсем ново момиче, много се смутила. Откъде ги намирам толкова хубави и толкова талантиливи? Много ли такива се раждат в България? „Много“ — казвам.

След две седмици сме отново в Прага, Този път — тристранна среща: „Руда звезда“ — Прага, „Динамо“ — СССР, и „Левски-Спартак“ — София. Сега идвам с шест момичета и колежките наистина се уверяват, че са много хубавите, талантиливите гимнастички в България. Тук се радваме вече на особено внимание. Викат ни за интервю по пражката телевизия — мене, Илиана и Лили. „Изключителните победителки от Амстердам.“ Ето, името си е име. Макар, че Анелия само преди две седмици е взривила пражката зала, за телевизията предпочитат шампионките, разбира се.

Само че започва състезанието и съм нещо притеснена. Какво е станало с пражката публика? Играят Илиана и Лили и ръкоплясканията са повече от учтивост. Излиза Бошанска и е съвсем друго. Бошанска е със старите си композиции, но гн играе силно. Добре, и тяхно момиче си е, и, разбира се, ще я предпочетат, но защо са така студени към шампионките от Амстердам? Криво ми е, но още не искам да призная защо. Не, не защото са български, а не чехословашки гимнастички. Излиза Анелия и я аплодират както Бошанска.

Ето тук за пръв път се притесних истински за Илиана. Избледня. Само преди пет месеца композициите на абсолютната европейска шампионка изглеждаха като връх, който не може лесно да се догони.

Четири златни медала и един сребърен при най-голямата конкуренция, която можеше да срещне в момента. Това през октомври 1980 г., а през март 1981, поставена до Анелия Раленкова, избледня.

В първия момент така се стреснах, че бях готова да се нахвърля срещу себе си. Къде си гледала! Хубаво, налагаш Раленкова, но това не ти дава право да ти изостава шампионката. Как в тренировъчната зала не си видяла, че са избледнели композициите на Раева, та трябваше да дойдеш тук в една пражка зала, и пред най-големите си съпернички — съветските и чехословашките тренъорки, пред съдийки и специалистки да покажеш шампионката си по-слаба!

Трябваше да мине доста време, докато видя, че не композициите ѝ бяха така бързо остарели. Илиана беше загубила нещо в играта си. Нямахме я тази широта, нямаше я амплитудата, нямаше я категоричността. Властната и безапелационна Илиана си позволи просто да маркира много моменти от тези композиции, които преди пет месеца изглеждаха трудно постижим връх. Загрижена да не сгреша, се загуби. Трябваше да се вгледам вече по-внимателно в тренировките ѝ. И да видя, че е загубила навика си да изпълнява точно там всяко движение докрай, с настроение. „На тренировката като на състезание“ — този необявен девиз, който я съпровождаше във, всеки от дните на 1979 и 1980 г. нещо беше нарушен. Илиана може да печели, като се раздаде докрай не само на състезанието, а и на тренировките.

Опитвала съм се много пъти да си го обясня и отговорът, който си давам, е приблизително такъв — когато играе така, с пълна амплитуда през цялата година, тя привиква точно към пълнотата на движението, към настроението, към тази артистичност, която изглежда винаги като импровизирана точно в момента и точно за този момент постигната. И това е така. Илиана получава вдъхновение от състезанието, от публиката, от светлините в залата, от това, че е сама пред хиляди, тези хиляди нея гледат и тя трябва да им покаже най-хубавото, което може да изиграе. Само, че това вдъхновение идва само когато си много сигурен, когато не се страхуваш, че ще сгреша, когато съзнанието ти не е ангажирано от това, че сега идва един много сложен елемент, а след него — друг, и трябва да се справиш.

Илиана знае много добре това. Проверила го е в десетки състезания. Защо се остави да чуе не мене, която ѝ го повтарях, а

други, които ѝ казваха, че сега, разбира се, на нея ще ѝ е по-леко. Как не! Шампионка! Съдийките само като я видят, и имат поне три десети отгоре. Достатъчно е да не греши. Защо винаги такива съвети се чуват повече? Дали Илиана не искаше да провери да не би наистина да съм някоя фанатичка, която напразно изисква толкова много? Може би искаше да провери дали може и с по-малко труд в крайна сметка. Не зная. Може би е била уморена, може да ѝ е омръзнало това напрежение. Може би наистина е повярвала, че накрая, като понатисне педала, ще навакса. Последните два месеца наистина се мобилизира страшно и реши да доказва, но тук дойде една травма, която Илиана смята просто за нелепа случайност, а в същност подобни травми са си чиста закономерност, идват като правило от неравномерната тренировка, от наваксването.

Ето я Илиана на първия сериозен международен турнир през новата година, годината на световното първенство, и трябваше да види, че съдийките не ахнаха. Вярно, точно нея и Лили извикаха за интервю по телевизията, точно за тях казаха „героините от Амстердам“, но героините трябваше да се изправят и да защитават името си. Никой не беше приготвил тези три десетки отгоре. Победителка — Даниела Бошанска.

След нея се наредиха нашите три така — Раленкова, Раева Игнатова. Ето, че Ани излизаше за пръв път в пряк двубой с тях и ги победи на неутрален терен. Чехословашките журналисти писаха, че безкрайно се радват с радостта на Бошанска, но това ли е реалното класиране... За мене не беше изненада. Даниела Бошанска бе силна гимнастичка, игра у дома, без да греши. Не бях и очаквала друго, освен да бъде първа, когато играе в Прага силно. Мене ме изненада това, че съдийките дадоха път на Анелия на едно състезание, на което се бяха явили шампионката и вицешампионката на Европа.

Защо се бях разтревожила за Илиана, а за Лили не? Та тя игра по-лошо и от Илиана! Не, не че не се разтревожих, но не бях изненадана. Лили ми поднесе този шок преди един месец на първото контролно в София. Тя първа ме накара да се огледам и да видя, че и аз нещо съм се променила и имам нужда от стягане.

На това първо контролно моите колежки не ми спестиха ни една забележка. От всичко най-много се повтаряше това — безобразие отпуснатите крака на Лили. Прибрах се в ужасно настроение. А

Людмил Коцев непрекъснато я хвалеше. „Не можеш да си представиш как работи Игнатова.“ Вече си представях и как работи Игнатова, и как работи Коцев, и как минават тези часове по класика. Постепенно ядът към хореографа утихна и се насочи към мене самата. Защо трябва да си представям как работят? Та преди следях тези часове отблизо и знаех точно как върви всичко, и се намесвах навреме, и изисквах дисциплина от двете страни, и поставях точно и ясно задачите. Спомних си изведнъж, че на някои свои тренировки дори не си събличам палтото. Някъде ме викат, някъде ме чакат, ту награждаване, ту интервю някакво. Дали пък не ме е хванала мене звездната болест, та не си гледам работата както трябва? Цяла нощ не спях след това контролно. На другия ден се появих в залата, с едно решение — край на интервюта, на снимки, на чествувания. Никакви изключения. Така че Лили ме беше стреснала по-рано. Сега Илиана...

Вечерта между двата дни на този турнир в Прага се изненадах, като видях в коридора Даля Куткайте да повтаря някои от елементите в композициите на Игнатова. Докато не ги е забравила — да ги научи. После ги видях в Мюнхен, вече шлифовани. Казвам ѝ на Лили: „Можеш да бъдеш доволна, Даля Куткайте най-много тебе е харесала, вече се опитва да те имитира“. Лили никак не е доволна. Сърдита е на това четвърто място, та не може да гледа. Илиана е сърдита на себе си. Анелия не смее да се зарадва. Такова едно настроение в Прага...

За Хамбург заминах с Анелия Раленкова и Диляна Георгиева. Ето това бе турнир, на който се почувствувах истински щастлива. Беше изключително състезание. Анелия направо взриви залата. Онова малкото, Дилянчето, като че допълваше канонадата. Започна с грешки. Изглежда се беше притеснила, че сега от нея ще очакват повече, разхвърчаха се бухалките, но после се окопити и като че да навакса за грешките, се хвърли в това чудесно партньорство, което двете вече имаха. Още като се съобщаваше, че излиза българка, и залата гръмваше. Тук вече нямаше уред, който да не се коментира от специалистките като ново откритие, като много интересно решение, като чудесно намерена музика, композиция, хореография. Всичко бе дозирано. Струваше ми се, че само Анелия не бе дозирана. Оказа се, че това момиче може да изненада и мене, въпреки че си мислех, че никой не я познава по-добре. Така, както игра в Хамбург, не ми се беше случвало да я видя на никоя тренировка.

Стойчо понякога казва, че Ани може да се хареса само на интелигентния зрител. Изглежда в тази зала се бяха събрали все интелигентни. Харесващо се на всички. Това беше някаква сила, отрицана, сякаш без да се интересува, че композициите ѝ са презадръстени с трудни елементи. Анелия играеше като че в транс. Едва сега си дадох сметка, че увлечена да я наложа, да накарам да млъкнат всички, които искаха да се откажа от нея, направо съм я претоварила с „ултрацета“. Не можех дъх да си поема, докато играе. Само Ани сякаш не забелязваше колко трудно е това, което прави. Сега, докато я наблюдавах в Хамбург, като че разбрах това, което винаги съм искала да определя като главното у нея. Защо на времето от едно движение в ръцете нещо трепна у мене, та взех това дете, на което почти никой не обръщаше внимание. Защо после все ми се струваше, че не е това за нея, не е и следващото, което правя, че трябва още нещо, че в това момиче има нещо, което не мога да уловя, но зная, че го има и трябва да го търся.

Анелия играе с удоволствие. Жадна е за игра. Ритъмът се ражда някъде в нея, води до друг ритъм и знаеш винаги, че има още нещо, защото нищо у Ани не е дозирано. Богата е на движение, защото движението извира някъде в дълбините на това момиче, като че родено за танца.

Спомних си, че на тренировките в Прага идваше един журналист, който, докато бях състезателка, пристигаше на всяко състезание да ми каже няколко добри думи, независимо от това, как съм се класирала. Мирко Фишер беше написал след Копенхаген: „Българската вихрушка Нешка Робева едва не помете досегашните ни представи за гимнастиката“. Той ме смяташе едва ли не за сзое откритие. И ето го — в първия ден на тренировките дойде да ми каже, че съм попаднала на страхотна находка. Диляна Георгиева е моделът на бъдещата гимнастичка и ако все пак не е загубил способностите си да прогнозира, може отсега да каже, че тя ще е първата олимпийска шампионка. Зарадвах се много, разбира се, за Диляна, но малко ми докривя, че нищо не каза за Анелия. И ето, на другия ден пристига отново развълнуван: „Можеш ли да ми кажеш защо вчера не видях Раленкова! Това момиче е фантастично. Такава гимнастичка не съм виждал, а мисля, че всички, които са съществували и съществуват, съм

видял. А при това си личи, че има още и още в нея. Струва ми се, че зная какво ще стане в Мюнхен...“

— Сега, в Хамбург, дойде директорът на пресцентъра от Амстердамското европейско първенство и каза:

— Световна шампионка ще бъде Раленкова.

— Не сте видели другите две, откъде сте толкова сигурни?

— Няма нужда да виждам никоя друга. Световна шампионка в Мюнхен ще бъде Раленкова. Запишете си го.

Нямах нужда да си записвам. Тези неща ги помня. Не знаех какво ще стане в Мюнхен, но исках само едно — Ани да играе там така, както сега в Хамбург. Исках точно на световното първенство, на най-голямото състезание всички да я видят такава...

Предстоеше ми наистина много. Да се стабилизира Анелия, да запази това самочувствие, което вече има, да се оправя с Илиана и Лили, да догонят Ани... Когато им казвах, че трябва да се стягат вече да я настигат, мълчаха, не възразяваха, но ми се струваше, че не ми вярват много. Сигурно си казваха, че искам да ги амбицирам, че на мене, разбира се, каквото и да направят, все малко ми се вижда, че пресилвам нещата, когато съм недоволна от тренировката, от състезанието. Не можех да разбера само това — наистина ли не виждат, че Ани ги изпреварва и при това „загребва“ така мощно, че не може да не се види.

И ето че след Хамбург се появи отново и настойчиво това искане — да не изпращам Анелия в следващите турнири. Мислех, че въпросът е ликвидиран, че успях да докажа правото си да работя с нея, че всички вече виждат — правилна е тактиката на такова налагане на състезателка, която ще участва в световно първенство. Най-много се изненадах, когато чух Мария Гигова да казва, че за Гданск трябва да тръгна с Даниела, а не с Анелия. Такова предложение беше направено и за Хамбург, и преди Хамбург... Сега Мария Гигова твърдеше, че в Гданск щяла да дойде Инеса Лисовска, третата на европейското първенство, и Раленкова не бива да отива там, защото вече си е спечелила име и ако я победи Лисовска, това ще се отрази зле. Казах, че поемам риска да я видя победена, че въобще не съм твърдяла, че на всички турнири трябва да е все първа, че предпочитам да се среща със силни състезателки, не да бяга, да се крие. Не казах, че Ани вече е побеждавала и шампионката, и вицешампионката и никак не ме

притеснява срещата с бронзовата медалистка. Не беше Лисовска, която можеше да я спре. Вече започна да ми се струва, че няма коя да я спре...

В Гданск — пет златни медала за Анелия Раленкова, пет сребърни за Диляна Георгиева. Това, малкото, дори не подозираше, че прокарва път на нова гимнастика. Наум не му идваше с колко страх го пуснах на първия турнир и колко бях щастлива, че така го харесват, че не чувам ни дума на укор. Така поднесе тази модерна гимнастика, че не се чу ни веднъж въпросът, който очаквах със свито сърце: „Робева, какво точно искате да направите от нашия спорт?“ Дойде ред да се готвим за нашия голям турнир за купата на в. „Студентска трибуна“. На градското първенство Анелия победи с такова превъзходство, че усетих отново около себе си онзи вакуум, който вече познавах. Смразяващ вакуум. Не можех, разбира се, да искам; да се радват тези, които я бяха отrekli, а сега я виждаха недосегаема. Но беше рано да се радвам напълно.

На републиканския турнир за „Студентска трибуна“ — едно стъпване накриво, едно навяхване и седмица в къщи. Седмица само, а ми се стори цяла вечност. При всяка травма ужасно се ядосвам на състезателките. Това на времето, още в първите дни на треньорската ми практика, беше основна грижа. И досега е. И мисля, че винаги ще бъде. Имам амбицията моите гимнастички да са здрави. Те си мислят, че държа преди всичко да са стройни. Това да, разбира се, че много държа, но над всичко винаги поставям едно — да са здрави. Да няма травми, простуди, грипове. Това, което зависи от мене да се предотвратят контузиите, спазвам го педантично. Искам добро загряване и пълна концентрация в тренировките. Никакво невнимание. Никакво погрешно заучаване на техниката. Непрекъснато изисквам да мислят. Казвам, че не ме интересува колко опита ще направят за тези двадесет сполучливи, но истината е тази, че ужасно се дразня, когато несполучливите опити надхвърлят една норма, която смятам задължителна и която се мени с дните, отделящи новия елемент от началото му. Това означава, че не мислят, че в тренировката участвуват механично. Травмата за мене е неграмотност, невнимание, разсеяност. Нека си мрънка Илиана: „Нешка е вбесена, защото ще пропадне свещеният ѝ план“. И за плана ме е яд, не го крия, и за това, че не

слушат, и най-много за това, че нараненото място ще подсеца после дълго за себе си.

Ани сигурно смята, че трябва да я жалия, да съм нежна и ласкава. Та нея я боли! Не съм нежна, не съм ласкава. Настръхнала съм и светът ми е крив. И направо не мога да я понасям. Ако ѝ го кажа, няма да може да се съвземе от плач и това, разбира се, което ще повтаря, ще е: „Аз да не би да съм искала?“ Не е искала. Има си хас, да е искала. И какво от това!

Не мога да я понасям. Това са точните ми чувства. Не го казвам, но се усеща. Зная, че момичето се чувства безкрайно нещастно, че изглеждам жестока, че в залата на всички им е тежко, когато съм така вбесена, но това е положението и не мога да го променя. Да стигне точно до това, за което съм мечтала, да усети как една десетхилядна зала я следи със затаен дъх, да чуе грохота на аплодисментите, да повярва в себе си и да си навехне крака! Кой знае колко време съзнателно и несъзнателно трябва да щади този крак! Не, не мога да бъда нежна и ласкава — Анелия в тези дни за мене е едно глупаво момиче, което пропилява натрупаното с толкова труд. Нея може да си я боли, колкото си иска, аз не мога да спя от яд, а когато все пак заспивам, сънувам колко много ме е яд.

На международния турнир за купата на в. „Студентска трибуна“ решихме да участвуват само две в класирането. Много ни критикуваха преди това в нашата преса, че пускаме по шест момичета, докато другите идват с по две, нареждаме нашите на призовите места и с това обезценяваме турнира, караме основните ни съпернички да го избягват, а седмица след това виждаме най-силните гимнастички в Корбей Есон, който има по-сериозен регламент. Намирам, че критиките са съвсем основателни. Ние можем да пуснем повече момичета да играят, да усетят дъха на една по-силна борба, но да не участвуват в класирането. Това наистина попречи в последните години на авторитета на нашия турнир.

Сега първите две места заеха Лили Игнатова и Илиана Раева. Бяха наистина много над съперничките си, не можеха да не победят, но през цялото време, докато ги наблюдавах, мислех повече за това, което ми предстои, отколкото за това, че побеждават. Да побеждават — друго не очаквам вече от тях, но им трябва още много, за да бъде играта им „нещо изключително“. По-силно игра в този турнир Раева, рискува с

новия елемент на лента на финала, сгреши и отиде на второ място, но от нея бях по-доволна.

И така, наблюдавах ги и мислех повече за това, което не достигаше. Зная, че и те го усещат. Разбира се, когато победят, са щастливи, доволни от победата, но ако кажеш на някоя „Честито първо място“, няма така да се зарадва, както ако ѝ кажеш: „Игра така, както искам да те виждам винаги“. Те сигурно са недоволни от моите много изисквания. Зная, че се намират достатъчно хора, които ще ги пожелат с този въпрос, който съдържа много похвала към тях и много упрек към мен: „Как издържате?“ Зная, че в такива случаи им е малко мъчно за тях и ги е яд на мене.

Все едно. Те също са свикнали вече на други критерии и най-често усещат, когато на някоя победа нещо ѝ липсва. Нещо, без което вече не могат да бъдат истински, напълно щастливи — блясъкът. И все пак мисля, че засега повече го усещат Илиана и Анелия. Лили като че е още малка, още не е узряла за тези тънки разлики. Когато е играла без грешки, когато е победила, когато другите са сбъркали, а тя не и е станала първа — всичко е наред. Не само това. Винаги, ама още на другия ден, започва да се глези.

Така е и сега. Става първа на „Студентска трибуна“ и започва да се размотава примадона Лили. Отплесва се, не внимава. Викам, а няма кой да ме чуе. Започва нещо много да ми се губи по залата Лилето. От десет метра го усещам какво си мисли малкото. Анелия е контузена. Сериозно е, щом Нешка я е оставила в къщи. Тя самата е първа. Значи остават две, които могат да заминат — тя и Илиана. Зная, че не ѝ се тренира, но много ѝ се заминава за Корбей Есон. В последно време само токийският турнир е по-силен, но френската публика не може да се сравни с никоя друга. Така сърдечна, шумна, бърза в реакциите си, така отзивчива за всичко хубаво, което вижда.

Всичко това добре, но не мога да понасям да ми се правят фасони на тренировките. Не издържам просто. Много съм уморена, много съм изнервена. Казвам: „Лили, ако не ти се тренира, можеш да си отидеш“. Казвала съм го десетки пъти и Лили се е стягала. Никога не си е отивала. Никога не ѝ е минавало наум, че такова нещо е възможно. Сега си събира спокойно багажа, взима си сака и излиза от залата. Аз излизам от кожата си. Значи това, малкото, смята, че съм така натясно, че си разрешава да отива във фасоните си докрай!

Вместо точно сега да ме щадят, то си разрешава да ме разиграва. Скачам на телефона, за да кажа във федерацията да подготвят документите на Анелия за Корбей Есон. Лили явно е чула, защото след малко се връща, оставя сака там, където е бил, и се отправя към игралното поле.

— Какво, Лили, размисли ли?

— Какво да размислям. Бях просто до тоалетната... С тази хладнокръвна и глупава лъжа Лили проиграва шанса си.

— Добре, тренирай. За Корбей Есон ще замине Анелия. Може би победителката в онзиденшния турнир все пак се надява, че ще размисля. Решила съм твърдо да загубя, но да не отстъпя. Когато казвам на зам.-председателя на ЦС на БСФС Грую Юруков, че най-вероятно е да загубя този турнир — Илиана Раева не е в най-добрата си форма, Раленкова не е оздравяла напълно, пропуснала е доста в подготовката си — но искам Лили да разбере, че няма да търпя фасони, а и не само Лили, Юруков одобрява решението ми.

— Не мисля, че ще загубиш, но дори и да стане, какво от това? Защо мислиш, че трябва само да печелиш? Ти имаш една голяма задача за годината — световното първенство, а на турнирите можеш да избираш тактика, каквато намериш за добре. Важното е всичко да е подчинено на голямото състезание.

Зная, че винаги, когато отида при него, ще намеря и пълна подкрепа, ако става въпрос за принципни положения, и добър съвет. Сега тръгнах за Корбей Есон спокойна и почти готова да видя някоя друга пред моите гимнастички.

В къщи казват, че си измислям вече опасности, за да ми е поинтересно. Как да обясня така, че да ми повярват — тръгнах със страх от загуба. Повтарях си успокоението на Юруков, че не е нужно навсякъде да побеждавам, че имам едно главно за годината състезание и всичко друго е тактика, но колкото повече приближаваше турнирът, толкова не ми се искаше да губя. Чак лошо ми ставаше, като си помислех, че този Корбей Есон, вече от толкова години български, сега можеше да бъде предаден.

Не загубихме. Първа — Илиана Раева, втора — Анелия Раленкова. Призът „Мадам Кристофи“ отново бе за мене. Попитаха какво ще кажа, ако в следващата година поканят три българки...

Илиана спечели за четвърти път купата. Тук вече я познавах, обичаха я, още с излизането на терена овациите бяха оглушителни. Момичето се постара да ги заслужи и с играта си. Анелия усети, че си връща формата, че публиката я харесва. Успокоихме се и аз, и Ани, че загубеното по време на контузията се възстановява бързо. Можех да замина спокойно за Токио с Илиана и Лили, без да се притеснявам, че тренировките, на Раленкова ще спаднат. Напротив, сега вярвах, че това момиче бе усетило силата си и нямаше да я пропилее.

Върнахме се от Корбей Есон и заварих най-приятната изненада. Лилето тренира, та пушек се вдига. В същност заминах за Франция с много добро настроение. Момичето дойде на аерогарата да ни изпрати — даде картички на мене и момичетата с пожелание за успех — така, както правеха като деца.

В Токио по правило се събира най-голямата конкуренция, която може да се събере пред едно световно първенство. Тук състезателките са поканени поименно, така че никоя не можеш да смениш. Бях решила, ако Лили продължава с фасоните си, да отида с една, не с две гимнастички, но да издържа докрай на приетата линия. Но Лили беше очарователна. Освен че, докато ни е нямало, беше тренирала повече от всеки друг път, но и настроението беше отлично — да ти е драго да го гледаш. Чудесно дете.

Тръгнах с Лили и Илиана за Токио с приповдигнато настроение. Вече не ме беше страх от никаква конкуренция. Съдийките не можаха да дадат предимство на ни една от двете българки и така — на първо място Илиана Раева и Лили Игнатова, след тях Ирина Габашвили.

Съвсем не можех да се ориентирам за състава на СССР в Мюнхен. На различни турнири се срещяхме с различни състезателки — Куткайте, Муртазаева, Лисовска, сега Томас и Габашвили — втората и третата от световното първенство в Лондон. Не се показваше само Ирина Дерюгина. От вестниците и списанията научавахме по нещо за нея. У нас много пишат за Дерюгина. Много снимки се появяват. Много повече, отколкото на нашите момичета, така че вестникарска информация не липсва, но тя почти нищо не ни казва. Научихме всичко за бащата, за майката на Дерюгина, как са се запознали, как са танцували, как живеят, кой какво обича и не обича, колко царствена, невероятна и неповторима е тяхната Ирочка. Само не можехме да видим самата Ирина. От съветските треньорки — съвсем оскъдна

информация. Хорошо, здорово... Съвсем естествено. Всеки си избира своето оръжие. В тази борба има и психологическа атака. Аз я търсех в преки двубои. Албина Дерюгина беше решила да покаже дъщеря си едва в Мюнхен.

Интересът у нашите момичета наистина нарастваше непрекъснато. Предварителната информация за Корбей Есон гласеше, че най-сетне двукратната световна шампионка ще пристигне. Затова и бях решила твърдо Илиана Раева да тръгне, въпреки че да отидеш за четвърти път на един турнир, където три пъти си била победителка, е прекалено. Знаех, че на Дерюгина в този етап мога да противопоставя истински само Илиана Раева. Макар че не бях доволна от спортната ѝ форма, знаех, че само Илиана може да се мобилизира и да надскочи два пъти себе си, ако има насреща една двукратна световна шампионка. Очаквах с интерес тази борба и ако говорех за загуба, то беше повече от яд, че не мога в момента да покажа една Илиана наистина в пълната ѝ сила. И все пак, както си говорех, че може да отстъпим, някъде дълбоко в мене си оставаше все тази надежда — Илиана ще превъзмогне всичко и види ли истински противник, ще вдигне летвата нагоре, нагоре, за да направи истински рекорден скок.

Дерюгина не дойде нито в Корбей Есон, нито в Токио. Казвах: „Ще дойде в Мюнхен. В това можете да бъдете съвсем сигурни!“ Радвах се, че когато питаха моите момичета, не казваха: „Дано не дойде“. Напротив, искаха да се срещнат точно с нея, с двукратната световна шампионка. Искане да премерят сили в пряк двубой. Това, че се бяха научили да търсят, а не да бягат от голямата битка, ме караше да се чувствам по-спокойна, по-уверена.

Когато предложиха на състезателките да си изберат с какъв уред да играят на продукцията, Раева и Габашвили избраха топката — същата топка, с която се бяха срещнали в Лондон и която вече не се играеше. Това за мене беше може би най-интересната част от пребиваването ни в Япония. И досега смятам, че една от най-издържаните композиции, които някога съм правила, е топката на Илиана. Тъкмо затова в Лондон ми беше доста криво, че Габашвили взе златния, а Илиана сребърния медал. Зарадвах се, че двете пожелаха да си припомнят този стар спор. Очаквах, макар и в една продукция, моето момиче да докаже, че съм имала право да се ядосвам някога. Габашвили игра по-добре. Публиката отиде с един тон по-високо в

аплодисментите, а Илиана не е човек, който да не усети точно публиката. Безпогрешно ухо за тази „музика“ има европейската шампионка. Така че двете си преглътнахме обидата доста мълчаливо, но и доста тежко.

И докато колежките ме поздравяваха за двете победителки, не можех място да си намеря, че на една продукция, на един уред публиката е ръкопляскала повече на Габашвили. Зная, че изглеждам фанатичка, максималистка, че в къщи ще кажат, че на мене все не може да се угоди, че вместо да се радвам, все ще намеря някаква дреболия, за която да се ядосвам.

Това не беше дреболия. То беше страх за Илиана. Можех да й простя някаква грешка, изпускане на уред, но да няма ярко присъствие на терена, друга, точно където ѝ е силата, да я победи — това вече беше последният сериозен сигнал за тревога. Нямаше нужда много да се говори. Илиана беше забелязала всичко, чувствуваше същото, затова, когато се върнахме, натисна яко педала. Ни помен от фасони. В залата влезе онова момиче, което исках да виждам във всеки от дните на тази година, която за Илиана според мене беше направо пропиляна. Сигурно изглежда много силно казано. Илиана идваше редовно на тренировки, изпълняваше плановете си, но не беше това, което исках. Беше ми необходимо да я виждам всеки ден с онази всеотдайност, която дълго време я отличаваше от всички други състезателки. Беше ми необходимо, а виждах, че не мога да я върна към онова състояние на себераздаване всеки ден, което в крайна сметка в дните на състезанието получаваше един допълнителен тласък от публиката. Опитвах се да го обясня, но виждах, че сама трябва да се стресне. Имаше прекалено много вяра в силата на чара. Доста късно видя, че Анелия действително я изпреварва.

С Лили — старите проблеми. Тренировки със сълзи, с безкрайно много „защо“ и „как“, и „не може ли“. Досадно много. Изморително. Освен това Лили често иска да ми обясни. Най-често от всичко, че този елемент е много труден и не може да стане. Аз, разбира се, ѝ казвам, че ми е известно колко точно е труден този елемент и че непременно ще стане, с колкото и сълзи да го полеем. Понякога съм много уморена и забранявам да ми се обяснява. Лили ще се пръсне от мъка.

— Нека да ви обясня. Много ви се моля, много е важно.

— Зная какво ще ми кажеш, играй.

— Не, не знаете, този път не знаете...

— Този скок е много труден и това изхвърляне заедно, със скока е съвсем невъзможно и няма да стане?

— Да!

— Добре, продължавай и нито дума повече.

Лили тренира нещастна, неразбрана. Този елемент наистина няма да стане днес. Може би утре, може би в друг ден. Дотогава момичето няма да може да ме понася. Знае, разбива се, че така е с всичко трудно, което ни се е изпречвало, но днес точно ѝ се струва, че по-трудно от това не е имало и е направо съвсем невъзможно, и аз би трябвало да видя, то се вижда много ясно, и вместо да и кажа „Добре, Лили, права си“, казвам „Продължавай“...

Сменихме три композиции на Лили — на въже, лента и бухалки, и това беше едно безкрайно ходене по мъките. Онези, които харесват повече от всичко гимнастиката на Лили, ще кажат — красиво ходене по мъките, защото наистина и с трите си композиции, а и с обръча, който ѝ остана от миналата година, Лили е чудесна. Разбира се, никой няма да знае например, че не ѝ е харесвала музиката на бухалките, че беше истински ад работата по тях.

Аз я виждах точно така — на българска музика, ритмична, бърза, динамична, а Игнатова никак не щеше да се види. Зная колко важно е музиката да ти допада, да играеш с желание и ако беше някоя от другите състезателки, щях да се замисля сериозно при посрещането на бъдещия съпровод със сълзи и сръдни, но това все пак е Лили. На нея почти не ѝ се е случвало да си хареса нещо от първия път. Може би само разработката на Чайковски за обръча. Затова сега не се безпокоя, само съм нервна, ядосана до краен предел. Толкова се зарадвах на това попадение, така добре си представях вече бухалките на Лили, че когато и тя чу музиката и вместо да се зарадва като мене, ревна, вече не знаех как ще успее да не избухна. Все пак можах да запазя спокойствие:

— Добре, Лили, кажи каква музика искаш. Ще приема каквото избереш. Ще те изчакам, помисли си...

Зная, че нищо няма да измисли, но не я питам, изчаквам, докато сама дойде да каже: „Тази музика започва да ми харесва“.

Сега, когато я питат какво играе с най-голямо удоволствие, най-надред казва: „Бухалките — и после бърза да добави — и лентата, и обръча, и въжетото... Всичко ми харесва“.

Тук, в Токио и Нагоя, не подозират, че мога да имам проблеми. Идвам с две момичета сред най-отбраните от световния елит, с две, които си поделят първото място. Чудесни момичета, чудесни гимнастички. Преди това са ме виждали с още две, които побеждават с лекота. Изобщо движа се все с победителки, очарователни, мили момичета.

— Аз съм малко нервна — казва Камо, треньорката на японките. — Понякога ме критикуват, че избухвам. На тебе може човек само да ти завижда. Не мога да си представя, че ти ще избухнеш някога за нещо. С такива гимнастички...

Тук, в Япония, и аз забравям, че имам проблеми. Никъде не ни се е случвало да се радваме на толкова много внимание. Още от летището ни поемат, та чак до летището. Разбира се, не се съмняват, че японците са организирали всичко образцово, но българското посолство не иска да останем без българско гостоприемство. Ако нещо ни липсва, ако нещо ни трябва? Нищо не ни липсва, нищо не ни трябва, но наистина е много приятно да чувствуваш това внимание. Отбелязват го и всички други делегации с малко завист и много уважение: „Вашите хора не ви оставят май без грижи, където и да сте?“ Казваме „Да, разбира се“, въпреки че не е точно така. Това е в Япония, но на нас в момента ни се струва, че наистина е навсякъде.

Случва се така, че на рождения си ден съм на продукция в Нагоя — на 200 км от Токио, и на хиляди — от София. Наистина много съм изненадана и трогната, когато получавам цветя за празника си от посолството. Някой изминал 200 км, за да донесе един букет. Така щастлива съм в този ден! Моите момичета играят така, както искам да ги виждам, така че празникът е наистина пълен.

Преводачката много тайнствено ми казва, че председателят на тяхната федерация и треньорката искат да говорят с мене. Прилича на заговор. Не мога да разбера какъв ще е този разговор, заради който трябва да се кача в една кола само с тях и да не пътувам с другите. Какво мисля? Европейските съдийки явно не харесват японския стил в художествената гимнастика. Трябва ли да го променят, да се насочат към европейската школа — към българската, да речем, или да продължат в посоката, която са си избрали?

— Нали знаете, че моето мнение няма особено значение? То не гарантира никакъв успех. В крайна сметка не съм от съдийките.

— Да, разбира се, нас ни интересува вашето мнение. Вие какво мислите, какво бихте направили, ако сте на мястото на Камо?

— Не бих тръгнала да повтарям европейската гимнастика и никоя школа. На мястото на Камо бих продължила да търся точно японското в моите японски състезателки и да се опитам да го наложа. В крайна сметка гимнастиката няма да спечели нищо, ако се повтаряме. Нейното богатство е в разнообразието.

— Вие българското ли търсите във вашите български момичета? Това точно български стил ли е?

— Да. Това е точно българският стил. Вие виждате — моите гимнастички не приличат на никои други. Съветските си носят съвсем друг облик, чехословашките — също. Така че не може да се говори за европейска гимнастика.

— Все пак нашите са много по-различни.

И това им е най-хубавото. Според мене трябва просто да си усъвършенствувате вашия стил и така да го налагате...

— Смятате ли, че художествената гимнастика трябва да се запази от влиянието на акробатиката, на спортната гимнастика?

— Художествената гимнастика може да вземе от другите спортове това, което ще я тласне напред, но трябва да си остане художествена гимнастика. Аз бих искала моите момичета да усъвършенствуват скоковете, но не смятам, че това е само скачане. За това си има друга дисциплина — скок на височина...

— На какво давате предимство — на движението с тялото или на техниката на уредите?

— И на едното, и на другото. И преди всичко на синхрона, на паралелното им развитие...

Започвам да се чувствавам малко неудобно. Дали наистина не си мислят, че зная някакви неподозирани тайни за гимнастиката, а аз им казвам съвсем обикновени неща, които сигурно и Камо знае, и всяка треньорка, разбира се. Прибирам се и малко ме притеснява категоричността, с която казах: „Да, това е точно българският стил“. Наистина ли съм тръгнала да го търся като типично български?

В последно време наблюдавам с голям интерес фолклорните танци на различни народи и с някаква особена гордост откривам все повече неща, по които българските танци не могат да се сравнят с никои други. Има нещо в темперамента, в ритъма, в тази необузданост,

което кара кръвта да кипи. Гледам танците на холандци, англичани, датчани, белгийци... Не, никъде го няма точно нашето, българското. Може би, когато търся какво има в Илиана, в Анелия, в Лили, намирам точно това, българското, предавано от поколение на поколение. Може би аз го нося в себе си и допълвам точно това, което природата е дала на българката. Така че няма защо да се безпокоя от тази категоричност. Да, наистина чисто български е този стил на нашата художествена гимнастика. Усетила го е Жулиета, продължила съм го аз, без да съзнаваме и двете в колко дълбоки води нагазваме и все пак уверени и двете, че ще изплуваме, че някакво умение се е пренесло през вековете в кръвта, в паметта, в усета.

Как се е родила, как е продължила, как се е утвърдила българската школа? Бих искала наистина да срещна човека, който ще отговори точно на един такъв въпрос без отговор. Ние сме народ, който все бърза да навакса пропуснатото от едно петвековно иго. Не можем да се опрем на традицията, която бавно, трайно създава умения, навици. Ние все търсим изпреварванията. И то не какви да е, а непременно главоломни, фантастични, така че да няма съмнение, че сме изпреварили наистина. Тази наша жажда да наваксваме е забележителна.

Сега, като се вгледам по-внимателно в композициите на моите момичета, виждам, че все едно на коя музика са поставени — на Петко Стайнов или на Мусоргски, на Гершуин или на Чайковски, все е български ритъмът им, каквото и да играят, личи си, че българки играят. В Канада, в Испания, в Холандия, в Австрия имаме български треньорки. И те се мъчат, без да разберат, на канадски, испански, холандски и австрийски момичета да дадат български облик. То идва и при тях някак несъзнателно, но не се получава. Ливия Меделонски носи нещо румънско на момичетата от ФРГ, но и тук има разминаване. Колкото повече мисля в тази нощ след разговора с японците, които може би са очаквали да разкрия някои важни тайни, толкова повече „тайни“ откривам в себе си.

Връщам се от Япония и ми се струва, че имам сила планини да съборя, планини да издигна. Стига да срещна от другата страна същото настроение. Срещам го. Религиозните хора биха казали — осени ме благодат божия. Не зная каква е тази нагласа на религиозния човек, който изпитва удовлетворение, успокоение от „благодатта божия“. Не

зная точната дума, която ще предаде щастието ми от затишието в нашата зала. Не зная чия благодат ме е споходила, откъде се е изсипало това благоволение, но не смея дори да се зарадвам както трябва. Илиана, усетила студенината на токийската зала, гледа като че с презрение на прочутия си чар и търси утеха в работата. Лили, разбрала каква е силата на една седмица само яка мобилизация, е неузнаваема. Ани, благодарна, че се е отървала така леко от контузията и няма да бъде Ани глупачката, която си е пропиляла шансовете, направо хвърчи по залата. Трите работят, надпреварват се, чувам закачки, „закани“, чувам, че Лили казва:

„Този елемент ми го показва Ани, бил повече за мене, отколкото за нея“. Правилно е преценила Ани. Точно за Лили е това, което е измислила... Звездни мигове на треньора. Не смея дори да се зарадвам както трябва. Не зная докога ще продължи.

Това са дни на отдих. Кратки, в същност пълни с работа, но когато работата върви леко, с настроение, за мене това е най-голямата почивка. Истинската.

Вярна на стародавното българско — много добро не е на добро, чакам да се разбие с гръм и трясък това разкошно розово време. Защо не мога да се зарадвам като хората, без да си мисля за после? В такива дни, когато всичко в залата върви, както в мечтите съм си го представяла, съм препълнена с нежни, ласкави думи, които остават някъде в мене, разбира се. Моите момичета никога не ги чуват. Не ги казвам гласно. Те са една ненаказана, но огромна благодарност.

* * *

Много често спорим с Нешка. Ето това е случай, в който направо не изтрайвам. Уж се заричам само да записвам каквото казва, а каже ли нещо такова, направо кипвам. Хиляди пъти съм повтаряла, че добрата дума е нужна всекиму. Нека да ми повярва. Зная го много добре. Аз работя в редакция, в която са само мъже, и много често ми е криво, че съм по кавалер от тях. Никога не пропускам да кажа и лошото, но и хубавото, което са направили моите колеги, а когато на тях дойде ред да правят оценки, им се свиди добрата дума. На мене, дете съм станала на толкова години, че чак ме е яд да кажа на колко, ми докривява, когато „забравят“ да отбележат някоя сполука, с която съм особено горда.

Какво цеди през зъби това нейно толкова рядко „Добре!“, когато е препълнена с нежни, ласкави думи? Достатъчно са дните, в които е строга, взискателна. В такива като тези, които тя нарича розови, може да се отпусне и по-щедро да ги похвали. Казва: „Ще ми се качат на главата“. Ами рискувай, дори да ти се качат на главата. Ти поне можеш да се справиш с това.

Стефан Стефанов, този млад артист, който помогна на Нешка за подчертаването на акцентите, казва, че в началото дошъл в залата на Нешка, защото му се сторило, че това е единственото място, където, истински се работи. Софиянци го посрещнали радушно, но „малко встрани от проблемите“! И ето че точно в такъв период, в който му казвали, че е много талантлив, но му показвали, че е почти излишен, той попаднал в залата на Нешка Робева. Първото нещо, което го поразило, било точно това, че в тази зала се работи. И то не как да е, а непременно над световно равнище. Това било първото, което го увлякло. После дошло любопитството, какво тласка тази жена към такива размери на трудоспособност. Удивително му се струвало това, че ако пътуват за другия край на света след обяд, тренират сутринта, ако се връщат от дълъг път сутринта, след обяд са в залата. Струвало му се, че някакъв амок я гони Нешка.

— Много време трябваше да мине — казва Стефанов, — докато разбере, че в основата на цялата тази неистова работливост стои

страхът. Просто да не повярваш. Страх да не изостане, страх да не я изпреварят, страх да не би да пропусне да даде нещо много важно на тези нейни момичета. Световното първенство ме завари в Сатиричния театър. И бях изненадан да видя разплакали тези мъже, които с всичко се шегуват, хора, които като че търсят повече лица на живота. Изглежда на всички ни е било страшно необходимо да видим как се издигат три български знамена. По едно време ми се дощя да им кажа:

„Знаете ли, че този невероятен празник ни го поднася една жена, която страшно се страхува“. После си помислих, че то е дълго за обясняване. Ще разваля магията. Как да обясня, че стократно повече я уважавам за това, че разкрих тайната ѝ — основна движеща сила у тази млада жена, която ни изглежда ярка, силна, монолитна, е страхът. Страхът, че държи в ръцете си национално богатство — своя и на своите момичета талант, и няма право нищо, нищичко от него да пропилее... Така дойде и републиканското първенство, което очаквах с толкова интерес. Искях да ги видя трите най-сетне изправени една до друга, изправени една срещу друга. Ще стане шампионка тази, която не трепне, не сгреша. Тази, на която издържат нервите. Защото това вече щеше да бъде наистина голяма битка на нерви. Абсолютната европейска шампионка Илиана Раева, вицешампионката Лили Игнатова и победителката в четири международни турнира в последните месеци Анелия Раленкова. Искях да видя и нашите съдийки, как ще приемат Ани.

Това беше първото състезание от много време, на което бях истински щастлива. България имаше три републикански шампионки! Никоя не трепна, не сгреша, играха силно, ярко, мобилизирано. Искях само едно — така да играят в Мюнхен. В пресата се появиха обвинения — как така три шампионки, как не могат да излъчат една. Къде направо, къде между редовете се даваше предимство на Раленкова. Аз повече от съдийките не можех да искам. Страхувах се, че няма да я оценят, че тук пак ще я оцетят, че ще огорчат момичето, след като се беше радвало на толкова много победи в чужбина. Бях им благодарна, че я поставиха до другите две, вече с име, със свои привърженички и на съдийските маси. Бяха я изравнили с Илиана и Лили, когато тези двете не грешаха, играха в шампионски стил. Какво повече можех да искам! Освен да се повтори в Олимпиа хале.

Интересно беше друго. Тези три мои момичета, които само преди един ден не можеха да мислят за нищо друго, освен всяка да победи другите две, сега приемаха това изравняване с огромна радост. Изглежда освен огромното желание е имало и огромен страх и сега се успокоиха. Изненадаха ме, когато излязоха за награждаването с бяло, зелено и червено трико, така че на върха на почетната стълбичка се очерта българският триколюбор от три щастливи момичета. Така и не разбрах чия е идеята. Смят се, казват — на трите.

Съжалявах безкрайно, че трябваше да наруша този толкова хубав празник. Това, че бях толкова доволна от играта им, не можеше да ми попречи да накажа Раева и Раленкова още в деня на, победата за превишени килограми. Искях да сме наясно — никакви победи не отменят това мое изискване. На състезание не бива да се виждат никакви излишни грамове по моите гимнастички.

Илиана и Анелия нямаше да заминат за Кил, където всяка година отборът на „Левски-Спартак“ отива на една „гимнастрада“. Момичетата обичат това пътуване, защото е само демонстрация, защото получават овации без съдийски оценки, защото е една малка почивка в голямото напрежение, което ги съпровожда през цялата година. Трябваше да се сърдят на някоя излишна вечеря, на някоя кока-кола, на някой сладолед. Не зная точно на какво, но съвсем сигурно сега се сърдех на мене. Лично аз предпочитам да отидат в Кил — и заради това, че обичат това пътуване, и затова, че там винаги ги посрещат възторжено, а знаех, че сега точно възторгът на публиката им е много необходим, но никак не можех да си затворя очите, когато са си разрешили да се явят на състезание, на републиканско първенство в такъв вид.

Идват и тези четиринадесет дни на почивка, които за тях сигурно са много хубаво време. Аз съм страшно притеснена. Изглежда у мене това е някакво болестно състояние — този страх, че ако не тренират две седмици, ще отидат страшно назад, другите през това време ще ни изпреварят. Поддържам се, разбира се, с разумни доводи — другите сигурно също почиват. Ако не точно в тези четиринадесет дни, сигурно преди, сигурно след това, но едва ли някой кара все пак на нон стоп.

Оказва се, че няма за какво да се притеснявам. След почивката идват с онзи глад за игра, който обичам повече от всичко. Бързат да се

заловят за едно, за друго, да опитат всички уреди, като че и у тях е имало от този страх, че нещо са загубили през това време, та искат да се убедят сега, че всичко е наред.

Отиваме на лагер във Варна. Получаваме покана да гостуваме на курсантите от Военноморското училище. Адмиралът предлага да си обявим съревнование. Ние да станем световни шампионки, те — републикански първенци в строевата подготовка на деветосептемврийския парад. Приемаме, разбира се. Искаме ли да видим на видеозапис тяхната готовност? „Не, не на видеозапис — казва Илиана, а на живо.“ Адмиралът дава команда и след това наистина гледаме един чудесен парад. Чувствуваме се много притеснени, най-много Илиана, обясняваме, че сме се пошегували, но те пак казват, че на курсантите ще им бъде приятно да направят парада си пред такава публика. Ето ни като кралски особи с целия церемониал. Командирите казват, че след няколко дни в Деня на силата и красотата цялото училище ще дойде да гледа продукцията на бъдещите световни шампионки така, както ние сега сме видели репетицията на бъдещите републикански първенци. (Те също си удържаха обещанието и наистина станаха първи, получихме телеграма.)

В Деня на силата и красотата много съжалявах, че имаме вече толкова възторжени приятели в този град, а се излагаме пред тях. Вентилаторите дръпнаха така лентите, че това вече беше пародия на гимнастика. Напразно се опитвахме да обясним, че така не може да се играе. Уредите се носеха в някаква друга посока. Хората се чудеха какво става с известните гимнастички. Добре, че Илиана съобрази да покаже какво става. Преди да започне играта с обръч, го поддържа малко, за да видят всички как го люшка течението, засмя се, повдигна рамене, нещо като „Какво да се прави“, засмяха се и в залата и като че си отдъхнаха хората. Нищо им няма на известните гимнастички. Просто не бяха съобразили, че в цялата тази програма — танци, песни, хора, ще се появят и момичетата с тези толкова ефирни, капризни уреди. Илиана даде знак за музика, започна и успокоена, че са я разбрали, успя да се справи с вентилаторите и да продължи с настроение. Моето настроение никакво го нямаше. Що съчувствие събрах в този Ден на силата и красотата! Чувствувах се като умряла, която оплакват така, пред очите й...

И ето че веднага след това дойде един турнир в Норвегия, където трите направиха нещо, което допреди няколко дни смятах за невъзможно. Играха по-силно, отколкото на републиканското първенство. Илиана направи една случайна грешка на въже и така остана зад Анелия и Лили, които си поделиха първото място. Ето че и тук съдийките вече трудно даваха предимство на някоя от тях, когато не грешат.

Илиана се притесни много от грешката си, а за мене това беше първият турнир през тази година, на който истински я харесах. Вярно, бях доволна от нея и на републиканското първенство, но това тук беше съвсем друго. Не ме интересуваеше грешката. Нещо у Илиана се събуждаше. Нещо само нейно. Видях отново онази силна Илиана, която може да се хвърли цялата в една битка.

Наближаваше световното първенство и България имаше силна тройка. По-силна никой никога не бе имал. Можех да бъда горда. Но спокойна не бях. Тревожеше ме нещо. Тревожеше ме едно разминаване.

РАЗМИНАВАНЕТО

Това: „Как мога да ви вярвам, другарко?“ — беше казано по повод на контролното състезание на 6 септември. Класирането — Раева, Игнатова, Раленкова. Бях наредила всичко да се заснеме на видеомагнетофон, да разгледат подробно записа и да дойдат у дома за разбора.

Казвам:

— Най-добре игра Ани.

Двете мълчат, не възразяват. Не зная колко ми вярват, но не могат да обидят Ани с недоверие. Продължавам:

— Илиана, ти победи, но не съм доволна. Не ми трябва такава победа. Игра лошо. И макар че не е прието за победителката да се говори така, игра безобразно лошо.

— Не.

— Какво не?

— Играх даже много хубаво. Как мога да ви вярвам, другарко, когато дойде другарката Батова да ми каже, че се е разплакала. По-красиво нещо не била виждала. После дойдоха и други да кажат, че са плакали от възторг.

— Ти видя ли видеозаписа?

— Видях.

— Хареса ли ти?

— Хареса ми.

— Какво ти хареса?

— Всичко!

— И залитанията, и пристъпванията, и онова нахлузване на обръча, и нечистият рисунок на лентата... И това ли ти хареса?

— Как мога да ви вярвам, другарко, като толкова много хора ми казаха, че съм играла изключително силно?

— Не те питам колко много са плакали. Питам те видя ли видеозаписа, видя ли си грешките? И не зная как можеш да ми вярваш, но ще трябва точно на мене да вярваш.

Лили стана победителка на „Студентска трибуна“ и когато казвам, че не съм доволна от играта ѝ, че Илиана е направила грешка, защото е рискувала с един нов, много труден елемент на лентата, но иначе през цялото време е била по-силната, истинската победителка, Лили не казва „Как мога да ви вярвам?“, но повдига презрително рамене, което означава: „Нешка кога ли е била доволна, та и сега! Първа съм, от всички страни ме поздравяват, добре ми е, щастлива съм, само тя недоволна!“ Казвам и това, че треньорките от другите страни не са пропуснали да отбележат — спаднала е Игнатова, има лоша постановка на краката. Казвам ѝ:

— Джапаш, Лили, точно това искаха да ми кажат, но от деликатност се изразяват не по-деликатно — лоша постановка на краката! Джапаш и замазваш. Не ме интересува победата ти. Искам да играеш хубаво, пълно, силно. Ти и другите. Не искам никоя от вас да си прави сметки за титли и медали. Тази, която ги прави, ще загуби. Пестиш ли се на тренировките, пестиш ли се на състезанието, публиката го усеща. Не зная как, но го усеща. Повярвай ми, дете! Зная го от времето, когато съм се състезавала, зная го и сега. Усещам го и това, което повече от всичко ме разстройва, е някоя от вас да излезе да играе и да ѝ ръкопляска от учтивост. Не мога да се зарадвам дори ако за безпогрешна игра съдийките са дали златния медал.

Лили ме гледа, мълчи, все едно, че говоря на старата си шапка. Колкото е приказлива на тренировките, толкова се затваря в подобни случаи. Зная, че като се прибере в къщи и каже, че Нешка не е харесала играта ѝ, майка ѝ и сестра ѝ ще кажат, че нищо по-хубаво не са виждали и са плакали и пр. Без да драматизирам — срещу мене в такива случаи са майките, бащите, възторжената зала, та дори и специалистките, които плачат от възторг. Къде по-приятно е да чуеш, че хората не са виждали нищо по-хубаво от тебе, отколкото да ти мърмори тази вечно недоволна треньорка: „Джапаш, залиташ, замазваш, пестиш се, пресмяташ“...

„Внимавай да не те намразят“ — казва Иван Абаджиев. Как да внимавам? Него обичат ли го? Не искам да го питам, за да не изглеждам като Илиана, когато ми задава този въпрос. „Как да ви вярвам, другарко?“ Не искам да кажа: „Как да ви вярвам, другарю?“ Не искам да попитам какво прави той, за да го обичат състезателите. Зает с това да побеждава, треньорът трудно постига идеалното равновесие.

Зная, разбира се, че Абаджиев ме предупреждава с грижа, с желание да ме предпази от това толкова неприятно нещо да ме намразят. Разбира се, много искам да ме обичат и зная, че това е съвсем невъзможно в момента, когато казвам на победителката: „Игра безобразно“. А на нея в ушите ѝ още кънти възторжената зала.

Има и нещо друго. Нашата зала ги обича, радва им се. Някои грешки мога да видя само аз. Тук само аз. Спомням си, веднъж Златка Бончева каза: „Добре, че започна разбора веднага. Тъкмо бяхме готови да се нахвърлим с поздравленията, а като те слушах, се изненадах колко неща не съм видяла“. На международни турнири, на големи състезания треньорки и съдийки ги гледат не така възторжено. Непредубедени, безпристрастни, а понякога и малко враждебни очи ги следят. Там не плачат от възторг, а търсят повече грешките. Ако искам моите момичета да бъдат неуязвими, трябва да понеса тук киселите им физиономии, когато всички ги харесват и само аз не. Не мога да си разреша да изпадам във възторг, когато виждам грешки, които ще видят чуждите, търсещите грешки очи. Приемам и риска да ме намразят и все се надявам, че това ще са временни настроения, които отшумяват. Все идва момент, в който ще разберат какво точно съм искала да кажа с всички тези забележки.

На балканиадата в Серес играха лошо. Казвам по едно време на Лили:

— Не те ли е срам! Да играеш въже и да не ти ръкопляскат. Не усещаш ли, че публиката повече Кордуш хареса? Лили е готова да ми върне топката:

— На това въже никога не са ми ръкопляскали... Излиза, че съм ѝ поставила такова „смотано“ въже, че какво да ръкопляскат хората. Не, че Лили е играла лошо днес, разбира се. Къде ти! На Лили просто ѝ е невъзможно някога да види вината в себе си. Не зная дали си спомня, след като ми го е казала, че не е вярно, че точно това въже е предизвикало истински възторг в други зали. Не зная дали си е спомнила и после, когато в Мюнхен стана световна шампионка на „това въже“.

И все пак най-дълбоко от всичко ме е засегнало недоверието на Илиана в Норвегия. За мене тя беше първата, независимо от тази случайна грешка. Толкова силно не беше играла през цялата година. Бях истински щастлива за нея, а тя се смачка, че е трета. Ето тук точно

рухна Илиана. Точно когато имаше най-много основания да се изправи и да продължи с високо вдигната глава. Казвах ѝ го. Вярвах го с всичко, което има у мене-като опит, знания, усет. Казвах ѝ го и Илиана не каза „Как мога да ви вярвам, другарко“, но беше пречупена, невярваща, гледаше ме разсеяно, думите ми не стигаха до нея. Тогава се разстроих — повече, отколкото когато не ми вярваше, защото жените били плакали от възторг. Онова може и да е било инатене и желание да брани доброто настроение, което носи победата, това тук беше вече недоверие.

Казвам ѝ „Илиана, знаеш ли, че от цяла година ти точно сега ме зарадва истински“, а Илиана седи пред мене с празен поглед. Сега тя вижда само едно — на първото стъпало са застанали Лили и Анелия, а тя, самата Илиана Раева, е на третото. Това за Илиана е непоносимо. Чувствувам се безпомощна. Нещо се разклати почвата под краката ми. Само да не си помисли, че я успокоявам! Те трябва да са разбрали все пак, че никога никого не успокоявам. И тогава, когато разплакали треньорки подсмърчат от възторг, а аз съм недоволна, и тогава, когато съдийките са те пратили на трето място (впрочем съвсем правилно, грешката си е грешка), а на мене ми харесваш за пръв път през тази година, независимо от всичките ти победи до момента. Магията на победата е по-силна от всичко, което мога да кажа. За пръв път Илиана постави едно класиране над моята оценка. Или поне на мене така ми се струваше.

Спирам се повече на Илиана, въпреки че проблемът за съжаление е с по-широк обхват, защото точно тя до Амстердам повече от всички беше изпълнена с вяра. Не си спомням нито ден, нито час, нито частица от секундата дори, в които Илиана да се усъмни, че всяко движение, всяка музика, всяка композиция, които съм ѝ избрала, са възможно най-добрите за нея. Впрочем тя и сега не се съмнява в това. Беше започнала да се съмнява, че моето мнение може да бъде поставено над едно класиране. Изживях го болезнено, не от честолюбие, а заради самата Илиана. Мислех, че е много важно точно в този момент да ми вярва.

И като капак — заваляха една след друга бедите. Илиана се контузи. В Астрахан загубихме от отбора на СССР. Не това ме притесни. През цялата година от всички международни турнири имахме две загуби — от Бошанска в Прага и от отбора на СССР в

Астрахан. Не бе толкова страшно. Мислех, че имам съвсем реална представа за съотношението на силите. Единственото, от което истински се безпокоех, бе да не рухне моята крепост отвътре. В момента трите бяха готови за световни шампионки. Ако са здрави, ако издържат психически, ако играят с пълна сила, няма кой да ги бие. И все пак много „ако“. В Серес на балканиадата спечелихме, разбира се, всички медали, но точно там, а не в Астрахан бях нервна. Не ми трябваха медали, не ми трябваха такива победи, когато се влачеха вяло по терена...

Получаваме жребия и започва обичайната предстартова треска. Всяка от трите вижда неблагоприятното в жребия, въпреки че всяка би трябвало да види и своя шанс. Опитвам се да кажа, че по-добро, разбира се, не биха могли да очакват, и се спирам по-подробно на шанса. Всяка има добрите страни в този жребий, стига да съумее да се възползува. Слушат ме, усмихват се накриво. Да, разбира се. Аз самата почти осъдвам нощ след нощ, взряна в тези стартови листи, и също съм недоволна. Първа от първия ден Игнатова, последна Раленкова, втория — Игнатова трябва да завърши от силните...

Предпочитам последна да е Илиана, тя умее да даде блясък, да завърши истински една такава битка, а то — дебютантката. Ще трябва да я изолирам до края на състезанието, да няма достъп до нея никой, да я накарам да мисли само за своята игра. Ще трябва да успокоя Лили, която е най-разстроена. Когато си мисля за Лили, си казвам, че предпочитам Илиана да започне битката. Стабилен боец, където и да я поставиш, е добре. А сега трябва да тръгна напред точно с Лилето, дето се разкисва просто пред очите ми с часове...

Продукция пред софийската публика. Последната преди заминаването. В залата не може да се диша от народ. Дошли хората да ги изпратят, а те грешат. Само Анелия продължава да държи висока спортна форма. През цялата година. Оказва се, че може. И е по-добре. Зная сега колко много се говори в тези дни преди заминаването. Претренирала ги е Нешка, бяха добре през цялата година и ето, точно преди заминаването, точно преди световното първенство започват да грешат. Изпускат уредите там, където никога не са ги изпусkali.

Не ме интересува кой какво говори. Сега имам друга грижа. Трябва да овладее положението. Да успокоя тази тройка, която само преди двадесетина дни ми се виждаше най-силната, която някой някога

е имал. Това, че изживяват предстартовата си треска точно на последната продукция пред софийска публика, е много неприятно, но не е най-страшното. Важното е да се пресече кризата навреме, а много време не остава. Някакви си пет-шест дни.

Последните тренировки в зала „София“ са направо кошмарни. Илиана казва, че трябва да ѝ вярвам и да я обичам. Иначе крачка не можела да направи.

— Добре, Илианче, вярвам ти и те обичам. Тренирай, моля ти се, както умееш, на пълни обороти. Не остава никакво време.

— Как го казвате само! Звучи като „Не ти вярвам и не те обичам“. Толкова сте намръщена, а аз наистина не мога крачка да направя, ако не ми вярвате съвсем истински...

В друго време от годината ще ѝ кажа да не се лигави и ще я изгоня, но това са последните дни пред големия старт и зная, че Илиана не се лигави. Просто е много напласена, много изнервена, напрежението е голямо, момичето може би сега истински се сеца колко е пропуснало през годината и колко трудно ще бъде в Мюнхен. Трябва да бъде ласкава, не намръщена, въпреки че и аз съм напрегната, и нервна, и крайно неспокойна. Ето ти нов пробелм — трябва да кажа „Вярвам ти и те обичам“ с такъв тон, който да я успокои. Трябва някак да го намеря, да го измъкна от себе си точно този тон...

Лили реве, та се къса: „Защо тренираме още по план?“ Някой пак е ограмотявал Лили по треньорските проблеми. Интересно е как ще ми предложи точно да водя тренировките си, но нямам време да проучвам сега този въпрос. Лили не тренира, а се влачи по терена. Това, което в нормално време прави за час-час и половина, сега се проточва четири-пет часа. Казва, че никога няма да изиграе без грешка тези бухалки, никога не ги е играла без грешка и сега в Мюнхен, разбира се, пак ще греши. Вайка се, че все „на това място“ грешала. Не мога да разбера за кое точно място става въпрос, защото почти няма място, на което да не греши, а преди десетина дни можех да я пусна да играе бухалки със затворени очи. Толкова сигурна, толкова силна беше. Бухалките са първият уред, с който нашият отбор трябва да започне в Мюнхен своето участие. Бухалките на Лили Игнатова! Лесно е да се разбере защо този неин ужас ме влудява.

Мисля, че изчерпвам всичките си запаси от доброта. (Зная, че ще кажат — то пък едни запаси. Нищо, няма значение.) От търпение.

Всички меки методи на убеждение, докато накрая кипвам:

— Ако утре ти не играеш бухалките без грешка и с усмивка, ние с тебе няма да заминем за Мюнхен. С такава ревла не тръгвам!

Много късно, след като всичко е минало, ми идва наум, че едва ли някой би ми разрешил да си стоя в София и да чакам усмивката на Лили, но тогава изобщо не мисля, че някой може да ми забранява.

Тренираме до обяд, в три заминаваме. Лили пристига, подута от плач. Започва. Бухалките се разхвърчават по всички посоки. Лили плаче и нарежда: „Аз казах ли, че тези бухалки якога няма да мога да ги изиграя без грешка!“

Във всичко това — безкрайно обвинение към мене, че съм й направила толкова сложни бухалки, че просто не могат да се изиграят. Като, че съм ги измислила в последните три дни, за да изтормозя горкото дете. Като че това не са същите тези бухалки, които предизвикваха фурор навсякъде, където ги показва в пълната им сила очарователната Игнатова. Но сега не е време да се обиждаме. Очарователната Игнатова е така разкисната, че да ти е жал да я гледаш. Не е време да се сърдя, че се нахвърля върху хубавата ми композиция. Представям си, че така ще започне за българския отбор Световното първенство в Мюнхен — с бухалките на Лили, които хвърчат по всички посоки (и главно извън терена), и настръхвам. Спомням си как заплете в Амстердам въжетото, макар че на тренировките го играеше без грешка. Без мисъл за грешка. А сега какво ще стане? Втриса ме, като си помисля само.

Идва колата да вземе отбора за аерогарата. Казвам: „Тръгвайте, ние с Лили си оставаме тук, докато изиграе бухалките без грешка и с усмивка. Когато успее. Може днес, може утре, може в друг ден, а може и след световното първенство“. И сега, в този момент, и наум не ми идва, че ръководството на БСФС няма да ме остави да чакам усмивката на Лили. Може би точно това — пълното отсъствие на мисъл за реалността — е стреснало Лили. В този момент всичко у мен е концентрирано само в това — че нито аз, нито Игнатова ще мръднем от тази зала, докато момичето не си изиграе бухалките без грешка с усмивка. Не зная, не мога да го обясня откъде идва тази абсолютна категоричност в такива моменти, но за мене тогава по-важно от всичко е било да накарам Лили да се върне към нормалната си игра.

Отборът тръгва. Оставаме двете с Лили в залата. Става изведнъж много тихо и Лили като че си спомня как ги е играла тези бухалки без грешка. „Добре — казвам. — Сега без грешка я с усмивка.“

Може би е трябвало да тръгнем при първото изиграване без грешка. Ако беше сгрешила, когато поисках и усмивката, трябваше да останем за другия ден, а може би и изобщо да не заминем...

Това е мисъл, която ми минава чак после, на път за аерогарата. В момента не мога да отстъпя ни на косъм от изискванията си. Искам и усмивката и толкова. И ето го Лилето усмихнато, изиграва всичко според мене за 9,80. Можем да тръгваме. Пристигаме на аерогарата в последния момент, когато казват: „Последно повикване“. Сега вече мога да се усмихна и аз. Момичето вече знае, че може, ще трябва да е забравило, че е грешило... Мисля си, че прекалено много го обичам това дете. Прекалено много, щом мога, десет минути след като ми е късало нервите, да забравя всичко...

В самолета си спомних, че на последния турнир в Норвегия Ливия Меделонски, треньорката на отбора на ФРГ, ми каза, че нейното мнение, а и мнението на техните специалистки е, че световна шампионка ще бъде Анелия Раленкова. Гледали, наблюдавали през годината всички гимнастички и такава точно, толкова готова за титлата никоя не била. Миналата година Ливия казваше, че много се надява, когато световното първенство бъде в Мюнхен, някоя от техните гимнастички да вземе медал. Та Кармен Ришар беше световна шампионка в Испания, когато не участвувахме ние и другите гимнастички от социалистическите страни. Все пак е нещо, което трябва да се помни, нали? Сега Ливия не говореше за никакви медали.

— Много ти е силна тройката — казваше Меделонски — но от Раленкова не е по-силна никоя друга сега.

Мислех си, вече когато потеглих за Мюнхен, ако има някаква справедливост, световна шампионка ще бъде наистина Анелия Раленкова. Ако поне веднъж съдийките по художествена гимнастика могат да бъдат справедливи докрай, да не се влияят от досегашните титли и медали и да гледат само точно сегашната игра — абсолютната шампионка ще е Анелия...

Не зная защо бях така уверена, че Ани няма да сгреша. Вярно, игра силно през цялата година, но все пак бе дебютантка, за пръв път стъпваше на истински голям подиум. И Лили побеждаваше преди

европейското, а започна с грешки. Все пак първото голямо състезание не може да не даде отраженде. И както слушах от всички страни тези опасения за Ани, така бях и абсолютно сигурна, спокойна за нея.

Нейната предстартова треска мина като че много по-рано. При последното контролно състезание, когато трябваше да се определи окончателно съставът, една малка грешка на Анелия можеше да я ликвидира. Аз бях толкова нервна, че не можех да се понасям. Ани запази спокойствие и това реши въпроса. Беше единственото състезание през годината, в което Раленкова игра предпазливо, само с мисълта да не сгреша. Оттук нататък за нея вече нямаше проблеми. Подготовката си казваше думата и в тези последни дни преди състезанието. Единствено тя понесе спокойно и жребия, и последните продукции, и последните тренировки. Не искаше да я обичам и да ѝ вярвам, не питаше защо тренираме по план, а не без план, не плачеше, не се тръшкеше, че са ѝ прекалено сложни, прекалено трудни композициите, въпреки че бяха най-трудните, които някоя гимнастичка в света имаше. Тренираше спокойно, зряло, играеше с огромно удоволствие дебютантката.

И ето го зад гърба ни този познат път. Същия, който изминах с Илиана за Лондон, с Лили за Амстердам, с Ани за Мюнхен. 1979 г. беше посветена на дебютантката Илиана Раева. В Лондон тя остана четвърта, на пет стотни зад медала в многобоя, стана шампионка на бухалки с гръм и трясък, сребърна медалистка на топка. Бях неизказано щастлива от успеха на моето малко, храбро момиче, което за пръв път стъпваше в такава голяма битка и показа, че умее да се бори като зряла гимнастичка.

1980 г. беше посветена на дебютантката Лили Игнатова. Направих всичко, за да може да се види и хареса гимнастиката на Лили, преди да я заведе на първото ѝ голямо състезание — европейското първенство. Едновременно правех всичко, което ми бе по силите, да израства като гимнастичка. В Амстердам имах абсолютна европейска шампионка — Раева, и вицещампионка — дебютантката Игнатова. Бях горда с моите две момичета.

1981 г. беше посветена на Анелия Раленкова. Стараех се през цялото време да дам шампионска подготовка и на Илиана Раева, и на Лили Игнатова, да налагам заедно с Анелия и Диляна Георгиева, да правя това, което е по силите ми, за Даниела Грънчарова. Тук беше

най-трудно, трябваше да се поставя всичко на нови релси, а при двувластието, което ми наложиха като компромисно решение, всичко се оказа много по-сложно, отколкото в началото си го представях. Непрекъснато трябваше да мисля за всяка промяна — точно колко деликатно трябва да стане, за да няма обидени. А мене дипломатията ме изморява повече от всяка работа.

И все пак основната ми грижа през годината беше Анелия. Искях да изведа на преден план всичко, което има в това момиче на този етап от неговото развитие, и да му дам нов тласък за преминаване в един нов етап. След много смени на композициите с нея вече се работеше много леко. Тренировките ми доставяха изключително удоволствие. Ани приема всяка нова идея с ентузиазъм, доразвива я, търси нещо свое, идва, светнала от радост, че е открила някой нов елемент. Трупахме и двете толкова сложни, ефектни елементи, че когато съставях композицията, вече ми беше жал да изхвърля каквото и да е. А освен това този непрекъснат страх, че нея все искат да я изместят, ме караше да не я щадя, да не мисля колко трудно ще ѝ бъде. За мене беше важно едно — да е безспорна. Да няма никакво колебание, когато се определя съставът. Да не допусна Ани за трети път да остане зад борда.

Когато в първите месеци настояванията да се откажа от нея станаха много масирани, си спомних две неща, които, освен че подсилваха желанието ми да я наложя, ме караха и да мисля, че просто нямам право да изоставям точно състезател като Анелия. Преди последното контролно за Лондон ги бях пратила за пет дни на почивка на „Щастливеца“. Всеки ден Ани слизаше с автобуса да си „вземе“ тренировката. Бях и изненадана, и много трогната.

— Ани, защо идваш, нали сте на почивка?

— Много лесно излизам от форма...

Това беше вярно — бързо наваксва, но и лесно излиза от форма. Такова огромно е било желанието ѝ да участва в Лондонското първенство. И въпреки това понесе обидата да бъде отстранена мълчаливо. Революционно настроена беше Илиана. Беше готова да не участва и тя на световното първенство, но да защити принципа, да защити правото на Ани, правото на Лили. Такова е било огромно желанието на Анелия да играе в Лондон, но не прие да играе на мястото на Валентина.

Веднага след Лондон побързаха да я изпратят към ансамбловото. Златка Пърлева настояваше, че точно Анелия ѝ била необходима. С мене тогава и без това много не се съобразявах, трябваше да я изпратя. Момичето отиваше на тренировките в залата на „Славия“ и бързаше да дойде и на нашите тренировки. Не искаше нищо да пропусне. Преуморяваше се. Започнах да се страхувам да не се разболе. Настоявах да напусне ансамбъла. Твърдых, че Анелия е родена индивидуална състезателка, че има изключителни качества, но трябваше да мине доста време, докато чуят. Мисля, че повече от всичко ги убеди това, че след тренировките на ансамбъла Ани тичаше в нашата зала.

Сега, когато препрочитам бележките си за налагането на Раленкова, всичко изглежда много по-леко, по-оптимистично. Макар че единствената ми грижа, когато си припомням, е да кажа всичко точно, да бъде искрено, почувствувано... Просто не мога да разбера как така съм забравила за онзи постоянен страх, в който се движех доста месеци. Когато след Амстердам спорът се поднови, се изплаших наистина сериозно за Ани, да не се повтори това, което за мене беше пълен кошмар — убиване на самочувствието като при Тереза. Успехът ме накара да забравя страховете си. Всичко изглежда като че въпрос само на моето добро желание. Решила съм да посветя годината на Анелия, да я наложа. Решила съм, направила съм го, успяла съм. Сама съм изненадана, че всичко изглежда толкова просто, толкова логично. Настоявали са да се откажа и това ме е амбицирало — и ето че Анелия натрупва в композициите си повече трудни, ефектни елементи, и дава една съвършена шлифовка на детайлите, и играе разкошно... Звучи почти като покана — отричайте ми състезателките, амбицирайте ме, аз ще ги правя световни шампионки. Не, не е така просто. Това е някакъв ненормален разход на енергия, на нерви.

Анелия е някакво голямо изключение. Това, че не я смачкаха толкова настойчиви отричания, за мене е едно чудо. Винаги съм мислела (сега повече от всякога), че най-добрите в света състезателки трябва да получат преди всичко самочувствие в собствената си страна. Не бива който разбира и който не разбира да раздава с лека ръка съвети.

Старала съм се през цялото време да скривам от Ани, че нея „съдийките не я харесват и няма да я приемат“, че трябва да изоставя

подготовката и. Но много са пътищата, по които такава информация може да стигне до състезателя. Не всичко зависи от моето желание за изолация. Анелия е по-затворено момиче, не обича да говори излишни неща. Мога само да си представя какво ѝ е било, когато е чувала всичко това. За себе си мога само да кажа, че нищо повече не уморява от този страх.

Спомням си често горчивината, с която Жулиета повтаряше — треньорът трябва непрекъснато да доказва. Все едно какви успехи има, за следващото първенство те не означават нищо. Ако успехът се повтори — нормално. Ако нещо се обърка, тогава вече става интересно. Как, защо, къде е гледал треньорът, какво е правил? Разбрах много добре огорчението, което се трупаше у нея.

И сега, в навечерието на световното първенство, знаех, че каквото и да направят Илиана и Лили, колкото и медали да вземат, провали ли се Анелия, за мене прошка няма да има. Ще се обадят поне двадесетина жени да кажат: „Аз казах ли?“ Много обичат тези, които изразходват енергията си предимно в даване на съвети, после да кажат: „Аз предупредих!“ Това, изглежда, е някакъв особен род удоволствие. Не зная, не го разбирам. Ненавиждам го, настръхвам само като си представя всички, които могат да дойдат още тук, в Мюнхен, за да ми кажат: „Аз предупредих ли?“

Изглежда мене предстартовата треска ме хваща с пълна сила в тези мюнхенски нощи преди състезанието, въпреки че точно тук имам най-малко основание. Лили влиза във форма. Общителна, смее се, играе. Това също си е някакъв вид треска, но, разбира се, е за предпочитане пред другата. Илиана и Ани тренират изключително силно, а аз ненавиждам жребия, който изправя Лили първа да започне състезанието за нашия отбор Ани да играе последна. Илиана е боец. Може първа, може и последна, може и по средата, както ѝ се е паднало. За нея зная, че сега ще играе по-силно, отколкото на всички тренировки, на всички състезания. И игра въпреки грешките. Още повече не мога да ѝ простя пропиляното през годината. Представям си я сега в пълната ѝ сила, която можеше да има, ако не беше се размотавала така... И все пак единствената, която ми вдъхва спокойствие преди голямата битка, е Илиана. Добре е да имаш такава състезателка, за която, дойде ли голямо състезание, знаеш, че ще надмине себе си. Не е нужно да мислиш за жребия. С всичко ще се

справи. Съжалявам много, че толкова много се успокоих за Илиана. Сега виждам точно с какво, точно кога съм можела да ѝ помогна по време на състезанието, но тогава бях мяго погълната от страховете си за Лили, която трябваше да играе първа, и за Ани, която трябваше да завърши състезанието в първия ден...

Разработвам тактиката за двете и съм щастлива, че имам ѝ една като Илиана... Лили трябва да излезе уверена, да забрави страха за бухалките, да е мобилизирана. На Лили в този момент ѝ е необходимо самочувствие. На Ани — спокойствие. И така, тръгвам да търся самочувствието и спокойствието.

Тренираме от седем часа сутринта. Разбира се, признавам всички достойнства на моделираната тренировка, използвам ги, но съм против отиването до крайност. Не признавам часовата моделираност. Тренираният организъм може да се приспособи и към климатичните, и към часовите разлики и за три дни. Ако състезанието е в САЩ, да не би да трябва да започваме в София посред нощ, за да се нагодим към разликата във времето?

И така, никак не се смущавам, че ми е даден такъв ранен час за тренировки. Заварвам по правило Елена Игнатова в залата. Помолила съм я тези дни да е плътно до дъщеря си. Иначе не обичам родителите много да се въртят по време на състезанието около дъщерите си, особено когато майката на Лили е имала възможност да дойде в Амстердам, а другите са в София. Пак Елена е в Мюнхен, а другите са без такава подкрепа, но сега нямам нищо против Лили да има това предимство. Нека да слуша колкото си иска, че от нея по-хубава няма. Сега точно наистина страшно ми е нужно Лилиното самочувствие и съм готова да направя някои компромиси. Разбира се, необходимо ми е самочувствието на всяка от състезателките във всяко от състезанията, но случаят с това световно първенство е по-особен. Идвам в Мюнхен с тройка, каквато искам да имам, за пръв път всичко върви през цялата година така, както трябва, и ето, точно в последната фаза — нерви, напрежение, всичко в свръхдоза. Не, не е претренираност, както си го обясняват повечето от хората, които ни заобикалят. То е вече и пораснала отговорност у шампионката и вицешампионката, и пораснали амбиции, и огромно желание за титлата, и огромен страх от провал. Всичко смесено.

Решавам, че Ани трябва да се изолира от всичко и всички да не натежат тези дълги часове до нейното последно излизане на терена, последното за деня. Решавам, че не трябва да знае нищо за играта и оценките на другите, че трябва да мисли само за себе си, само за своето излизане. Някъде в хода на състезанието усещам, че пълната изолация от събития и информации вече ще натежи, и подбирам какво и колко да се каже. Не може съвсем да не се говори за състезанието, но момичето трябва да чуе само това, което ще го успокои, няма да го изплаши. Не зная как точно съм улучила дозата. То е повече инстинкт, отколкото мисъл. Зная само, че през цялото време се стараех да не прониква до нас никакъв страничен човек.

Трудно е. Нашите туристи искат да засвидетелствуват съпричастие, радост, загриженост. Не могат да разберат, че така пречат, разсейват, разстройват. Моят „декрет“, казан възможно най-меко преди състезанието — ще бъде много благодарна на всяка подкрепа от трибуните, но не искам да виждам никого в залата за загряване, в съблекалнята — оказва слабо въздействие. Пристига в съблекалнята минута преди започването на състезанието Людмил Коцев, хореографът. Свой човек, нищо лошо, че е влязъл, но ето че изтърсва нещо, на което никак не му е мястото и времето. „Обади се бащата на Илианчето. Каза, че много ѝ вярва.“ Разбира се, че всеки баща много вярва на дъщеря си. Това, че Райчо се е обадил, е много хубаво и още по-хубаво щеше да е да го каже на Илиана, а не на Лили, която в момента се готви да излиза. В съблекалнята увисва неловко мълчание. Людмил усеща, че не е свършил кой знае каква работа и бърза да се изниже. Аз не съм на себе си от яд. Настигам го, за да му кажа, че не искам да го виждам по време на цялото състезание, по време на целия престой в Мюнхен. Да ми се обади в София. И да не е посмял втори път да минава по този коридор... Не зная как съм изглеждала, когато влизам отново в съблекалнята, но Лили и Марги (масажистката) избухват в смях. Атмосферата малко се разрежда, но продължава да ме е яд. Как ще влезеш точно преди старта и ще кажеш на Лили, че не нейният, а друг баща виси някъде на телефоните! Може би избухването ми не отговаря на степента на вината. Нерви. В този момент на всички ни е позволено да са ни опънати нервите докрай, никой отвън обаче не бива да ги доопъва. Сега, в часовете на

състезанието, трябва да ни оставят сами да се оправяме с напрежението, със страха, с възторга, с несполуката.

Старая се вечер да обясня всичко това на ръководството. Да ми помогнат, да обяснят на останалите, че в тези дни трябва да ни оставят. После могат да ни хвалят, да ни критикуват, да препоръчват, да си припомнят колко далновидни са били. Сега да стоят на трибуните, да пеят „Тих бял Дунав“, много хубаво пеят, много я обичаме тази песен, много сме благодарни, много ни е добре да видим българското знаме, развято и по трибуните, и на пилоните, знаем, че там, където се е развял българският триколюр, е нашето малко островче в многохилядната зала, радваме му се, то ни сгрява, но нека никой, по никакъв повод не се втурва в залата за загряване, в съблекалнята. Настоявам, умолявам! Добре, ясно, разбира се. Получавам всички уверения и ми прилошава, когато минути преди да излезе Лили Игнатова на терена, в съблекалнята се втурва Веса Харизанова, за да каже: „Лили, разбра ли, на Ками й откраднали портмонето?“ Ками е Камелия Игнатова, състезателка от ансамбловото съчетание, сестра на Лили. Откраднали й портмонето! Много важно! Новината като че не може да потърпи един час, та трябва да пристига Веса запъхтяна да я съобщи точно когато Лили се опитва да се концентрира за поредното си изпълнение. Усещам, че дъхът ми спира от яд.

Защо при такава хубава победа си спомням това, което ме е огорчавало? Не искам да се повтаря. Нито аз, нито момичетата сме заслужили това ненужно, допълнително натоварване. Нека всички ни разберат. Преголямо е напрежението на световно, на европейско първенство, не бива излишно да се увеличава.

И още нещо — ще вода отчаяна борба докрай за всяко момиче, което има шанса да чуе на голямо състезание химна на родината си, изпълнен в негова чест. Нека никой не ми казва с коя трябва и с коя не трябва да работя. Ако някоя от тези толкова много специалистки иска да наложи друго име, да влезе в залата и да го налага първо на тренировките, на състезанията, по всички правила на борбата.

Сега съм се захванала със сериозната подготовка на седем момичета, викам на лагери още десетина малки гимнастички с треньорките им, за да им помогна, колкото мога. Повече никой не бива да иска от мене. Предстоят ми едно европейско и едно световно първенство преди олимпиадата.

Грюю Юруков казваше, че най-важното ми състезание за 1981 г. е световното първенство. Всичко друго е тактика и стратегия. Така в този олимпийски цикъл най-важна е първата олимпиада, на която ще участва художествената гимнастика. Всичко друго може би трябва да се разглежда като етап към това състезание. Не зная, сигурно е така, но за мене няма малко и голямо състезание. Тръгвам към всички с мисълта, че точно моите гимнастички трябва да победят. Това ми е цялата тактика, цялата стратегия. Готвя ги за победа във всичко. Във всеки турнир, в европейското, в световното първенство. Ще ги готвя за победа и в олимпиадата. Зная само едно оръжие — да изпреварвам противничките си, да съм колкото може с по-голяма крачка напред. Така че всички могат да ми вярват докато съм треньор, в отбора на България ще бъдат само гимнастички, които ще могат да се борят за победа. Все едно от кое дружество, от кой град са. Всичко, което може да бъде ярко, силно не само за тази, а вече и за следващата олимпиада, е поставено под особено наблюдение, особени грижи на федерацията. Няма да бъде пренебрегнато нито едно дете, което има шансове, все едно откъде е. Докато съм треньор на отбора на България, ще искам в него да бъдат най-големите гимнастички, които могат да се родят та тази малка земя... Ето ги на пилоната трите български знамена! Награждаване за многобоя. Ние си ги гледаме и си плачем. Женска работа. Дванадесет хиляди немци са се изправили, за да чуят „Мила родино“. Техникът на магнетофона нещо обърква и слушаме „Мила родино“ три пъти. Нищо, на нас не ни омръзва. Можем да си слушаме до утре. Толкова е хубаво! Около нашата група се събират всички да ни поздравят.

— Българките са развели байрака и спиране няма — казва Радованович, водачът на югославската делегация. — Радваме ви се, защото сте си наши и защото давате кураж на другите.

— Ама кураж — смее се Бранка Кутурович — другите не могат медал да видят от тях! Кураж!

— Като казвам кураж, то не е за медалите. Ето ги — показват, че голямо нещо може да се роди и в малка държава. Стига да имат една Нешка, и другите могат...

— Така е лесно то да имат всички по една Нешка... Спора прекъсва Левандовска, треньорката на полякините, която вика още отдалече:

— Нешка, помниш ли какво ти казах още в Мадрид?

— Помня — олива е справедлива...

— Е, видя ли.

В Мадрид Левандовска успокоявала Нешка, която се чувствувала нещастна от това, че публиката приема Илиана толкова възторжено, а съдийките се правят, че не забелязват момичето. „Олива е справедлива“ означава, че олиото е справедливо, защото не може да не изплува отгоре.

Пристига Ливия Меделонски:

— Искат от мене медал! Един поне. Откъде да го взема? Както сте тръгнали, ще видим още по три знамена на България да се веят на пилона до края на състезанието.

Развяха се. Осъществиха два пъти по три. Пет пъти ставаха мюнхенчани да чуят химна ни. И ансамблистките станаха световни шампионки.

Всички пресконференции в тези дни започваха все с едни думи:

— Най-напред да прием шампанско за българките...

Като вода се лееше шампанското в тези дни. Домакините щедро поливаха българските победи. На пресконференцията след многобоя директорът на пресцентъра поздрави трите шампионки:

— Казвам трите, защото всяка от тях можеше да бъде абсолютната световна шампионка, но не искам с това да омаловажавам победата на Раленкова, която успя да ги изпревари с една крачка. Крачка, направена толкова красиво, толкова решително. Не може да се подценява победата над такива съпернички...

Всяка от трите можеше наистина да стане абсолютна шампионка, но стана Анелия Раленкова, тази, на която в момента действително най-прилягаше короната. Ако има справедливост Анелия ще е, казваше треньорката ѝ преди състезанието. Трябва да се признае на Ани, че много помогна на тази справедливост. В протоколите е отбелязана една десета от точката разлика, една десета преднина на шампионката пред двете вице-шампионки Илиана Раева и Лили Игнатова. За тази една десета Ани се раздаде докрай във всички от стартовете. Нямаше нито един уред, ни едно явяване на терена, за което може да се каже — игра разумно, пестеливо, с мисъл за победата. Това беше някаква непозната, щедра сила, която се налагаше над другите две също много силни, известни, с титли и медали, с име гимнастички, налагаше се над една друга двукратна световна

шампионка, над десетина национални шампионки, дошли тук ако не с претенции за титлата, то с надежда да стигнат до някой от медалите.

След балканиадата в Серес Нешка попитала всяка от тях иска ли да стане световна шампионка. Илиана и Лили отговорили веднага, спонтанно: „Да, много“. Ани се чудела какво да каже: „И аз искам“.

— Казах го — спомня си после момичето, — защото Нешка няма да може да понесе някоя от нас да не иска да стане световна шампионка. А аз, не че не исках, но ми се струваше толкова невъзможно, че ѝ се чудех защо и мене пита. Никак не можех да разбера коя от двете — Илиана или Лили, вижда този път Нешка като шампионка. Нея за такива неща трудно можеш да я разбереш. Моята задача беше по-лека. Поне така ми се струваше тогава. Аз да си изиграя всичко, което мога, Нешка да каже, че е доволна — толкова ми стига. Те да му мислят коя ще става шампионка. Доста трябваше да мине, докато повярвам, че наистина аз точно съм шампионката. Другарката Робева беше успяла така да ме изолира от тази грижа, че ми дойде съвсем изневиделица. Когато дойдоха да ме поздравят, отначало не разбрах дори какво искат да ми кажат, когато разбрах, казвам си — не са изчислили добре. А Нешка я няма в този момент да попитам. Тя нали в такива случаи е първо при този, който е загубил, и после идва при победителя. И по това дори не се сетих, че съм победила. Дори и сега понякога ми е неудобно, когато ме поставят пред тях двете...

— От кого ти е неудобно, Ани, от Илиана и Лили ли?

— А, не. От тях най-малко. Когато ме побеждават, те си вървят много спокойно отпред. Не, от тях не ми е неудобно. Не съм свикнала и нямам надежда, че ще свикна. На Илиана ѝ е лесно. Тя винаги във всичко си е била лидер. Чувствува се най-естествено, когато е начело.

Двама мои колеги, които никога не са се виждали и никак не си приличат — единият е спортен журналист в Пловдив, Нейко Дамянов, а другият е Борис Ковачев, когото имам честта и удоволствието да виждам всеки ден, защото рабритим в една стая, — когато става въпрос, какво им е направило най-силно впечатление от Световното първенство в Мюнхен, казват едно и също. Дамянов: „Как Пепеляшка се превръщаше за часове в принцеса“. Ковачев: „Самочувствието на това момиче Анелия като че растеше с часове. Толкова различна беше в трите дни. Обикновено такава набъбване на самочувствието ме

дразни, но при нея беше просто някаква увереност в силата, която завладява“.

И двамата са гледали световното първенство по телевизията и са забелязали нещо, което аз там не можах да забележа. Нейко Дамянов казва, че бил изненадан още от първото ѝ интервю по телевизията — спокойно, зряло, като че цял живот е била все шампионка...

По този повод си спомних вечерта на победата. Вера Маринова ме беше помолила да ѝ доведе Ани за това интервю. Като разбра, Ани започна да се моли да не я вода. „Само това не! Много ми е неудобно. Ами, по телевизията...“ Казах ѝ, че ще трябва да свиква, тя твърдеше, че никога няма да може да свикне. В това време пристигна една колежка от Полша, един колега от Унгария. Ще им помогна ли за едно интервю с шампионката? Да, разбира се. Реших, че това ще оправи положението. Като мине през две интервюта, ще е направила вече добра репетиция и няма толкова да се притеснява от телевизията. Точно така н стана — момичето се успокои и тръгна към интервютата като че винаги е била шампионка...

И все пак всичко беше като насън. След всяко интервю повтаряше, не пред колегите, разбира се: „Никак не мога да повярвам!“ Едва когато се прибрахме в хотела и ѝ подадоха телеграма от Стойчо — „Браво, Ани, цяло Подуене празнува!“, момичето се засмя със своята си усмивка, проговори със своя си глас. Може би си е представяла майка си, баща си, близките, гостите, които сега се тълпят в тяхната къща. Радостта у дома — сигурно победата придобива реални очертания точно в такъв момент, когато си представиш лицата на най-близките хора...

Ковачев следеше внимателно прогнозите преди световното първенство.

— Оставаш май соло.

— Нищо, нали знаеш, че точно това не ме безпокои.

— Има си хас да те безпокои. Най-хубаво е да си соло и да си прав.

Бях казала по радиото, че първа ще е българка, защото никой няма толкова силна тройка, никой не е отишъл така напред като българския отбор. На колегите от спортната редакция на Радио София казах: „И с пет да отидем, първите пет места ще са наши, сега сме с три — очаквайте златен, сребърен и бронзов...“ (малка, приятна

грешка — златен и два сребърни в многобоя). Всичко това — точно след злополучната продукция в зала „София“. Асен Минчев ме подкрепи: „Щом мислиш така, така ще го кажеш и... наслука!“:

Един друг колега ме предупреди:

— Аз ще ги чакам да заминат и ще пусна снимката на Дерюгина — като евентуална шампионка. Не искам после да кажат от федерацията, че съм ги разстроил с недоверие, но след това, което видях на продукцията онзи ден, много вяра не ми остана. Ще си се застраховам.

— Ясно, намекът е повече от ясен. Ще видим...

— Да не съжбяляваш после, ако се разминат фактите с прогнозите.

— Ще съжбялявам много ако такова нещо се случи, но не затова, че не съм познала. Това най-малко ме вълнува.

Тръгвах и сега както за Амстердам с абсолютната увереност, че не могат да не победят. И с една мисъл — Ани да се изолира докрая, да не й натежи състезанието, което трябва да завърши в първия ден, с всичките събития, изпреварвания, оценки, грешки, сполуки на другите... За Лили мислех, че Нешка ще се справи, ще канализира нещата, ще постигне максимума. За Илиана и аз като Нешка бях съвсем спокойна. И когато казвах — българка ще е, не го казах, но го мислех — Илиана ще е. Ето сега мога да си призная, че такава беше моята прогноза — грешна, но не затова съжбялявам.

Вечерта преди състезанието говорехме, че най-доброто, което могат да направят, е всяка да се изолира от всичко, да се съсредоточи само върху своята игра. Казвах го на двете — на Илиана и Анелия, които както обикновено бяха в една стая. Казвах го и се надявах да го чуе и запомни Ани. За Илиана ми бе ясно, че няма земна сила, която да я изолира. Тя трябва да е в курса на събитията всяка секунда. Ще си навре нослето в най-горещата точка, ще проучи обстановката, ще се наслади и на слабостта, и на силата на съперничките си и ще се опита да застане над всички — слаби и силни.

Още започнало-незапочнало състезанието, и ето я Илианка, подала си муцунката: „Само за минутка“. Ако мога да й кажа нещо за Дерюгина. Не успяла да я види. Нали я знаете Нешка? Ако мога да й кажа само с две думи, че трябва да тича да се прибира, докато Нешка не е забелязала. Ядосвам се и ми е смешно. Знаех, че няма да издържи.

Казвам само: „9,20 и веднага се прибирай да не те усетят, че не отговарям“. „9,20?! Защо, какво стана?“ „Нищо не стана. Игра и нищо особено, изчезвай, после ще ти обясня.“

Илиана тича към съблекалнята, заинтересована до немай къде от новината, доволна все пак, че Нешка, улисана по Лили, която трябва първа да стартира, не забелязва това временно отклонение.

След малко намира пролука да попита какво направи Бошанска. Казвам телеграфно кратко: „Ефектно, но пълно с грешки — 9,10“. Илиана обича Бошанска, но изчезва бързо-бързо, нямам време да разбере кое надделява — съжалението за провала на приятелката или удовлетворението, че намаляват претендентките за тази титла, към която се е устремила с цялото си същество.

Не, Илиана не я загуби, защото премного се интересуваше от конкуренцията. Тя винаги се е интересувала. Иска да е съвсем наясно с фактите. Да знае с какво се бори, какво побеждава. И ето че много скоро, за часове просто разбра това, което Нешка повтаряше цяла година: „Гледайте Ани! Сега тя трябва да ви е ориентирът“. Ани, два пъти резервата!

Ако има някой, когото Илиана да уважава съвсем без резерви, това е точно Анелия. Според Илиана всичко у нея е малко прекалено — и това изискване за прекалена честност, и тази пълна нетърпимост към всяка лъжа, и този неприятен навик да казва какво мисли още в момента, защото така изисквало приятелството, но все пак предпочита Ани пред всички други.

Първият ден на световното първенство завършва с две водачки — Раева и Раленкова. Вечерта, когато вече са сами в стаята, Илиана казва:

— Ти ще издържиш утре, аз не.

Анелия я поглежда малко презрително. Мързи я да ѝ отговори. Хич не обича, когато някой се превзема, но сега просто няма настроение да се занимава с глупости. А Илиана не се превзема. Ако Анелия не е видяла нищо от състезанието, ако не знае как се движат другите конкурентки, Илиана вече всичко знае и, разбира се, най-жадно от всички е гледала точно тази друга водачка, която сега си подрежда леглото, като си мисли, че ще може да заспи през тази нощ. След малко Илиана с изненада установява, че Ани наистина е заспала.

Боже, какви нерви... И все пак някъде към три часа през нощта се обажда:

— Илиана, не спиш ли?

— Не, мечтая.

Ани съвсем се разсънва:

— Мечтаеш ли?

— Да, мечтая си утре да играя страшно хубаво...

Илиана игра силно, ярко, завладяващо на това състезание. Направи грешки, които публиката щедро ѝ прости, защото момичето вече се бореше за сърцето на залата. Съдийките, разбира се, не прощаваха...

Когато на пресконференцията питаха как приема абсолютната европейска шампионка победата на новата световна шампионка, Илиана каза:

— Много исках аз да съм победителката, но титлата спечели друга българка. Анелия си я заслужи напълно и единственото, което мога да направя, е да я поздравя от сърце.

— Какво ще каже Раленкова?

— Всяка от нас трите можеше да победи. Силите са изравнени. Това състезание е едно от многото, просто се казва световно, и аз имах шанса да съм победителка точно на световното. На следващото, когато ще бъдем отново трите, не се знае коя ще е победителката. Всяка може да бъде. Вие видяхте колко са силни Илиана и Лили...

Журналистите бяха възхитени от красивата борба и от етиката в отношенията. И което е най-важно, нямаш никакво усещане за поза. Тези неща действително се усещат. Всичко е съвсем естествено. Тези момичета са израснали заедно — година след година, ден след ден, до строги и справедливи трениорки — Златка Бончева и Нешка Робева. Научили са се да гледат истината в очите.

И нищо чудно, че сега Илиана вижда в какво точно я превъзхожда Анелия. Дава си точна сметка, къде по пътя за тази титла я е пропуснала. Съвсем не на самото състезание. Там Илиана се бори. Няма в какво да се обвини, няма за какво да съжалява. Пропуските са се трупали в тренировките. По повод грешката на лентата Нешка си спомня: „Вбесявала съм се, когато съм виждала как механично повтаря точно този елемент. А като викам, няма кой да ме чуе“. По повод грешката на бухалките: „Дойде ѝ много сила. Изби. Случва се...“

Когато не е в такава голяма зала, в която триста журналисти дебнат всяка думичка — и как ще бъде казана, и как ще прозвучи, и как ще я разтълкуват, и има ли усмивка — Илиана казва по-ясно какво точно чувства:

— Ще се изям от яд! Не мога да се побера в кожата си. За мене това си е чист провал, макар че, когато ме питат, ще кажа — че какво, второто място в света да не е лошо, и ще се усмихна, разбира се. Един мой приятел се опита да ме засегне — е какво, твоята Ани ти изяде шампионската титла, нали? Казвам му — шампионската титла мога да си я изям само аз. Ани си я спечели по всички правила на спортната борба. И аз много искам тя да е щастлива, то няма нищо общо едното с другото. И е точно така — първото място мога да си го изям само аз и си го изядох. А кой знае, може би ако бях станала шампионка, щях да се откажа, да оставя нататък другите да се състезават. Сега не виждам начин. Просто не върви да се оттеглиш, защото са те победили. Направо смешно е.

Имаше един момент, в който Лили Игнатова можеше да стане абсолютна световна шампионка. Оставаше да изиграе обръча без грешка. Нямахте причини да греша. Това беше композиция още от Амстердам, всичко друго Нешка смени. Лили страшно си обича обръча, играе го винаги с удоволствие. Казва, че като тръгнала, си помислили, че трябва да го изиграе много хубаво, защото, като се върнат в София, първото, което ще сменят, ще е обръчът. Нещо като прощално.

„Бях толкова спокойна — казва Лили, — че като минавах покрай пианиста, се спънах и се засмях: «Ники, щом оттук започнах да се спъвам, представяш ли си какво ще е там...» (Тук Нешка е направо обидена: «Аз ѝ внушавам непрекъснато, че трябва да е максимално концентрирана, а тя ще е толкова спокойна, та да се спъва чак».) Как стана грешката — казва Лили, — просто не зная. Поколебах се в един момент, отпред ли, отзад ли да хвана обръча (би трябвало отзад, но тя го хвана отпред) и ето че обръчът се залюля, затрептя и това се видя отвсякъде, наруши се ритъмът... И така, вместо две шампионки — две вицешампионки...“

На мене ми се струва, че Лили не става шампионка от прекомерно желание да стане. Играе предпазливо, пресметнато, не може да се хвърли в никоя битка така изцяло като Илиана, като

Анелия. Нещо ще спести, много ще внимава да не сбърка и оттам ще дойде грешката — точно когато най-малко я чака, точно в момента, когато се решава съдбата на победата. Лили като че повече мисли за съдийките, за оценките, по-малко за играта, за публиката, за възторга на залата.

Нешка ми напомня един случай с Анелия. Извика ме да видя новата ѝ композиция с обръч. Така много ми хареса, че казах, че нищо по-хубаво не съм виждала. После я гледах десетина пъти и все не можех да разбера какво е било в онази сутрин и защо не се повтаря. Тогава Нешка казваше: „Когато успея да я накарам да играе така винаги, ще повярвам, че наистина съм треньор“. Казваше го след изключителната си победа в Амстердам.

Сега, когато се ядосвам, че Лили най-често изпълнява, не играе, не може да постигне тази пълнота, каквато имат другите две, треньорката казва: „Още не е узряла, затова. Ще дойде и този ден и ще видиш какво е Лили. Аз съм я видяла вече веднъж така, както искам да я видя, на едно контролно състезание. Жалко, че го пропусна. Ето това наистина си струваше да видиш...“

Наистина интересна е Нешка като треньорка. Лили можеше да стане шампионка без една малка грешка, взе два златни медала на шампионата на уредите, стана световна вицешампионка и знаей, че Нешка ще е доволна истински, когато я види така, както в онова контролно. Така, както победата на Илиана в Токио не я радва, безпокои я, че на Габашвили са ръкопляскали повече на едно изпълнение, на една продукция, а после Илиана прави грешка на въже в Норвегия и е трета, но треньорката едва тогава е истински доволна от Илиана...

Но поне в мюнхенските дни беше доволна, щастлива. Три пъти по три български знамена развяха нейните три момичета, тринадесет от петнадесетте възможни медала взеха. Нешка се движеше, съпроводжана непрекъснато от фоторепортьори, журналисти, телевизионни коментатори. Питаша безкрайно, питаша за всичко, а тя имаше настроение да отговаря безкрайно...

— Вярно ли е, че можете да направите шампионка от която си искате?

— Не е вярно. Трябва и тя много силно да го иска...

— Вярно ли е, че имате още три като тези?

— Вярно е. Още не са съвсем като тези, но скоро ще станат.

— Вярно ли е, че ги карате да гладуват?

— Не чак да гладуват, но такава линия не се поддържа с преяждане, нали?

— Вярно ли е, че сте казвали, че единствено художествената гимнастика не използва допинг?

— Не, не е точно така. Въобще не съм казвала „единствено“, Казвала съм и казвам, че съм против всички допинги, стимулатори, всичко, което може да уврежда здравето на спортиста, и съм щастлива, че в нашия спорт те са чужди...

— Вярно ли е, че вашите гимнастички са отлични ученички? Това задължително условие ли е за вас?

— Не, не е задължително, но ми е изключително приятно, когато учителите им ги хвалят.

— Винаги ли са така етични помежду си вашите момичета?

— Винаги, това вече е съвсем задължително!

— Въпреки съперничеството?

— Въпреки съперничеството и тъкмо поради него също. Та това съперничество е тяхно ежедневие. Те тренират в една зала, по едно време, надпреварват се непрекъснато. Длъжни са да са етични. Щастлива съм обаче, че не го чувствуват като задължение. При тях то си е съвсем естествено, свикнали са от деца...

Върви Нешка Робева край шпалир от фоторепортьори, журналисти, телевизионни коментатори. Всички искат да видят, да чуят тази изключителна треньорка, която умее да побеждава като никоя друга. Може би защото наистина промени представите за гимнастиката само за няколко години...

НАЙ-БОГАТАТА ТРЕНЬОРКА

В Щутгард писаха: „Дошла ни е на гости най-богатата трениорка“. Всяка сутрин ни носеха вестници, за да видим какво пише за нас.

Отборът замина за Франция. Нещо като тур за овации. Имахме тази покана — веднага след световното да отидем и в Париж, и в Корбей Есон. Нашите приятели казваха, че знаели какво точно ще стане в Мюнхен, и желяеха веднага да видят световните шампионки. Така ми се искаше да бъда с отбора, още повече, че се връщаха преди нас, а нямах търпение да си видя своите хора, бях се затъжила за всички и за онези вечери, в които ще казват — приказвай... Но Мария Гилова каза, че много настоявали за този семинар, че поела ангажимент вече, че не е хубаво да отказвам.

И тъкмо преди да тръгне отборът, Илиана заяви, че си е загубила паспорта. Направо се зарадвах. Някак не ми се искаше Илиана да участва в това тържествено посрещане на аерогара „София“, в което нямаше да е тя центърът. Познавам си момичето, никак нямаше да му е добре. После ми мина през ума, че това не бе само случайност. Когато след няколко дни Илианчето си намери паспорта на дъното на куфара, съмнението ми прие неимоверни размери, но беше излишно да казвам такова нещо. Илиана щеше да направи най-учудената, най-обидената физиономия, която някой някога е виждал.

И така, в Щутгард пишяха, че са много доволни, че им е дошла на гости най-богатата трениорка, защото съм събрала невероятно много медали. Аз често си мисля, че съм наистина най-богатата, защото имам до себе си такива чудесни момичета. Но ето че едно от тези мои богатства ми съсипваше вечерите по най-рафинирания начин. Всяка вечер до никое време се подлагаше на унищожителни самокритики.

Трябва да й се признае на Илиана силата, с която прие фактите, докато бяхме в Мюнхен. Бях й много благодарна, че не помрачи с нищо радостта на Анелия. Достатъчно беше само да провеси нос и

Ани да се завре в миша дупка. Достатъчно беше да види една сълза само шампионката и да се залее и тя в сълзи. Ако е плакала Илиана, не е допуснала никакви свидетели. Държеше се приятно, беше весела, не прекалено, разбира се, но се шегуваше. Всичко в точните рамки— много исках да бъда първа, но се радвам за Ани — така звучеше цялото ѝ поведение. Има усет за тези неща Илиана, пощади празника на Анелия. Разбира се, и наум не ѝ минаваше, че аз бих могла също така поне няколко дни да се зарадвам, без да мисля за нищо. А в същност и права беше. Моята радост се свърши в Мюнхен. Веднага след това започнах да се отрупвам с въпроси — къде ми е грешката, какво съм пропуснала и пр.

Така че въпросите вътре в мене не престават, а освен това слушам как всяка вечер Илиана се бичува. Искан ми се да я погаля, да ѝ кажа някоя ласкава, топла дума, от която да ѝ олекне, после ме хваща яд и казвам само: „Права си, Илиана“. Откъде идва този яд? Започвам да си мисля, че иска да я моля, да я успокоявам, да я увещавам. Когато повтаря, че ще се откаже от гимнастиката, да ѝ казвам: „Не, без тебе не мога, няма да се отказваш. Без тебе гимнастиката просто ще загуби нещо от своя блясък...“

— Е добре, какво от това. Защо не ѝ го кажеш, още повече, че е вярно.

— Не искам. Който остава, който продължава, ще трябва сам да е решил. Знаеш, при мене наистина е трудно и все по-трудно ще става. Не искам после някой да ми хленчи, че е останал заради мене, защото много съм настоявала и пр.

На летището в Щутгард Илиана вече много тържествено обявява:

— Другарко, реших, отказвам се!

— Права си, Илиана. Откажи се.

— Много трудно ще е, няма да издържа.

— Да, наистина е трудно, а освен това съдииките няма да са никак склонни да лансират развенчани величия. — Зная, че съм жестока, но ме изтормози през тази седмица.

— Реших да следвам ВИТИЗ — казва Илиана. — Как мислите, ще стана ли добра актриса?

— Не зная. Но и за да станеш добра актриса, пак ще трябва много работа. После на тебе няма да ти стигне да бъдеш просто добра.

Ти искаш само първото място. Ето сега си световна вицешампионка и не можеш да го понесеш.

Колкото повече разговаряме, толкова повече си мисля, че като се върна, първата, ми работа ще бъде да ги събера и да дам две седмици за размисъл. Всяка да прецени може ли, не може ли, иска ли, не иска ли и след две седмици да обяви решението. На никоя няма да се сърдя, ако реши да се отказва. В крайна сметка наистина е много трудно. Която реши да се отказва, ще ѝ подготвя веднага тържествено чествуване.

Стоим си така на летището на Щутгарт и двете, изнервени до краен предел. Илиана прелиства небрежно най-различни западногермански вестници. В един от тях има голяма статия за нея. Как техните гимнастички най-много Илиана харесвали, независимо че е втора, как тичали да ѝ гледат тренировките. Как, докато я наблюдавали, си мислели, че не е възможно човек да прави всичко, което Раева прави, как след това на подиума всичко изглеждало леко, въздушно, чудесно. Колко артистична и силна била Илиана Раева, колко царствена. Знаем всичко, което пише в тези вестници, няма какво да си говорим за тях, само си ги разглеждаме.

На летище София направо бяхме зашеметени. Не бяхме очаквали такова посрещане. Знаехме, че групата вече е обрала оваците. При това се бяхме объркали с датите. Бях казала, че се връщаме предишния ден. После разбрахме, че тези хора са били и в неделя, дошли са и в понеделник, и съвсем се разкиснахме. Толкова народ не бяхме виждали отдавна на аерогарата. Толкова цветя не бяха ни затрупвали. Не съм виждала Илиана по-трогната, по-благодарна.

Аз се наежвам — ама тя какво си мисли наистина! Само първото място ли е, което може да накара хората да те обичат? Та нали я бяха гледали по телевизията, нали я бяха видели, че истински, хубаво, силно се бори... Сега вече не чакам никой да ме предупреждава да се пазя от звездната болест. Наистина обявявам две седмици за размисъл. Та всяка да си помисли сериозно може ли да издържи на моите изисквания и да реши да продължава или не. Аз имам „домашно“ на тема — къде са ми грешките. Разбира се, през това време си работим. Тренировките вървят с пълна сила. Готвим се за турнира на Интервизията. Илиана обявява, че се оттегля. Анелия и Лили се готвят за контролното, което ще определи коя от двете ще участва. Нали са

три републикански шампионки! (Този турнир е само за републиканските шампионки.) Зная, че ако отида с Лили, ще кажат — изплаши се световната шампионка, но не искам да поставям никакви съображения над принципа. Трите имат право на тази последна за годината борба. Но ето, че и на контролното са наравно. Сега вече решавам — Ани. В Котбус взе пет златни медала. И този, който ни липсваше от Мюнхен. Срещна се с Девина на лентата, играха и двете без грешки и шампионката победи. Бях наистина много доволна от нея.

Но това не ми попречи да продължа темата — къде са ми грешките. Как да не ги повторя. Разбира се, тези въпроси не спряха и след двете седмици. Трите казаха, че продължават. С това техният въпрос беше решен. Моят — още не.

Обвинявам се, че не съм се вгледала по-внимателно в тези интервюта с момичетата след Амстердам. Уж четох и препрочитах, а е минало някъде покрай мене това изказване на Илиана:

„Понякога се чувствавам по-силна от нея“ (т.е. от мене). Правела си експерименти, изпробвала силата си, като ми оправяла настроението. Прочетох го, засмях се и отминах. Не видях сигналната лампичка, която е предупреждавала — внимавай, момичето изпробва силата си, експериментира, занимава го мисълта да се състезава с тебе. Някак много леко минава от това — горда съм с Нешка, към другото — понякога ми се струва, че съм по-силна от нея.

Нямам нищо против доброто им самочувствие. Напротив, старая се да го изграждам, да го съхранявам, да го подклаждам, да укрепва все повече и повече. Могат да побеждават само уверени в себе си, силни гимнастички, но не предвиждах, че ще дойде време, когато ще им хрумне да изпробват силата си, като я съпоставят с моята. Готвех ги за състезания с гимнастички от цял свят. А на тях им се поиска да се състезават с мене. И не само като ми оправят настроението. Да беше само това...

Защо не обърнах внимание на този сигнал? Приех го като детинщина. Както когато Илиана става ту треньорка, ту журналистка, ту актриса. И все „адски“ запалена. Обезпокоих се, когато някак много нагъсто прочетох в един вестник, че ще става треньорка, после в друг — че си е избрала бъдещата професия — журналистка. А в момента, в който го четях, се беше „запътила“ вече към ВИТИЗ. Тогава я извиках

да ѝ кажа да си избира професиите, без да ги съобщава на журналистите.

Все си мисля, че тези момичета, както изпреварват в много отношения връстничките си, си остават и по-дълго деца. Точно като на детско перчене погледнах на това изказване — понякога ми се струва, че съм по-силна. Ами нека ѝ се струва. Стойчо ми го беше подчертал: „Какво ще кажеш за този пасаж?“ Нищо. Нека да става по-силна. Аз никога не съм имала извънредни претенции в това отношение. В същност не е точно така, на нейните години имах много претенции. Сега не се замислям много силна ли съм или слаба. Старая се да бъде справедлива. И то не от някакъв особен афинитет точно към справедливостта. Зная само, че това е единственото ми спасение в ситуацията, в която се намирам. Подготвям три претендентки за световна титла. Три много силни. Ако за да влезеш в клетката на лъв, абсолютно задължително е да не усети лъвът, че те е страх, за да готвиш три за шампионки на света, се иска безусловно, неизменно, винаги само едно — абсолютна справедливост. В голямото и в детайлите.

И така, без да имам особени претенции да бъда силна, трябваше да забележа, че шампионката е решила да се състезава, да поставя на изпитание качествата и недостатъците ми. Трябваше да забележа, че това момиче, което до Амстердам никога не беше ми възразило, сега си го позволява твърде често. Макар и не грубо. Меко, но настойчиво. Докато се стигна до това — как мога да ви вярвам, другарко? Дойде ми като гръм от ясно небе, но ме накара да се спра, да се върна доста назад и да видя, че небето отдавна не е било ясно, че облаците са се задавали с пълна сила, а аз не съм ги виждала.

* * *

А на мене ми се струва, че тъкмо това е най-доброто — че не е виждала. Че всеки отделен случай си е бил сам за себе си, без да се обобщава и да се търси веригата. Такъв си й е характерът на Нешка. Избухне, после й мине. Не носи в паметта си минали грешки. Всяко нещо — за момента. Може би точно това й помага повече от всичко, за да издържи на високото напрежение, в което непрекъснато се движи. Казва — „Илиана до Амстердам не ми възразяваше, после започна да си го позволява“, и се ядосва, че не е забелязала. И какво, ако е забелязала? Илиана не й е възразявала и после е започнала, а Лили непрекъснато й възразява и на Нешка все й минава. Казва: „Ние на Жулиета на времето не смеехме дума да кажем. Веднъж само се обадох и ме изгони. Месец преди световното първенство и ако не бях отишла да се извиня, нямаше да ме потърси“.

Ами да. Така е. Жулиета беше друга. Властна натура, не търпяща противоречие. Та тя беше готова живота си да затрие, но думата й на две да не стане, можеше да си провали световното първенство, но не да дойде да ти се извини. Вие сте прекалено различни, въпреки че често се търсят паралелите. Приликата свършва с това, че и двете имате таланта за голяма гимнастика, упоритостта да я налагате, амбицията да изпреварвате.

Жулиета беше категорична, крайна, властна. Силна! И плащаше тежки данъци на тази сила. Просто природата й беше такава, не можеше да отстъпи. И когато знаеше, че не е права...

Понякога ти се иска да си като нея. Наказваш Лили Игнатова за един месец да не стъпва на твоите тренировки, да тренира в дружеството, не в националния отбор. За превишени килограми и за това, че е излъгала и не е работила по план. Двете най-тежки според теб престъпления. Два дни си даваш кураж, че ще издържиш, този път непременно ще издържиш, на третия не се обаждаш, на четвъртия отиваш да си я прибереш. Майка й на другия ден казва, че Лили цяла вечер си пяла някаква нова песен: „Аз съм сладката грешка на Нешка“.

— Добре де, какво да направя, като в дружеството никоя треньорка не иска да се занимава с нея? Знаеш ли, че Лили за четири

дни беше наддала четири килограма! Просто се изплаших, като я видях...

— Нищо. Направила си единственото, което можеш. Но ако искаш да знаеш какво би направила Жулиета — първо, няма начин някоя треньорка, на която е наредила да се занимава с Лили през този месец, да каже: „Не искам“. Второ, никога не би отишла на четвъртия ден да види какво прави Лили и колко килограма е наддала. Трето, точно след месец, не по-рано, наказаната състезателка трябва да се яви и да продължи. Или никога да не се яви. Не казвам, че това, което ти си направила в случая, е неправилно. Напротив, не можеш да проваляш подготовката на Лили, но не казвай месец, когато едва издържаш три дни.

Според мен силата на Нешка е в това, че няма особени претенции за сила. Не иска непременно винаги да бъде права. Силата е в тази човешка слабост, която понякога избива на повърхността съвсем спонтанно, неканена, нежелана. На балканиадата в Серес заварила Ани — както е с ангина, запотена след играта, се подложила под студена чешма. Нешка я ударила и се разплакала. Анелия онемяла направо пред двата факта и побързала да се прибере. Нешка после повтаряше:

— Не мога да си простя. Как можах да я ударя и на всичко отгоре да се разплача! Не ми издържат нервите вече. Две седмици до световното първенство и като го видях под чешмата, не можех да се контролирам.

— Нищо — казвам, — Ани знае, че и майка ѝ, ако я завари така под чешмата, ще я удари, но няма да се разплаче, а ще си я напердаши съвсем нормално.

Нешка се върна от Щутгард, а докато беше там, поканиха Анелия Раленкова и Лили Игнатова за предаването „Всяка неделя“. Стойчо пуска записа на интервюто. Между многото други реплики е отговорът на въпроса: „Какво ще кажете за вашата треньорка?“ Игнатова: „Ами тя е в чужбина...“ Нешка пропуска този пасаж, както и това, че много често сами си търсели музиката, а веднъж, когато другарката предложила една музика, а състезателката друга, треньорката се съгласила и станало идеално... Нищо такова не може да я засегне, но подскача, когато Лили казва: „Ами и ние през цялото време вярвахме в победата“. Има нещо в тона, наистина много небрежно, нехаещо за фактите.

— Ще забраня всички интервюта! Не искам да говорят глупости. Кога са вярвали в победата? И точно тази малка ревла ли е била толкова сигурна? Защо не каже истината? Кой кога ги е учил да лъжат?

Връщат й записа отново на това: „Какво ще кажете за вашата тренировка?“ „Ами тя е в чужбина“.

— Добре де, какво от това — казва тренировката. — Лили сигурно е радостна, че съм в чужбина, че още няколко дни няма да ме вижда в залата. Това не ме безпокои. Не искам да лъжат. Не съм ги учила да лъжат.

— Защо мислиш, че знаят само каквото си ги учила?

Когато спорим и говорим за това чудо — дебютантката шампионка, се намесва Стойчо Липчев, съпругът на Нешка Робева — математикът, който постоянно ни отрезвява:

— Не сте ли забелязали, че все по-често дебютанти стават шампиони. Всички викаха „ах“ и „ох“, когато Юрий Корольов стана световен шампион по спортна гимнастика на едно първенство, на което се състезаваха Александър Дитятин, Александър Ткачов. На всичко отгоре вицешампион не беше някой от тези двамата, а друг от младите — Богдан Макуц. Световна шампионка не е олимпийската шампионка Елена Давилова, както закономерно се очакваше, а някаква си четиринадесетгодишна Оленка Бичерова, която може в следващите протоколи да не се види, а да изскочи някоя Наташка, Танка или бог знае коя. Това е положението. Трудно се тръгва вече за втора титла. Цял подвиг е и едната. Мина ерата на имената. Търсете дебютантките. Е, разбира се, не какви да е. Според мене — по-голямо-внимание на Диляна Георгиева... Мит ще си остане трикратната шампионка Мария Гилова. Мина им времето на двукратните, безнадеждно си отиде времето на трикратните шампионки. Много невъзможен го направихте този спорт...

Не зная, може би Стойчо по принцип е прав, но на мене ми се струва, че тези три момичета — Анелия, Илиана и Лили, ще-го опровергаят. Ще има още дълго да гледаме интересна, красива борба между тях, преди да се намеси нова дебютантка.

Обажда ми се Нейко Дамянов от Пловдив:

— Как можа да напишеш три „художнички“ в десетката си, ще станеш за смях на цяла България... Нямах мярка!

— Ами, Нейко — казвам — и те нямат мярка. Не ги ли видя как направиха така, че взеха тринадесет от петнадесетте медала и никак не станаха за смях на България.

Защо може да има трима-четирима щангисти, борци в тези десетки, а е смешно да се поставят три „художнички“? Нямам нищо против борците и щангистите, изпълнена съм с уважение към техните постижения, вълнуват ме победите им, но защо трябва да са привилегирани.

И за да обясня на Нейко и на цяла България, която щяла да се смее (никак не вярвам, че България така се е вторачила в нашите десетки, но за всеки случай да обясня), ще трябва да кажа, че ние всички бихме се радвали много дори ако само Раленкова беше станала абсолютна световна шампионка, но нямаше да можем да бъдем така горди от това тотално българско превъзходство, което демонстрира нашата тройка, ако не бяха двете вицешампионки от такава суперкласа. Не ни се беше случвало да видим по друг повод вдигнати едновременно три български знамена, и то три пъти. Това не може да не се оцени. Готова съм да се обзаложа с всеки от колегите си, че ако се направи много широка, открита анкета, точно тройката на „художничките“ ще се намери най-често в десетките.

— Ти си пристрастна — хвърля смело обвинението си София Костова, колежка от БТА, която се смята абсолютно безпристрастна с това, че признава само Анелия Раленкова, и заявява почти на всяко състезание, че иначе не признава художествената гимнастика, защото няма метър, хронометър, но е дошла да види Раленкова, защото в тази, а и в никоя друга зала няма нищо по-хубаво от нея.

За честта на София трябва да се каже, че това за Раленкова тя го говореше още когато никой или почти никой не забелязваше да има нещо в това момиче. Пак за нейна чест трябва да се каже, че откакто е станала световна шампионка Ани, колежката Костова не обявява така гръмогласно предпочитанията си, защото адски се страхува да не си помисли някой, че се влачи по модата. Това, разбира се, не ѝ пречи да си идва на състезанията, та даже и на тренировките, само за да види играта на Ани.

Е, същата тази София, за която е малко да се каже, че много я уважавам, е засегната от мене, защото след Амстердам съм написала

„Кралица Илиана“, а не съм го казала сега за Раленкова, която, ако ще трябва изобщо да говорим за кралици, е кралица на кралиците.

— Ти си пристрастна — казва София.

— Ами да! Никога не съм отричала. Не съм ли ти казвала, че, според мен всеки журналист е непременно пристрастен. Нещо признава, нещо отрича. Иначе е пълен въздух.

Ако нямаш позиция, по-добре мълчи. В същност безпристрастни са тези колеги, които не могат да напишат повече от „състоя се, проведе се, изказаха се...“ Безпристрастни са и колегите, които толкова се страхуват да вземат страна, че накрая не знаят на чия страна са, толкова са заети да скрият какво мислят, какво чувствуват, че накрая дори не личи за какво става дума. Държала съм винаги да няма недоразумения. Да се знае точно кого критикувам, кого хваля. Точно за какво. Това ми е носело повече неприятности, отколкото може човек да си представи.

Случвало ми се е да се разнасям с призовка от кабинет на кабинет в Съдебната палата, докато разбере, че Иванка Чакърлова, тогавашната председателка на федерацията по художествена гимнастика, иска да ме съди, защото не може да преживее мисълта, че когато децата ѝ пораснат, ще видят, че съм написала „водачката“. Иванка се беше обидила страшно от кавичките, Прескачаше великодушно всичко, което ги предшествуваше — това, че не е подала контестация, че иска да заблуди обществеността, че на световни първенства е забранено да се подават контестации, и пр. Чакърлова пропускаше всички факти, които бяха довели до тези кавички, и повтаряше, безпаметна от яд: „Как кавички, децата ми...“ И понеже „делото“ беше попаднало в ръцете на жена прокурор, Иванка наблягаше мощно на този акцент: „Представяте ли си, когато децата ми пораснат, да видят тези кавички!“ Мотивът вече хвърчеше трогателно във висините на сантименталността и аз се чувствавах обречена, когато видях, че на прокурорката ѝ е много смешно. Изглежда професията ѝ често я срещаше с всякакви хора, та лесно и бързо се ориентираше.

И все пак, призовките, кабинетите на прокурори в онова време много ми пречеха. Нещата се проточиха месеци... Бях ли пристрастна? Не зная как точно трябва да се нарече това — пристрастност или

страстно търсене на правдата, но без да се стремя специално към това, опълчих една амбициозна жена срещу себе си.

Застанах до Жулиета Шишманова в момент, в който беше изнервена, нещастна, самотна. Враждуваща! Повярвах, че точно тя е голямото, което се ражда в този млад спорт, и страстно защитавах тази своя вяра, независимо от това, че срещях на всяка крачка ожесточени опоненти. Това беше времето, в което този спорт беше препълнен с амбиции и амбициозни първооткривателки.

Бях с нея през всичките тези години, когато Жулиета Шишманова вървеше по стръмния път на утвърждаването. Не можех да я придружа в този период, когато стана силната, властната, нетърпящата възражения председателка на Българската федерация по художествена гимнастика. Не исках, не можех да съпровожда председателката в един момент, в който се изправи срещу тази, която идваше...

Тогава застанах до другата, до младата треньорка Нешка Робева, за която вярвах, че носи голямото бъдеще на този спорт. Защо пренебрегнах удобството да бъда до онази, която вече бе победила, за да тръгна по този толкова труден път на утвърждаване? Трябва съвсем откровенно да си призная, че не мога много логично да обясня защо. Може би това е мощното, завладяващото, нетърпящото възражения пристрастие. Носело ми е и много неприятности, но и удовлетворение. Не държа непременно да ми е удобно, въпреки че нямам нищо против удобствата. И все пак, когато се наложи да се избира, избирам това, към което тегли сърцето. И често се срещам с недоволни...

Пристига в редакцията Красимира Филипова, крайно ядосана от това, че съм харесала едно кюстендилско момиче повече от нейната гимнастичка. Обяснявам ѝ търпеливо какво точно на мене ми се струва, че е по-добро у кюстендилчето. Освен това нейната гимнастичка беше доскоро при друга треньорка, така че защо точно тя е засегната? Как? Не съм ли видяла промените, ами онези два нови елемента... Не, не съм ги забелязала.

— Вие така пишехте и за Илиана Раева, когато нямаше още нищо в нея. Е сега, разбира се, се утвърди, но тогава си я хвалехте само защото на вас си ви харесва...

— Не, Краси. Беше нещо. Просто съм я видяла преди тебе.

Така, както София Костова видя преди цял куп специалистки, че „Раленкова е голяма работа“.

Такива срещи като тази с Краси Филипова — колкото щеш. Някои питат, някои пишат изложения, някои тежко мълчат, сърдят се с години. Интересно е, че жените повече се сърдят не когато си ги критикувал, а когато си похвалил друга.

Искам да отговоря на София за това пристрастие, в което точно тя ме обвинява. Чувала съм това и от други. То е нещо различно. Тези три момичета са ми еднакво скъпи. Проследила съм израстването им в тези години, вълнували са ме промените, бързала съм да видя новите им композиции, треперела съм им по състезания, била съм горда с победите им. Защо само за една от тях съм писала „кralица“? Защото само за Илиана може да се каже такова нещо. Казала съм го в момент, когато тя спечели четири златни медала и един сребърен — нещо, което никоя преди нея и досега никоя след нея не е направила. Но не това е в основата на голямото ми вълнение в Амстердам.

Илиана беше така над всичко, така ярка, царствена, завладяваща. Кралица по онова рядко излъчване, което носи в залата, по силата, с която рискува. Тази Илиана, която не признава никое друго освен първото място, а когато го е губела, то е било защото не иска нищо да спести, не иска да смята. Играе!

Анелия не е кралица. Тя е нестинарка. Чудна, огнена нестинарка, която играе върху жаравата. И тя не пресмята. Тя е и над мисълта за това първо място, което за Илиана е толкова важно, толкова жизнено необходимо. Ани е изключителна, невероятна гимнастичка с толкова заряд, с толкова много още резерви, че не се знае, може би много скоро ще ни се стори, че никога не сме я виждали, че това е съвсем нова гимнастичка...

Лили е жизнерадостно, много талантливо дете. Голямо обещание за бъдещето. Вярно, постигна много, стана европейска и световна вицешампионка, но и шампионка да беше станала, пак щях да кажа — чакам с нетърпение истински големия й ден. Още не е дошъл.

И така, докато ние спорим и говорим, докато вестниците продължават да пишат за триумфиращата българка (така я нарече един западногермански вестник), Нешка е подновила своята малка война за режима. След всяка победа има едно малко отпускане. Всички недоразумения, лоши настроения, наказания са все за тези килограми.

Илиана като че понася най-болезнено изискването за нейните 43 кг. Малко са. Иска поне 44. На мене ми се струва, че спорът е съвсем излишен. Какво толкова са седнали да си развалят настроението за този един килограм? Много важно! Но се оказва, че наистина е важно. На 44 кг вече тежи, не изглежда добре, играта ѝ спада.

Игнатова за пръв път получава наказание за килограми. Сто грама над определеното тегло и трябва да напусне залата. Майка ѝ идва да провери действително ли само за сто грама. „А защо, прекалено ли ви се вижда?“, — пита Нешка Робева. „Не, щом е такъв редът, ваша работа, исках само да проверя как стоят нещата.“ Елена Игнатова бърза да си отиде, да не си помисли треньорката, че е дошла да се застъпва.

Три седмици след това абсолютната световна шампионка остава да подсмърча с куфара навън, докато автобусът потегля за Белмекен. Половин килограм отгоре. Нешка не може място да си намери: „Как си го разрешава! Ако не беше шампионка, нямаше да си го позволи. Сега се е надявала, че въпреки предупреждението ще отстъпя, ще я взема...“

След три дни Анелия пристига с килограм и двеста грама по-малко. Почти подарък. На мене отстрани ми се вижда прекалена тази безкрайна война, но може би без нея нямаше да имаме толкова хубави гимнастички на европейски и световни първенства. Свидетели сме на това, как и големи имена стават жертви на отпускането, така че наблюдавам жестоката „килограмова“ война, без да си разрешавам никакъв коментар. Струва ми се освен това, че на Илиана ѝ тежи не толкова, че трябва непременно да поддържа 43 кг. Направо се е разкиснала, че не е в центъра на тази малка вселена.

Малко преди заминаването за Мюнхен една колежка искаше да вземе интервю от Нешка Робева:

— Как успявате да се преборите със звездоманията? Нешка беше много уморена, много изнервена.

— Не успявам. Тя се бори с мене.

Журналиската се обърка. Та нали всички казват, че да се говори с младата, нашумяла треньорка е съвсем лесно. Контактна, отзивчива, бързо реагираща. Какво ѝ ставаше сега? Защо отговаряше така?

Беше попаднала в лош ден, когато на Нешка ѝ се струваше, че е изтървала положението, когато се обвиняваше, че не е успяла да

създаде личности, че покрай голямата си грижа да израснат до нея изключителни гимнастички е пропуснала да се погрижи за характерите, защото за нея няма по-голяма обида от това да застане някоя от тези малки примадони и да каже, че е толкова килограма и толкова грама, а тя да вижда „от два километра“, че я лъжат. При това знаят, че е невъзможно, защото треньорката хваща на око и петдесет грама разлика.

Защо го правят! За Нешка това е голямо престъпление. Всички опити да я убедя, че то е само дребна ученическа лъжа, само усложнява положението. За нея няма дребна лъжа. Не може да понесе, че точно те, точно нея се опитват да лъжат. Може да натрупа цял куп думи, от силни по-силни, които я карат да се чувства още по-нещастна. Така се започва от това, че те, разбира се, не я уважават, после, че не се съобразяват с режим и дисциплина, докато се стигне до това, че направо се подиграват с гимнастиката...

Нешка не яде в петък. Търси последователи, твърди, че е много полезно, но последователи за дълъг период не се намират. На един от лагерите, когато килограмите на момичетата всеки ден я ядосват, решава да мине в останалите, „непетъчни“ дни на чаша кисело мляко и една ябълка. В петък — отново глад. Работи по четиринадесет часа на ден. Исква изглежда да им покаже, че с една ябълка и с чаша кисело мляко може да се работи четиринадесет часа, и то на високи обороти. Това е времето, в което всяка вечер поставя по една нова композиция. Някъде към полунощ се прибира капнала, но щастлива. Момичетата не забелязват киселото мляко и ябълката, въобще не коментират новата възпитателна мярка за треньорката си, задоволяват се с нормалното меню и качват онези 200—300 грама, които я ядосват толкова много...

Спомням си, че на връщане от един турнир, когато по някакво чудо беше доволна от играта и на трите, пак се беше намерило какво да ѝ развали настроението. „Можеш ли да си представиш какво направи Илиана по време на това пътуване?“ Не мога да си представя, че Илиана може да направи нещо кой знае колко ужасно, но не искам да се намесвам с никакви предварителни коментарии. Чакам да чуя „страшната новина“.

— Сядам в самолета — казва Нешка — нарочно пред всички. Уморена съм. Не искам да виждам никого, не искам да мисля за нищо.

И какво мислиш — Илиана, като ми вижда гърба, си купува два шоколада и две коли и ги изяжда и изпива!

Когато Нешка вижда, че не съм толкова възмутена, колкото ѝ се струва, че трябва да бъда, добавя отчаяно: „Ама големи шоколади“. Разбирам, че трябва да кажа: „Е, това вече е много лошо“, но нищо не излиза от моето съчувствие.

— За тебе всичко това нищо не е. Ти не разбираш наистина колко ме тормози този проблем.

— Да ти имам проблемите! Нали никога не ти казват, че не искат да тренират? Нали можеш да ги извикаш посред нощ да им поставяш нова композиция и идват с такава радост, с такава надежда и си отиват толкова щастливи, а на другия ден са отново в осем в залата, жадни за игра...

Впрочем чуждата грижа, погледната отстрани, изглежда все помалка, по-незначителна. За Нешка това си е истински сериозен проблем, за момичетата също.

Пристигаме в Белмекен. Тук обичат Нешка още от състезателка, сега още повече. Бързат всички да дойдат да кажат колко много са се вълнували, колко много са се гордели с нея, с момичетата. Една плакала, когато Илиана изпуснала бухалката, друга, когато Анелия играла толкова хубаво с лентата, всички, като гледали три български знамена на пилоната. Тези хора от планината са съвсем други. Меки, добри, отзивчиви. Тук стаите не се заключват. Обръчът на Аглика, забравен от миналата година, се пази и се носи още в деня на пристигането, въпреки че в базата има и други момиченца като нея, които сигурно биха се радвали да си поиграят с обръч. Нешка работи понякога и след полунощ, а осветление, отопление в залата — всичко е наред. Никой никога не се оплаква, че нейният график така постоянно се променя. Понякога вечерята е в девет и половина. В кухнята я чакат, без да покажат, че им тежат тези нейни късни часове. Всичко е топло, току-що приготвено.

„Ако не ме е страх от височината, бих останала тук по-голямата част от годината — казва често Нешка. — Така ми е добре на Белмекен.“ Не може да определи откъде идва това усещане за „добре“. От всичко. От добротата, от грижите, от топлотата. И ето тези хора, които стоят с Нешка колкото е необходимо в залата, в кухнята, за да могат след това да се вълнуват от победите на нейните момичета, са

съвсем сериозно обезпокоени от ябълката и киселото мляко. Ще вземе да се разболе. Носят ту някоя пържола, ту палачинки, настояват да си хапне, да остави тези диети — то може ли толкова работа с глад. После жалят момичетата. Писала — за децата банани, а на големите не, защото били с няколко грама отгоре. Че то може ли така! И те са си деца, като ги погледнеш, сигурно им се яде. И жените тайно слагат повече банани по масите. Това са единствените хора, белмекенците, на които Нешка не се сърди, че ѝ нарушават режима...

Кое е водещото у успелия треньор? Знанието, умението, опитът, последователността, характерът, търпението, талантът, безкомпромисността? Всичко! Наблюдавам тренировките на Нешка Робева. Решавам, че трябва не да ги виждам от време на време, а да проследя един цикъл всекидневно, да разбера всичко в този процес, защото когато става дума за причините, наброявам няколко и все пак не мога да разбера как не може да се намери още една треньорка у нас, в света, в този момент, която сериозно да ѝ се противопостави.

През това време Раленкова работи тихо в един ъгъл. Работи, както само тя умее. Упорито, методично и вдъхновено. Как успява да ги съчетае, тя си знае, но в тези дни се е появило и нещо ново — Ани непрекъснато попада на истински находки.

Колкото и да е погълната от другите, Нешка вижда почти всичко, което става по ъглите на залата. Лили притичва непрекъснато да покаже някой елемент, доволна от едно „добре“. Илиана тренира в най-отдалечения край на залата. Нещастна, отхвърлена, забравена. Така поне ѝ се струва на Илиана, свикнала да бъде център на вниманието, неможеща да понесе, когато не е.

— Е, Нешка сега, разбира се, има много състезателки. Все ѝ е едно коя ще става шампионка, стига да е българка...

Казва го с надеждата, че ще ѝ възразя, ще жажа: „Как можеш да си помислиш? Нешка винаги ще иска ти да си първа“. Разбира се, не мога да ѝ кажа такова нещо. И двете знаем много добре принципа на Нешка — максимална, шампионска подготовка на всички. За правата си да се борят на състезанието. Тук тя се бори достатъчно много за всяка от тях. Държи ги като малки деца, когато трябва да скачат, за да преодолеят страха и да заучат точно, правилно техниката, държи ги по два часа, докато видят една грешка, докато го направят както трябва. Така е за всеки детайл. Държи ги на кантара, за да знаят, че няма

почивен ден и за тази грижа. Тук тя прави всичко за всяка, за да бъде супергимнастичка, за да стигне всяка своя максимум. Там, на състезанието, да си доказват предимствата. Понеже вече знае, че може да избухва, да се кара, да наказва, но в момента — не издържа на по-продължително наказание за никоя от тях. Понеже премисли всички възможни варианти, за да спаси своите момичета от звездната болест, и не можа да измисли нищо друго, освен да ги накара да усетят конкуренцията вътре в страната си, преди да са я усетили отвън, защото няма дълго да се примирят с невероятните успехи на българките другите претендентки за титли и медали.

Това е простата формула — шампионска подготовка за пет, а не за три, та да могат тези три да не се отпускат... Освен тези пет — още две плътно до тях — Мариела Спасова и Илиана Илиева. Освен тези седем — още десет деца, които взима вече на втори лагер. Наистина невероятна трудоспособност.

Получиха много момичетата за големите си успехи. И правителствени награди, и на грижи и внимание от всички страни се радват, а когато питам Нешка, кой е бил върховният момент на радостта след победата, си спомня как след първенството в Мюнхен, като тръгнала по „Жданов“ да търси престилки за детската градина на Аглика, чула двама работници с памуклийки да си говорят за Илиана, за Лили. Отначало помислила, че за дъщерите си говорят, после, като чула името и на Анелия, страшно се зарадвала. Двамата работници, вече възрастни мъже, си припомняли някои моменти от световното първенство, спорели кое точно е било най-силното изпълнение.

— Щеше ми се да си вървя след тях и да ги слушам, но ми стана неудобно. И толкова ми беше хубаво, че когато ме питат кое най-много ме е зарадвало, все най-напред си спомням за този следобед на улица „Жданов“...

Издание:

Медицина и физкультура, София, 1982

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.